

Daina Alužāne
Ieva Jātņiece

Rokasgrāmata

DZĪVO LATVIJĀ

Finansē
Eiropas Savienība

Nacionālais
attīstības plāns

**GRIBU
PALĪDZĒT
BĒGĻIEM**

UDK 316
Al937

Daina Alužāne
Ieva Jātniece

Rokasgrāmata Dzīvo Latvijā

Dizains un makets: digitālā aģentūra *Blank* un Endija Marcinkeviča

Korektori: Dace Sokolova (latviešu valoda),
tulkošanas birojs *LK Translation* (ukraiņu valoda)

Tulkojums ukraiņu valodā: tulkošanas birojs *LK Translation*

Projekta vadība: biedrība *Gribu palīdzēt bēgļiem*

Druka: *PNB Print*

Šis ir autortiesībām aizsargāts darbs. Darba producēšana
vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums.
Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

Rokasgrāmatā izmantotas biedrības *Gribu palīdzēt bēgļiem* un tās rīkoto
Dzīvesstāstu nometņu dalībnieku fotogrāfijas, Latvijas Nacionālās bibliotēkas
un Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu
folkloras krātuves publicitātes foto.

©gribupalidzetbegliem, 2024.

Izdevējs: biedrība *Gribu palīdzēt bēgļiem*

ISBN 978-9934-38-096-9

saturs

01	VALSTS VIZĪTKARTE	10
02	LATVISKĀS KULTŪRAS KODI. TO VEIDOŠANĀS UN IETEKME MŪSDIENU LATVIJĀ	12
	Sieviete Latvijā	13
	Latviešu zīmes – svarīgākais vizuālais latviskuma kods	16
	Raksti grāmatās	21
	Bibliotēkas	24
03	RUNA UN VALODA	27
04	DZIESMAS UN KAISLĪBAS	31
	Dziesmotās revolūcijas	33
	Kopīga dziedāšana	34
05	DABA UN DZĪVOŠANA	35
	Daba	35
	Dzīvošana	39
	Amatniecība	40
	Godi	42
	Dzīvesveida krīzes	45

06	SASĶARSME AR VALSTS UN PAŠVALDĪBAS IESTĀDĒM	49
07	NVO LATVIJĀ	52
	Kā Latvijā veidojušās NVO?	52
	NVO mūsdienu Latvijā	54
	NVO darbība	55
	Kam Latvijas cilvēki ziedo?	56
08	KOPIENAS LATVIJĀ	60
	Kopienas pazīmes un uzbūve	61
	Kopienas identitāte	65
	Kopienas augšanas, attīstības virzieni	65
	Ar ko atšķiras kopiena un NVO	66
	Nevalstisko organizāciju un kopienu prakse	68
	Lauku kopienu darbības piemēri	72
09	ROKASGRĀMATAS VEIDOŠANAS IDEJA	77
	1. PIELIKUMS	
	Piemēri pilsoniskās sabiedrības līdzdalības NVO Latvijā	80
	2. PIELIKUMS	
	Pilsoniskās līdzdalības instrumenti	83

IEVADS

Dzīvo Latvijā. Dzīvo labi un pilnvērtīgi, harmoniski iekļaujoties šīs zemes sabiedrībā. Neatkarīgi no tā, cik ilgu laiku šeit pavadīsiet, tas viss ir jūsu dzīves laiks.

Rokasgrāmata *Dzīvo Latvijā* domāta tiem Ukrainas cilvēkiem, kuri savas mājas šobrīd atraduši Latvijā. Tiem, kuri ved uz skolām bērnus, strādā, dibina savus uzņēmumus un biedrības šeit. Citā klimatā, citā valodas vidē, atšķirīgā ekonomiskajā sistēmā un sociālās dzīves kārtībā.

Grāmatā apkopotie pieredzes stāsti, atkāpes ieskatā vēsturē un piemēri no mūsdienu Latvijas dzīves palīdzēs labāk izprast, kādēļ šeit ir tieši tā, kā ir. Kādēļ latvieši ir atturīgi, kādēļ viegli apgūst svešvalodas, kādēļ tik svarīga ir saudzīga attieksme pret dabu, un kā mēs izrādām spēcīgas emocijas.

Atbalstu dzīvei Eiropas Savienības dalībvalstī sniegs sabiedrības un valsts pārvaldes sadarbības modeļa apraksts, un izpratni par Latvijas pilsoniskās sabiedrības veidošanos padziļinās ieskats nevalstisko organizāciju (turpmāk – NVO) darbības vēsturē.

Iekļaušanās sabiedrībā sākas ar tuvāko kopienu, tādēļ grāmatā ietverts gan teorētisks kopienu apraksts, gan praktiski to darbības piemēri. Raksturoti arī NVO veidi, to darbības mērķi un metodes, ietverta NVO datu bāze un labās prakses piemēri.

Grāmata būs noderīga ne tikai Ukrainas cilvēkiem, kuri savas mājas šobrīd raduši Latvijā. Daudz interesanta šeit atradīs katrs Latvijas iedzīvotājs. Retais no mums ikdienā domā par to, kā tieši mēs reaģējam uz krīzēm, kāds ir mūsu kā nācijas raksturs, paradumi un kādi apstākļi tos veidojuši. Un, ja neesam par to domājuši, nespējam saprotami pastāstīt citiem, kādēļ mūs tik ļoti sadusmo, piemēram, alkatīga attieksme pret dabu.

Šī rokasgrāmata nepretendē uz visaptverošu patiesību, kas būtu attiecināma uz visiem un visos gadījumos. Taču pilnīgi noteikti tā sniegs daudz vielas pārdomām, kā arī atbildes uz daudziem neskaidriem jautājumiem. Iespējams, liks pasmaidīt, noskumt vai brīnīties.

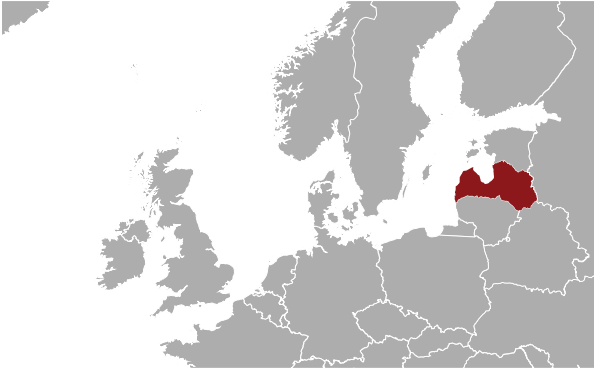
Aizraujošu lasīšanu un labu dzīvi Latvijā!

ROKASGRĀMATAS AUTORES

Ieva Jātniece Daina Alužāne

Latvija -

viena no trim Baltijas valstīm. Robežojas ar Lietuvu, Igauniju, Baltkrieviju un Krieviju.

#1

Latvijas platība ir 64 589 km².
1,87 miljoni iedzīvotāju, 63% no tiem latvieši.
Galvaspilsēta Rīga, 9 valstspilsētas – Daugavpils, Jelgava, Jēkabpils, Jūrmala, Liepāja, Ogre, Rēzekne, Valmiera un Ventspils.
Piecas vēsturiskās zemes – Vidzeme, Kurzeme, Zemgale, Latgale, Sēlija.
43 novadu pašvaldības.

#2

Latvija ir unitāra daudzpartiju republika. Tās pamatlikums ir Satversme.
Latvijas parlamentu (Saeimu) uz četriem gadiem ievēlē vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās. Saeimā ievēlē 100 deputātu.

#3

Pašlaik darbojas 14. Saeima, kas tika ievēlēta 2022. gadā.
Valsts galva ir prezidents, ko Saeima ievēlē uz četriem gadiem. 2023. gada 8. jūlijā Valsts prezidenta amatā stājās Edgars Rinkēvičs.
Valdības galva ir Ministru prezidents, kura kandidatūru apstiprināšanai Saeimā izvirza Valsts prezidents.
2023. gada 15. septembrī Ministru prezidenta amatā stājās Evika Siliņa.
Ministru prezidents izveido valdību (Ministru kabinetu). Evikas Siliņas valdībā ir 14 ministri.

SVARĪGĀKIE VĒSTURES DATI

- **Līdz 9. gadsimtam**
Baltu cilšu un Baltijas somu apdzīvota teritorija ar bagātu kultūras mantojumu un tradīcijām.
- **12.–13. gadsimts**
Livonijas krusta karu rezultātā izveidota Livonijas Konfederācija.
- **16. gadsimta vidus līdz 18. gadsimta sākums**
Latvijas teritorija sadalīta starp Poliju–Lietuvu, Dāniju un Zviedriju.
- **1525. gads**
Tiek izdota pirmā grāmata latviešu valodā.
- **1685. gads**
Tiek izdota latviešu valodā tulkota Bībele.
- **18. gadsimta vidus**
Lielā Ziemeļu kara rezultātā Latviju anektēja Krievijas impērija.
- **19. gadsimta sākums**
Veidojas latviešu nacionālā rakstniecība.
- **1873. gads**
Notiek pirmie Latviešu dziesmu svētki.
- **1918. gada 18. novembrī**
Deklarēta neatkarīga Latvijas Republika.
- **1940. gada 17. jūnijs**
Padomju Savienības okupācija.
- **1941. gads**
Nacistiskās Vācijas okupācija.
- **1945. gads**
Atkārtota Padomju Savienības okupācija.
- **1988. gads**
Sākas Trešā atmoda jeb Dziesmotā revolūcija.
- **1990. gada 4. maijs**
Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošana.
- **2004. gada 29. marts**
Latvija kļūst par NATO dalībvalsti.
- **2004. gada 1. maijs**
Latvija iestājas Eiropas Savienībā.
- **2014. gada 1. janvāris**
Latvijā ievieš eiro.

02

LATVISKĀS KULTŪRAS KODI. TO VEIDOŠANĀS UN IETEKME MŪSDIENU LATVIJĀ

Sākot dzīvi citā zemē, šajā gadījumā – Latvijā, ir jāiepazīst tās kultūras kodi. Mantojums, kas veidojis šīs tautas un zemes raksturu. Raugoties uz to ne tikai kā vēstures faktu, bet arī kā laikmeta bagātību, kas lielā mērā ietekmē dzīvesveidu, uzvedības kultūru un attieksmes mūsdienu Latvijā.

Būtiskākās vērtības šajā kontekstā ir latviešu tautasdziesmas un latviešu zīmes. Abas izceļas ar ļoti īsu un koncentrētu izteiksmi. Nerunā gari, nerunā niekus. Nezīmē, ja tam nav nozīmes.

Izteikti lielākā latviešu tautasdziesmu jeb dainu forma ir četririnde, kas ietver noslēgtu domu, vēstījumu. Garākās dziesmas veido četrriņžu virkne, saglabājot ritmu un katras dainas noslēgtu formu.

Latvietis nedaudzos vārdos var izteikt visu dzīves gājumu:

*Vīsas dienas man zināmas,
Trīs dieniņas nezināmas:
Dzimstamā, mirstamā,
Tautiņās ejamā.*

*Didzis Grodzs, Latvijas Universitātes
Literatūras, folkloras un mākslas institūta
Latviešu folkloras krātuves publicitātes
foto.*

Unikāls ir arī šo dziesmu skaits – vairāk nekā viens miljons tekstu un apmēram 30 000 melodiju. Mēs sakām, ka katram latvietim ir pa savai tautasdziesmai, un pietiek arī citiem. Lielākais dainu vākums glabājas Latviešu folkloras krātuvē Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, kur atrodas arī Latvijas slavenākā folkloras vācēja Krišjāņa Barona Dainu skapis.

Patlaban nozīmīgs latviešu tautasdziesmu kopums ir pieejams digitāli – atliek vien ielūkoties interneta vietnē www.dainuskapis.lv

Tautasdziesmu vecums nav precīzi nosakāms, tomēr to veidošanās, visticamāk, saistāma ar vienotas latviešu valodas attīstības procesu pirms 16. gadsimta. Ilgstošā mantojuma uzturēšana mutvārdu tradīcijā spilgti apliecina tā saskaņu ar tautas un zemes ritmiem, domāšanas veidu un vērtību sistēmu.

Arī šajā materiālā dažādu mūsdienu Latvijas uzvedības normu un attieksmju skaidrojumam daudz tiks izmantotas tautasdziesmas. Neraugoties uz mainīgajiem laikiem, tās joprojām ir izpratnes atslēga harmoniskai dzīvei mūsu zemē.

Tas gan nenozīmē, ka ikviens latvietis šodien staigā dainodams un latvju rakstiem izrakstītā tērpā, nebūt ne. Tieši tāpat kā Ukrainā viņavanka nav tautas lielākās daļas ikdienas apģērbs. Taču šīs kultūras izpausmes parādīsies cilvēku reakcijās ikdienā. Pat ja mēs paši to nevēlēsimies.

Galvenās dziedātājas un dziesmu teicējas Latvijā bijušas sievietes, tāpēc dainas pārsvarā atspoguļo sievietes pasaules redzējumu.

Sieviete Latvijā

Runājot par tautasdziesmām, jāaplūko sievietes loma latviešu kultūrā, jo tieši viņām mums jāpateicas par šo unikālo kultūras mantojumu.

Latviešu tradicionālā kultūra ir izteikti matriarhāla. Seno cilvēku dzīves aizbildņu pulkā ir apmēram septiņdesmit Mātes – ir Meža māte un Govju māte, Vēja māte un Veļu māte, kas aizvada cilvēku aizsaules ceļos. Godos un ikdienā sētās tiek ielūgta Gausa māte, lai gādātu, ka visa pietiek, un lai mums pietiktu saprāta zināt, kad ir diezgan. Sava māte ir pat tādām postam kā mēris. Pareizi izturoties pret Mēra māti, ir iespējams panākt, ka šī slimība mūsu sētai pāiet garām. Tēva tēls folklorā vairāk saistīts ar debesīm, pārkonu, mēnesi. Vīrietis kārto attālinātās, mainīgās un grūti ietekmējamās lietas. Taču par to dzīvi, ko cilvēks dzīvo ikdienā, šeit, uz zemes, atbild sieviete, māte. Līdzīga situācija šobrīd ir Ukrainas cilvēkiem Latvijā. Dzīvi šai zemē sev, bērniem un ģimenēm pamatā veido sievietes. Vīri karo un risina mainīgās, smagās, asiņainās un grūti ietekmējamās lietas.

Sievietes loma latviešu kultūrā nevienos laikos nav bijusi otršķirīga. Tas izpaužas gan dziesmās, gan ticējumos un pasākās, gan arī konkrētos vēstures faktos. Šī realitāte jāņem vērā arī mūsdienās, jo tā būtiski atšķiras no dienvidu un austrumu valstu patriarhālās tradīcijas.

Piemēram, Latvijā, slēdzot laulības, vienmēr liela nozīme ir bijusi sievietes izvēlei, kas raksturojama ar tautasdziesmām:

*Lūdž, tautieti, mani mīli,
Nelūdž manu māmulīņu;
Solīs māte, es neiešu,
Velts būs tav'is lūgumiņš.*

*Sīki bērzi locījās
Pret saulīti vakarā.
Tā lokās jauni puīši
Pret to meitu māmulīņu.*

*Tautiets lūdza raudādams,
Sīku naudu skaitīdams.
Sol' par kaķi savu naudu,
Ne par manu augumiņu.*

Uzmanība jāpievērš gan tam, ka izvēli izdara pati meita, gan arī tam, ka precību lūgums vairumā gadījumu tiek izteikts meitu mātei, nevis tēvam. Attiecībā uz precībām bieži atrodama formula *Tēvs solīja, māte liedza*, kas liecina par mātes lēmuma pārsvaru pār tēva lēmumu. Latviešu humora izpratni, kā arī attieksmi pret iespēju sievietes labvēlību nopirkt, savukārt, jauki raksturo ieteikums solīt savu naudu par kaķi. Tas nozīmē – mazāko un nenozīmīgāko sētas mājdzīvnieku*, jo ne zirgu, ne govī precinieks nevar nosolīt.

*Kaķa pieminējums latviešu folklorā traktējams kā: *pat pašam mazākajam tas ir svarīgi, visi pārējie, tātad – cilvēki, zirgi, govīs un citi mājlopi –, šo jau ir pieņēmuši kā nozīmīgu*. Ja dziesmā teikts *Adīju kaķīšam zeķes*, tas nozīmē, ka visiem pārējiem tās jau ir noadītas. Dzirdot teicienu *Pat kaķim jāsmejas*, saprotam, ka visi pārējie jau smejas. Populārais sakāmvārds *Kaķa lāsti debesīs nekāpj*, savukārt, runā par to, ka katram jāsaprot sava vieta. Nemētājies ar lāstiem, ja esi kaķis, tepat vien tie atgriezīsies.

Latviešu folklorā nav atrodamas ziņas, kas liecinātu, ka dēla piedzimšana dzimtā tiktu vērtēta augstāk nekā meitas nākšana pasaulē. Nemaz nerunājot par arhaiskām tradīcijām, ka jaundzimušās meitenes tikušas nogalinātas; un šādas izpausmes pastāv samērā daudz citu tautu folkloras mantojumā.

*Ir kaķītis dievu lūdza,
Meitiņai piedzimstot;
Ies meitiņa govju slaukt,
Dās ķipīti palaizīt.*

Gan dziesmās, gan teikās un pasakās saimniekam un saimniecei ir vienlīdz svarīga loma. Sēta, tātad, pasaules kārtība, nevar pastāvēt bez abu līdzsvara un goda.

Sieviete runā, pastāv pati par sevi, publisks viedoklis nav jāpauž ar dzimtas vīrieša muti. Tas nav jāsaskaņo ar tēvu, brāli vai vīru.

*Nebijos biedēdama,
Ne ceļā traucējama.
Zināj' savu drošu sirdi'
Kā aso zobentiņu.*

Sievietes nozīmīgā loma ir uzskatāmi redzama Latvijas vēstures norisēs. Latvija ir tā Eiropas valsts, kuras teritorijā sievietes pirmo reizi ieguva balsstiesības vispārējās, atklātās vēlēšanās.

Fakti liecina, ka visi divdesmit gadu vecie iedzīvotāji 1905. gada revolūcijas laikā decembrī varēja piedalīties pašvaldību delegātu vēlēšanās, neraugoties uz tautību vai dzimumu. Tobrīd Latvija vēl atradās Krievijas impērijas sastāvā un lēmumu pieņēma latviešu revolucionāru kopa. Taču, dibinot neatkarīgu Latvijas valsti 1918. gadā, vienlīdzīgas vēlēšanu tiesības likums noteica gan vīriešiem, gan sievietēm.

Mūsdienās šīs tiesības ir pašsaprotamas, taču 20. gadsimta sākumā bija pilnīgi cits laiks. Varam tikai atgādināt, ka vienlīdzīgas vēlēšanu tiesības sievietēm Lielbritānijā piešķirtas 1928. gadā, Šveicē – vien 1971. gadā.

Pirmā pasaules kara laikā, 1919. gadā, rakstniece Ivande Kaija uzrunāja Latvijas sievietes dibināt *Zelta fondu* un ziedot savas vērtslietas, lai atbalstītu brīvības cīņas. Avīzē *Latvijas Sargs* viņa raksta: „Atdodiet valstij savu zeltu un dārgakmeņus, un sudrablietas, kuras kaunīgi slēpjat no atklātības. Atdodiet visu bez atlikuma! Ja Latvija pastāvēs, tad tā jums, kā līdztiesīgiem pilsoņiem, atdos visu atpakaļ ar uzviju savās saulainās dienās.” Un ļaudis ziedoja vāzes, biķerus, zelta ķēdītes, briļļu rāmjus, apbalvojumus, medaļas un žetonus, bet visbiežāk – laulības gredzenus. Arī Ivande un viņas ģimene nežēloja savas vērtslietas, zelta pulksteņus, gredzenus, auskarus.

Latvija pastāvēja, un starpkaru periodā svarīgu lomu ieguva augstākās izglītības iestāžu dibināšana. Arī šajā gadījumā studējošajām sievietēm Latvijā nebija nekādu ierobežojumu. Latvijas Universitātē, kas ir pirmā nodibinātā augstskola, jau 1919. gada rudens semestrī no 4000 studentiem ir reģistrētas 685 sievietes.

Jāuzsver arī tas, ka vecākā pastāvošā studenšu vienība *Latviete*, kas dibināta pie Latvijas Universitātes, apvieno tieši studējošās sievietes.

Arī Trešās atmodas jeb Dziesmotās revolūcijas norisēs Latvijā no 1988. līdz 1991. gadam tautas iedvesmotāju – inteliģences, žurnālistu, politiķu, spožu personību – vidū sieviešu īpatsvars bija ļoti augsts.

Šobrīd sieviešu īpatsvars atsevišķās profesijās Latvijā ir pat uzkrītošs – tā ir izglītība, medicīna, sociālā sfēra, arī valsts pārvalde. Pilnvērtīga līdzsvara vēl nav Saeimā, kur, sākot ar 2018. gadu, no 100 deputātiem vidēji ir pārstāvētas 30 sievietes. Sieviešu pārstāvības proporcija nav līdzsvarota arī Ministru kabinetā, kur Evikas Siliņas valdībā

no 15 Ministru kabineta locekļiem ir sešas sievietes. Toties Ministru prezidente šobrīd ir sieviete.

Cita situācija paveras valsts iestādēs, tai skaitā augstākajā ierēdniecības slānī, kur izteikti dominē sievietes. Attiecībā uz pilsonisko sabiedrību – NVO sektoru – īsti vietā būs citāts no kādas Eiropas Savienības līmeņa konferences: „Meklējiet Latvijas delegāciju? Paskatieties, kur ir tikai sievietes vien, tā būs no Latvijas!”

Šī situācija nav viennozīmīgi vērtējama. Taču tāda ir realitāte, un rēķināties ar to. Latvijas sabiedrībā nav jāmeklē vīrietis, lai risinātu kādu svarīgu jautājumu. Ir jāmeklē zinošs, ar izpratni un atbilstošām pilnvarām apveltīts cilvēks.

Sievietes vērtību nosaka viņas zināšanas, prasmes, ētika, uzvedības kultūra. Tās ir personības, nevis seksualitātes un tās ārējo pazīmju izpausmes. Ar šo aspektu saistāma arī apģērba un izturēšanās kultūra. Latvijā nav pieņemts ikdienā ģērbties pārāk uzkrītoši, kā arī dienas laikā lietot spilgtu vakara grīmu. Līdzīga situācija ir visās Eiropas Ziemeļvalstīs.

Sievietes vērtību nosaka viņas zināšanas, prasmes, ētika, uzvedības kultūra. Tās ir personības, nevis seksualitātes un tās ārējo pazīmju izpausmes. Ar šo aspektu saistāma arī apģērba un izturēšanās kultūra. Latvijā nav pieņemts ikdienā ģērbties pārāk uzkrītoši, kā arī dienas laikā lietot spilgtu vakara grīmu. Līdzīga situācija ir visās Eiropas Ziemeļvalstīs.

Atšķirībā no Ziemeļvalstīm durvju atvēršana sievietei, krēsla piedāvāšana vai līdzīgas pieklājības izpausmes tomēr netiek uzskatītas par automātisku norādi uz vājo dzimumu.

Cilvēka vērtību Latvijā neietekmē dzimums. Prasmīgs sava darba darītājs, profesionālis, amatpersona veic savus pienākumus, un nav pieņemami atšķirīgi vērsties pie vīrieša vai sievietes. Vienlīdz korekti un pieklājīgi ir jāizturas vienmēr.

Savu ieceri, nepieciešamību vai lūgumu vēlams izteikt koncentrēti un konkrēti (atceramies par cilvēka dzīves gājumu četrās rindiņās). Un īsa atbilde nav jāuzskata par nelaiņu vai rupju. Tas, ka cilvēks atbild īsos vārdos, nenozīmē, ka viņš jūsu vajadzību neizprot vai noraida.

Sabiedriskos pasākumos, publiskajā telpā nav pieņemami jokī par seksualitāti, lietojot nievājošus izteicienus par kādu dzimumu.

Nievājoša izteiksme pret sievietēm Latvijā ir izteikts cariskās

Latviešu zīmes – svarīgākais vizuālais latviskuma kods

Šo svarīgumu demonstrē jau lingvistiskie* jēdzieni. Mēs sakām *latvju zīmes* vai *latviešu raksti*. Starptautiski pazīstamais jēdziens *ornaments* attiecībā uz latviešu zīmēm faktiski netiek lietots. Šis jēdziens ir korekts pētnieciskajā literatūrā, taču ikdienas sarunās ornamenta nozīme vairāk saistās ar kaut ko rotājošu, tīri dekoratīvu. To, kura nozīmi mēs nezinām, vai arī uzskatām, ka tādas nav.

*ZĪME

Ar šo vārdu apzīmē gan latviešu zīmes, gan kādu parādību, nojautu, pat pravietojumu. *Tā ir zīme!, Dieva zīmes, Man parādīja zīmi.* Līdz ar to zīmes ietver šo jēdzienu pilnīgumu. Līdzīgi kā tautasdziesmas četrindē, dažās zīmes līnijās ir ietverts jēdziens, notikums, pasaules uztveres forma. Ar vārdu zīmēt latviešu valodā apzīmē arī grafisku vizuālo izteiksmi. *Ņem zīmuli un uzzīmē!* Tātad – radi zīmi, vēstījumu, nevis dekoratīvu darbiņu.

*RAKSTS

Rakstība kā informācijas fiksēšanas veids. Rakstām grāmatas un iesniegumus. Burts ir atsevišķa zīme. Un zīmju kopums jostā, vainagā vai cimdā veido noteiktu rakstu. Raksta ne tikai cilvēki. Tautasdziesmas vēsta par krietni plašāku rakstīšanas jēdzienu:

Gudri vīri ļaudis raksta
Lielajā grāmatā.
Mani saule ierakstīja
Zaļā kļavas lapiņā.

Rakstītus ļautiņus
Kūmās ņēmu,
Kas var uguni
Saujā nest.

Pirmā tautasdziesma liecina par to, ka rakstām ne tikai mēs. Saule ieraksta mūs pašus, mūsu dzīvesgājumu, domas un darbus pasaules lielajā kopumā. Otrā dziesma, savukārt, vēsta par to, ka bērnam par krustvecākiem izvēlami *rakstīti* ļaudis. Šeit vārda nozīme runā gan par ļaudīm, kas prot rakstu, gudriem, gan arī par tādiem, kam izrakstīts apģērbs, – prasmīgiem, čakliem un pārtikušiem.

Latviešu zīmes veidojas no taisnām līnijām, tās ir lakoniskas, skaidras.

Un latvieši tiešām ir viena no retajām tautām, kas joprojām zina savu seno zīmju nozīmi, kā arī regulāri tās izmanto. Latviešu zīmes ir bieži sastopamas publiskajā ārtelpā, tās lieto svētku dekorācijās, vizuālajos noformējumos, apsveikumos un ielūgumos, māju uzrakstos un lietišķās mākslas priekšmetos. Ir teju neiespējami pavadīt pāris dienu Latvijas pilsētās vai laukos, iegrieztiem latviešu mājās, nesastopot nevienu latviešu zīmi.

Zīme ir īpaša vizuālā valoda – tā, kas mums ļauj saprasties bez vārdiem. Tuvoties cilvēkiem un savai jaunajai mītnei zemei, pat vēl nepārvaldot latviešu valodu. Zīmei papildu nozīmi rada laiks un notikumi. Šobrīd ikviens Latvijas iedzīvotājs, redzot saulespuķi vai zili dzeltenu krāsu salikumu, gluži neviļus domās par Ukrainu. Un cilvēkiem no Ukrainas, iepazīstot latviešu zīmes, noteikti būs vieglāk izprast mūs.

Šeit ietvertas 12 populārāko latviešu zīmju pamatformas, un tās ir:

01

Māras krusts

Nelaiemes atvairītājs. Ļoti spēcīga dinamiskā zīme. Sargā ģimenes labklājību.

05

Māras līkločis

Palīdz stiprināt garu. Sargā dzīvību. Ūdens un dzīvības simbols.

02

Zalktis

Labvēlīgi ietekmē veselību. Nes gudrību, zinātkāri un atjautību.

06

Laimas skujiņa

Norāda pareizu dzīves ceļu. Palīdz nepadoties apstākļiem. Rosina mērķtiecību darbā.

03

Akas zīme

Atbrīvo radošos spēkus. Uguns un mājas pavarda sargātāja. Rosina pieņemt drosmīgus lēmumus.

07

Auseklis, zvaigzne

Gaismas uzvara cīņā pret tumsu. Pasargā no ļauniem cilvēkiem. Vīriešu aizsargzīme.

04

Austras koks

Sargā pasaules kārtību. Dod cilvēkiem gaišumu, labklājību. Atraisa pievilcību, valdzinājumu.

08

Jumis

Auglības un svētības nesējs. Palīdz darbam veikties divreiz labāk. Palīdz vairot labklājību.

09

Ūsiņš

Dod valkātājam veiksmi ceļā. Nes senču svētību un padomu. Mudina uz jaunu sākumu.

11

Saule

Sargā dzimtu, nes Dieva svētību. Palīdz koncentrēties, noturēt. Laba aizsardzība no ļaunā.

10

Ugunskrusts

Svastika, ugunskrusts, Pērkona krusts. Simbolizē un piesaista laimi, enerģiju, uguni, pērkonu un vēju.

12

Dievs

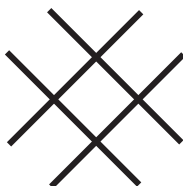
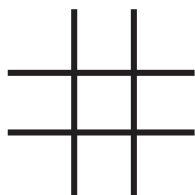
Piesaista dievišķo, radošo. Vispārējā spēka zīme.

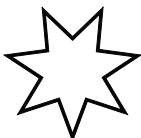
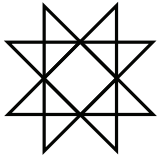
Pamatformas neietver visas rakstos sastopamās zīmes, to veidi un variācijas ir teju bezgalīgas, to pieļauj zīmju ģeometriskā uzbūve. Faktiski jebkuru no zīmēm interjerā, tērpos un vidē var sastapt visdažādākajās variācijās, tomēr nezaudējot pamatformu. Lai atvieglotu latvju rakstu atšifrēšanu, sniedzam divas vienkāršas tā atpazīšanas metodes.

Dinamiskās un statiskās zīmes.

Statiskajā zīmē to veidojošās līnijas kārtojas taisnā 90° leņķī. Savukārt dinamiskajā zīmē līnijas ir izvietotas diagonālē. Statiskās zīmes tiek izmantotas esošās situācijas fiksācijai, noturībai, pastāvības atspoguļojumam vai veicināšanai. Dinamiskās vēstīs par kustību, laika ritmu, pāreju, izmaiņām.

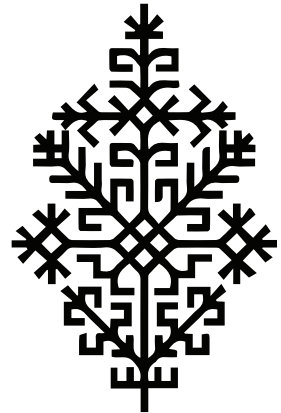
Slēgtajai zīmei visas līnijas ir savstarpēji savienotas, tā neparedz turpinājumu, zīmes augšanu. Attēlā iekļautas zvaigznes zīmes, kas visas ir slēgtās. Visas aizsardzības un piederības zīmes ir slēgtās. Vispopulārākā piederības zīme ne tikai Latvijā ir laulības gredzens.

Savdabīga atvērtā zīme, kas kombinē statiskos un dinamiskos elementus, ir redzama attēlā zemāk. Šī zīme bieži lietota uz jostu sprādzēm, un centrā esošās trīs vertikālās svītras apzīmē cilvēka esību tagadnē. Savukārt dinamiskās Laimas slotiņas abās esamības pusēs ietver vēstījumu par atnākšanu no pagātnes un došanos uz nākotni pa *Laimiņas pēdiņām*.

Greznākā atvērtā zīme ir Austras koks. Tā variācijas ir teju bezgalīgas, taču nav iespējams atrast Austras koku slēgtās zīmes formā.

Zīmes jēga paredz tieši to – augšanu, tiekšanos pēc zināšanām, nezināmā meklējumus, tieksmi ieraudzīt to pasaules vietu, kur:

*Ikrītiņus saule lēca
Sarkanā kociņā;
Jauni ļaudis veci tapa,
To kociņu meklēdami.*

Raksti grāmatās

Katrā latviešu mājā ir redzams unikāls raksts. Grāmatplaukts. Tas ir neatņemama interjera sastāvdaļa neatkarīgi no tā, vai māja atrodas pilsētā vai dziļos laukos, kā arī no tā, cik pārtikuši vai izglītoti ir tās saimnieki. Piecus politisko pārmaiņu laikus pieredzējušā mājā var izļodzīties grīda un dūmot plīts, taču grāmatplaukts tur noteikti būs.

Mīlestība uz rakstīto vārdu un tieksme pēc izglītības, noliedzami, ir viena no latviešu raksturīgajām īpašībām gan vēsturiski, gan mūsdienās.

Latviešu grāmatniecības vēsture Eiropas kontekstā nav pārāk sena. Tiek uzskatīts, ka pirmā grāmata latviešu valodā ir 1525. gadā Vācijā iespiestā mise Rīgas latviešu luterāņu draudzes vajadzībām. Tikai 1615. gadā tika iespiesta pirmā latviešu valodā rakstītā grāmata Rīgā, Nikolasa Mollīna tipogrāfijā.

Ābece latviešu valodā sāka izdot 1675. gadā. 1685. gadā tika iespiests Alūksnes mācītāja Ernsta Glika (*Johann Ernst Glück*) Bībeles tulkojums latviešu valodā, kas ir pats nozīmīgākais notikums 17. gadsimtā latviešu grāmatniecībā.

Īpašu uzmanību pelna fakts, ka apmēram 850 eksemplārus no Bībeles tulkojuma pirmizdevuma (kopējā tirāža 1500 eksemplāri) iegādājās latviešu zemnieki. Bībele tika lasīta ne tikai baznīcās, bet arī skolās un mājās.

Lasītprasmi visos tautas slāņos pozitīvi ietekmēja luterāņu reliģija, kā arī Zviedrijas valdības sekmētā skolu attīstība un vācbaltiešu apgaismības laikmeta darbinieki. Strauji veidojās latviešu lasītāju publika, un 17. gadsimta beigās jau regulāri tika izdotas grāmatas latviešu valodā.

Zemnieku mājās goda vietā bija Bībele – grāmata, nevis svētbilžu stūrītis. Un ļoti bieži draudžu mācītāji bija tie, kuri uzraudzīja bērnu mācības, pārbaudīja zināšanas. Bērnu lasītprasme bija arī katras ģimenes gods un atbildība.

Vēstures avoti liecina, ka jau 18. gadsimta vidū Vidzemē katrā zemnieku sētā bija pa grāmatai.

Kāds anonīms mācītājs šā perioda avīzē raksta: „Latvieši ikkatru grāmatu tura par svētu”, spilgti apliecinot latviešu tautas cieņpilno attieksmi pret rakstu, rakstītu vārdu – vai nu tas būtu zīmēs, vai alfabēta burtos uzrakstīts. Ir uzrakstīts, un tam ir nozīme. Tas ir vēstījums, tās ir zināšanas. Un reliģija, latviski izdotā Bībele, sprediķi, dziesmu grāmatas lielā mērā tiek izmantoti kā ceļš uz zināšanām, mazāku lomu piešķirot tieši ticības aspektam.

Īpašu vietu Latvijas grāmatniecības un izglītības ainavā ieņem brāļu draudzes jeb hernhūtieši, kas darbojās 18. gadsimtā Vidzemē.

Hernhūtes sludinātāji Latvijā ieradās 1729. gadā un izveidoja savu centru Valmiermuižā. Viņi sludināja tikumisku un askētisku dzīvesveidu, veidoja zemnieku skolas, skolotāju darbam sagatavoja spējīgus jauniešus no zemnieku vidus. 1738. gadā Valmiermuižā tika izveidots pirmais skolotāju seminārs Latvijā.

Pateicoties hernhūtiešu darbībai, Latvijā sāka veidoties arī nacionālā rakstniecība, un 19. gadsimta pirmā puse jau atklāj daudzus pašu latviešu rakstniekus.

Ir savi rakstnieki – jābūt arī saviem izdevējiem. Un tie sāka parādīties vēl pēc 50 gadiem. 1867.–1888. gadā uz 1 miljonu latviešu izdeva apmēram 100 izdevumu gadā; 1901.–1917. gadā – apmēram 500 izdevumu gadā.

Jau 19. gadsimta beigās grāmatu prestižs Latvijā bija ļoti augsts – nelasošu cilvēku neuzskata par attīstītu un izglītotu. Tas atspoguļojas arī statistikas datos – 1897. gadā Vidzemē bija 94,6% lasītpratēju, Kurzemē – 88,6%.

Starpkaru periodā Latvijā faktiski vairs nebija analfabētu. 1930. gada tautas skaitīšanas dati liecina, ka Rīgā lasītpratēju skaits veido 99%, Vidzemē – 98,6%, Kurzemē – 98,3%. Savukārt Krievijā vēl 1939. gadā tuvu 50% iedzīvotāju bija analfabēti.

Šajā laikā arī grāmatniecība Latvijā piedzīvoja īstu uzplaukumu. Divdesmit gados tika izdoti vairāk nekā 27 000 grāmatu. Izdevumu vidējais metiens bija 2500–2800 eksemplāru.

Līdz ar nacionālo grāmatniecību šajā periodā īstu pārsteigumu sagādāja augstākās izglītības popularitāte. 1928. gadā Latvijā uz 10 000 cilvēku ir 30 studentu. Eiropas valstu kopumā mūs apsteidz vienīgi Igaunija, kur studē 57 no katriem 10 000 iedzīvotāju. Salīdzinājumam – Vācijā 1928. gadā studē 11,4; Itālijā 7 un Krievijā 5 cilvēki no tāda paša skaita iedzīvotāju.

Latviešu tieksmi pēc grāmatām nemazina arī padomju okupācijas periods. Latvijā grāmatas ir izteikts deficīts, un rindas pie grāmatveikaliem, iznākot jaunai, gaidītai grāmatai, var pārsniegt rindas pie pārtikas veikaliem. Neraugoties uz grāmatu iespaidīgajām tirāžām (piemēram, tautā iemīļotu dzejnieku grāmatas iznāca 33 000 eksemplāru tirāžā), to vienmēr trūkst. Grāmatas tiek dāvinātas izlaidumos*, jubilejās, jebkuros darba un dzīves svētkos, tās ved no ceļojumiem pa PSRS teritoriju. Ir svarīgi katrā ģimenē, mājā iegūt savu grāmatu, ar tām padomju laikā mainās nelabprāt. Toties mūsu grāmatplaukti iegūst apjomus. Jānorāda, ka mājsaimniecībās, kam laimējies izvairīties no vissmagākajām okupācijas režīma darbībām, grāmatplauktos bija *otrā rinda*, kur glabājās grāmatas, kas iznākušas pirms okupācijas.* Neraugoties uz lielo bīstamību, ko glabāja šīs *otrās rindas*, grāmata bija teju pēdējais, ko latvietis būtu gatavs izmest vai sadedzināt fiziskās drošības vārdā.

saņēmu Nīčes *Tā runāja Zaratustra* ugunīgi oranžā auduma iesējumā. Tie jau bija astoņdesmitie gadi, taču vēl ne Latvijas brīvā valsts. Sapratu, ka krustmāte mani ir novērtējusi kā pieaugušu, atbildīgu cilvēku. To grāmatu vērtu. Tā bija ļoti īpaša sajūta, it kā saņemt kaut ko no citas pasaules, ar milzīgu uzticības devu līdzī. Košļājamās gumijas vai džinsi, ko tēvs kādreiz atveda no jūrnikiem, nekad tādu izjūtu neizsauca. Tās ir tikai lietas, našķi. Grāmata ir kaut kas vairāk. Uzdāvināju tās savai vecākajai meitai, kad viņai palika 21.

* Slates pamatskolas izlaidumos bija nerakstīts likums: katram skolas absolventam katra ciema ģimene dāvināja grāmatu. Tie bija gadi, kad grāmatas bija liela deficīta prece, īpaši jau labas grāmatas. Taču katrs centās sadabūt to labāko, jaunāko, kas tajā gadā bija izdots. Izlaidumā sveicēju rinda stiepās pāri visai skolas zālei, katram rokā grāmata – simbols labas, gudras dzīves vēlējumam. Bērniem sadāvināja pa 100, 200 grāmatām. Mums mājās aizvien ir grāmatas, kas dāvinātas manai mammai Slates skolas izlaidumā ar apsveikuma ierakstiem no kaimiņiem, grāmatas, kas dāvinātas manai vecākajai māsaī, man pašai. Labas, vērtīgas grāmatas, kas kopā ar slatiešu vēlējumiem staigā līdzī visu mūžu. Tāda kā ciema, kopienas svētība.

* Uz 18 gadu jubileju krustmāte man uzdāvināja Bairona *Manfredu*. Greznu *Latvijas laika* izdevumu, smilškrāsas zīda vākos. Uz 21 gadu

Pēc neatkarības atjaunošanas 1991. gadā strauji pieauga Latvijā izdoto grāmatu skaits: 1991. gadā – 1387; 2000. gadā – 2546; 2008. gadā – 2855 (lielākais izdevumu skaits šajā periodā), taču saruka grāmatu vidējās tirāžas. 2017. gadā Latvijā tika publicēti 2185 izdevumi ar kopējo tirāžu 2 465 545 eksemplāri.

Neraugoties uz informācijas digitalizāciju, grāmatām latviešu sabiedrībā joprojām ir nozīmīga loma. Tās izraisa publiskas diskusijas un kaislības. Un tieši sociālie tīkli, publiskās digitālās informācijas aprites pamats, par to liecina. Piemēram, sociālā tīkla *Facebook* grupā *Izcilas grāmatas* ir 42 000 dalībnieku, un to skaits pieaug. Vecākus un vecvecākus uztrauc tas, ka bērni lasa aizvien mazāk, tiek lūgti padomi, kādas grāmatas ieteikt pusaudžiem, norisinās viedokļu apmaiņa.

Bibliotēkas

Līdzās grāmatu plauktiem mājās ne mazāk svarīga loma Latvijā ir bibliotēkām.

Pirmās publiskās bibliotēkas Latvijā ir parādījušās jau 19. gadsimta vidū. Kā daudzas izglītības iniciatīvas, arī šo sāka baltvācieši, taču latvieši to ātri pārņēma savās rokās. 1848. gadā Krišjāņa Valdemāra vadībā nodibināta bibliotēka Ēdolē, bibliogrāfs Jānis Misiņš 1885. gadā atvēra bibliotēku Tirzā, kas kļuva par vienu no nozīmīgākajām latviešu bibliotēkām. 1894. gadā Kurzemē un Vidzemē latviešiem bija vairāk nekā 100 bibliotēku.

Pat padomju okupācijas perioda vidusposmā, 70. gados, Latvijā darbojās 26 rajonu un 7 republikāniskās nozīmes pilsētu centralizētās bibliotēku sistēmas, iekļaujot vairāk nekā 1000 mazu bibliotēku.

Šobrīd, 2024. gadā, Latvijas bibliotēku sistēmu veido Latvijas Nacionālā bibliotēka, Latvijas Neredzīgo bibliotēka ar septiņām filiālēm, 48 akadēmiskās bibliotēkas, 31 speciālā bibliotēka, 792 publiskās bibliotēkas, 793 skolu bibliotēkas.

Latvijas Nacionālā bibliotēka, sabiedrībā pazīstama ar nosaukumu Gaismas pils, ir viens no atjaunotās neatkarīgās Latvijas lielajiem stāstiem.

Speciālas bibliotēkas ēkas būvniecības nepieciešamība Latvijā tika aktualizēta jau no 1919. gada, taču tikai 1997. gadā tika sākts tās projektēšanas process. Iespaidīgo iecerī nesen neatkarību atjaunojušajai Latvijas valstij piedāvāja ASV atzīts trimdas latviešu arhitekts Gunārs Birkerts, un sabiedrība šo siluetu atpazīna ilgi pirms būvdarbu sākšanas. Būtiska loma bija nevalstiskajai organizācijai *Nacionālās bibliotēkas Atbalsta biedrība*, kas gādāja par politisko un finansiālo atbalstu, pat panāca atbalstu būvniecībai no UNESCO – unikālu statusu, kāds piešķirts vien Aleksandrijas bibliotēkai.

Bibliotēkas ēkas būvniecība tika sākta 2008. gada 20. jūnijā un pabeigta 2013. gada 20. decembrī. Apmeklētājiem tā durvis vēra 2014. gada 29. augustā, un tas bija nacionāla mēroga notikums.

2024. gadā atzīmējam desmit gadu akcijai, uz kādu spējīgi, iespējams, tikai latvieši – 2014. gada 18. janvārī tika organizēts *Gaismas ceļš – grāmatu draugu ķēde*. Šajā akcijā vairāk nekā 14 000 cilvēku no visas valsts janvāra salā (-12 °C!) no rokas rokā nodeva grāmatas ceļā no vecās uz jauno bibliotēku.

Latvijas Nacionālās bibliotēkas publicitātes foto

Latvijas Nacionālajā bibliotēkā mīt arī mūsu valsts pats iespaidīgākais grāmatu plaukts – Tautas grāmatu plaukts, kurā atrodas Latvijas un ārvalstu grāmatmīļu dāvinājumi Gaismas pilij, kopumā 750 000 grāmatu.

Bibliotēkas Latvijā ir tās, kurām mūsdienās lielā mērā jāpateicas par jaunāko tehnoloģiju pieejamību iedzīvotājiem, sevišķi lauku reģionos.

Īstenojot publisko bibliotēku attīstības projektu *Trešais tēva dēls*, kas tika sākts 2006. gadā, 17 Latvijas bibliotēkās pirmo reizi pieslēdza internetu, savukārt 853 bibliotēkās tika uzlabots interneta pieslēguma ātrums. Visās bibliotēkās instalēja iekārtas, kas lietotājiem nodrošina bezvadu piekļuvi internetam bibliotēku telpās un ārpus tām, bibliotēku ēku tuvumā.

Interneta pieejamība Latvijā un tā darbības ātrums tiek vērtēts kā viens no labākajiem starp Eiropas Savienības valstīm. Iedzīvotāju digitālās prasmes arī ir salīdzinoši augstas, un aizvien vairāk valsts un pašvaldību sniegto pakalpojumu pārceļas uz digitālo vidi.

Līdz ar to, protams, bibliotēka ir mainījusies, un bibliotekārs no grāmatu izsniedzēja ir kļuvis par padomdevēju arī tehnoloģiju jautājumos, atbalstu dažādu informācijas sistēmu apgūvē. Bibliotēka ir transformējusies, taču joprojām saglabājusi savu svarīgo lomu Latvijas sabiedrībā.

Ne velti, apvienojot un slēdzot dažādas iestādes attālos lauku reģionos, bibliotēkas ir tās, kas tiek saglabātas. Pat vairāk – tām tiek pievienotas jaunas funkcijas, un vairākos Latvijas novados bibliotēkas tiek pozicionētas kā pašvaldības klientu apkalpošanas centri.

Šeit lasāmais nenozīmē, ka katrs latvietis mūsdienās ir aizrautīgs grāmatnieks, intelektuālis. Taču izglītība, un ne tikai akadēmiskā izglītība, Latvijā tiek vērtēta ļoti augstu.

Vēl svarīgāka ir spēja un gatavība mācīties. Teikums **Es to neiemācīšos, es nespēju apgūt šo valodu, programmu, u. c.** latvietim var skanēt kā: **Es negribu to mācīties.** Mēs uzskatām, ka jaunas zināšanas un prasmes ir pūļu vērtas. Ar izpratni tiks novērtētas norādes: **Es mācos, pagaidām man tas ir grūti.** Vairumā gadījumu mēs ar prieku palīdzēsim cilvēkam, kurš mācās. Iespējams, šeit rodama atbilde izteikti noliedzošajai nostājai pret to krieviski runājošo sabiedrības daļu, kas Latvijā dzīvo ilgstoši, jo mēs neticam, ka šie cilvēki nevar iemācīties latviešu valodu elementārā līmenī. Mācību procesam nav jābūt ne vieglam, ne ātram. **Kas viegli nāk, tas viegli aiziet** – tā, lūk, gan ar zināšanām, gan ar mantu.

Pret grāmatām izturamies ar cieņu, tās ir vairāk nekā priekšmets. Saviesīgā sarunā apgalvojums: **Es grāmatas nelasu!** var izraisīt nepatiku, radīt negatīvu jūsu personības vērtējumu. Arī tad, ja nelasāt (tiešām ne visi latvieši lasa!), šis fakts, ja nepieciešams, jāpiemin uzmanīgi, piedomājot pie izteiksmes veida. Tas pats attiecas uz nevajadzīgo grāmatu utilizāciju. Pietiekami liels skaits latviešu nepatikā sarausies, redzot atkritumos izmestas grāmatas. Parasti tiek izskatīti visi iespējamie varianti ziedošanai, dāvināšanai, nodošanai antikvariātā, kaut vai makulatūrā. Un pilnīgas bezizejas situācijā mirušas tantes dārzā ar dziļu vainas sajūtu tiek kurināts ugunskurs, lai sapelējušās, žurku apgrauztās un vairs neizlasāmās grāmatas pārceltos uz debesīm ar godu.

Bibliotēkas, īpaši mazpilsētās un lauku pagastos, ir tās iestādes, kur droši var vērsties pēc padoma un palīdzības, ne tikai pēc jaunām grāmatām. Bibliotekārs palīdzēs sameklēt jūsu problēmai atbilstošo iestādi, aizpildīt un nosūtīt iesniegumu, saprast kādu elektroniskās pieteikšanās sistēmu. Uz bibliotēku sagatavoties skolai var iet bērns, kuram mājās nav datora vai arī ilgi jāgaida līdz skolas autobusam. Protams, ikvienam darbiniekam ir savi laika rāmji, ne vienmēr būs iespējams ilgu laiku veltīt vienam cilvēkam. Tomēr vairumā gadījumu Latvijas bibliotēkās jūs sagaidīs laipnas, zinošas un iejūtīgas bibliotekāres.

*Ko mēs, meitas, darīsim,
Pulciņā sanākušas?
Labāk dziesmas padziedam,
Nekā blēņas runājam.*

Latviešu runas veidu un attieksmi pret valodas lietojumu lakoniski raksturo šī četrinde. Nerunājam blēņas, neaprunājam, tukšu salmu kulšana (nenozīmīgu lietu pārrunāšana) mūsu tradīcijā nav nekas labs.

Svarīgo var pateikt īsos vārdos. Ne vienmēr viss ir jāpasaka. Latviešu sakām vārdos* ir ietvertas koncentrētas attieksmes gan pret runas saturu un jēgu, gan pret tās toņa skaļumu. Padomā, pirms runā. Nemelo un nelielies. Nebļauties. Ja tavs sakāmais būs svarīgs, to dzirdēs. Izteiktajam vārdam ir sekas, vai tiešām vēlies piedzīvot sekas savām tukšajām plāpām? Aprunāšanai? Lamām?

*** Izlietu ūdeni nesasmelsi. Izteiktu vārdu neatsauksi. Tukša muca tālu skan. Lielība naudu nemaksā. Meliem īsas kājas. Kā sauc, tā atskan. Runāšana sudrabs, klusēšana zelts. Vārds meklē vietu.**

Latviešu teikās, savukārt, noteicošais faktors kādas nelaimes izsaukšanai ir tieši uzticētā noslēpuma izpaušana: *Viņš pastāstīja sievai, ko redzējis, un pils nogrima, Kaimiņš noklausījās, ko meita runā, un viss zelts pārvērtās putekļos.* Ar līdzīgām formulām ir bagāts arī tautas pasaku krājums.

Mūsdienās latviešu sarunvaloda neizcelsies ar plūstošu, nepārtrauktu čalošanu, sarunas uzturēšanu. Nereti latvieši, apmeklējot oficiālus pasākumus citās ES valstīs, atzīst: „Viss tur ir labi, interesanti, bet to saviesīgo sarunu uzturēšana gan man ir grūta. Ne tādēļ, ka nezinātu valodu, vienkārši ir grūti tā virspusīgi čalot.”

Tas izpaudīsies sarunās ar nozīmīgu daļu latviešu. Ja sarunu biedra atbildes ir īsas, tas nenozīmē, ka attieksme pret jums ir noraidoša, negatīva. Latvietim ir pilnībā pieņemama klusēšana kopīgā maltītē, transportā. Un mēs jūtamies neērti - ja dzirdam, ka blakusēdētāji skaļi risina privātas problēmas.

Uzmanība pievēršama arī balss un sarunas kopējam tonim. Mēs, līdzīgi kā vairums ziemeļu tautu, runājam pieklusināti. Pārlietu skaļā tonī risināta vai izteikti emocionāla saruna latvietim jau var liecināt par nesaskaņām, strīdu. Ja mēs paceļam balsi, tam ir pamatots iemesls.

Pieklusināts, it īpaši ar mazāk pazīstamu cilvēku, būs arī sarunas saturs. Latviešu saruna neizceļas ar tiešumu un atklātību, un ne vienmēr tas ir ērti sarunu biedram. Vairumā gadījumu mēs ikdienas sarunā skaidri nepateiksim, kas mūs uztrauc, kas nepatīk, kas būtu darāms citādi. Tikai noslēgsimies un runāsim vēl mazāk. Ar šo parādību nav viegli sadzīvot arī mums pašiem, tas rada pārpratumus un ieilgušas problēmas. Bieži vien latviešiem ir sarežģīti atklāti izrunāties pat ģimenēs. Kā attaisnojums tam parasti kalpo izteicieni: *Tas viņam/viņai pašai jāsaprot!, Tas ir acīmredzami!, Lai drusku padomā, kādēļ es tā izturos, kādēļ tā notiek.*

Šī parādība gan ir attiecināma uz privāto un saviesīgo sfēru. Lietišķie jautājumi tiek risināti konkrēti, bez noklusējumiem un apkārtceļiem. Tāpat tiek risinātas krīzes situācijas, palīdzības sniegšana tiem, kam tā nepieciešama. Ja notikusi nelaime, jārūnā tieši un atklāti, šajā gadījumā tā ir vienīgā iespējamā sarunas forma.

Par jūtām un sadzīvi runājam klusi un netieši, reizēm pat līdžībās. Par darbu un palīdzību – īsi, skaidri un tieši.

Protams, runājam latviešu valodā. Un cieņa pret to mums ir svarīga. Vispirms jau tādēļ, ka zinām – šo valodu kā dzimto visā pasaulē lieto tikai apmēram 1,5 miljoni cilvēku. Zinām arī, ka latviešu valoda ir reta un sena, tā pieder pie indoeiropiešu valodu saimes, un kopā ar tikai vēl vienu dzīvo valodu – lietuviešu valodu – veido baltu valodu grupu. Prūšu valoda, kas arī ietilpst šajā grupā, ikdienā vairs netiek lietota.

Attiecībā uz valodas lietojumu noteikti uzsverams ir fakts, ka latvieši ātri un viegli pāriet uz sarunu svešvalodā. Latvijas teritorijā tā pamatā ir krievu valoda, kas zināmā sabiedrības daļā ir radījis iespaidu, ka Latvijā bez latviešu valodas var itin viegli iztikt, to mācīties nav obligāti. Un paši latvieši, redziet, ļoti labprāt runā krieviski.

Šai parādībai gan ir citi cēloņi. Jā, latvieši labprāt apgūst svešvalodas. Tā ir bijis jau vēsturiski. Mēs esam maza tauta, un gadsimtu gaitā šeit ir pastāvējusi gan vāciski, gan krieviski, gan zviedriski un poliski runājoša vara. Turklāt augstākā izglītība latviski ir iegūstama tikai mazliet ilgāk nekā 100 gadu. Valodas apguve pieder pie zināšanām, mācīšanās, kas mūsu tautas vērtību sistēmā ieņem izteikti nozīmīgu vietu. Svešvalodu prasme ir gan nepieciešamība, gan lepnums un vērtība.

20. gadsimta sākumā līdz Latvijas neatkarībai 1918. gadā Rīgā kā valsts valodas ar likumu bija noteiktas vācu un krievu valodas. Un šajā periodā vairums latviešu papildus savai dzimtajai valodai prata tās abas. Pietiekami liels procents Latgales iedzīvotāju zināja arī poļu valodu. Turklāt tas bija raksturīgi ne tikai izglītotajai sabiedrības daļai. Trīs valodās runāja un lasīja arī draudzes skolā četras klases pabeiguši zemnieki.

Pagājušā gadsimta vēsturē svešvalodas prasmes varēja saistīties ne tikai ar pārtikušāku dzīvi, bet arī ar dzīvības saglabāšanu. Daudzās latviešu dzimtās ceļo atmiņu stāsti: „Mana māte labi zināja vācu valodu, tādēļ kara laiku izdzīvojām. Mājās, lielajā istabā, bija štābs, bet mums atstāja mūsu mantas. Nokāva cūkas, bet govi tomēr atstāja, lai mums ir piens. Māte ar viņiem varēja sarunāt.” vai „Mans vectētiņš zināja krievu valodu, un tas mums palīdzēja Sibīrijā palikt dzīviem. Mamma bija salikusi līdzī sudraba karotes, ģimenes fotoalbumus, kādas grāmatas, labākās drēbes, meklējusi vēl kaut ko, uztraukums taču un bailes. Tad vectēvs tam zaldātam paprasījis, ko īsti ņemt, ko tur vajadzēs. Zaldātiņš izgāzis uz grīdas visu mūsu bagātību, teicis, lai ņem segas, siltās drēbes, ēdienu. Un ielicis rokas šujmašīnu vēl klāt. Kad nonācām galā, sapratām, ka ar savām sudraba karotēm mēs būtu pagalam jau pirmajos mēnešos.”

Arī mūsdienās, apceļojot dažādas valstis, latvieši labprāt apgūst dažus vārdus tās zemes valodā, kurā uzturas kaut nedaudzas dienas. Un labprāt tos lieto. Ir taču jauki, iegriežoties Venēcijas kafejnīcā, teikt: „*Buongiorno! Un espresso, per favore!*” Kafija garšo pavisam citādi, vai ne? Dodoties uz tuvākajām kaimiņvalstīm, Lietuvu un Igauniju, mēs ar prieku izmantojam iespēju pateikt: *Lūdzu!, Paldies!* un vēl dažas frāzes tieši šīs zemes valodā, apvienojot cieņu pret valsti, kur esam ieradušies, un prieku par savām prasmēm.

Līdzīga attieksme pret latviešu valodu tiek novērtēta ar īpašu sirsnību. Neviltotas simpātijas latviešos izraisa gan augstas amatpersonas, gan tūristi, kuri pasaka kaut nedaudzas frāzes latviski. Cilvēki, kuri interesējas: „Kā latviski sauc to? Kā pateikt šo?” no atturīgajiem latviešiem noteikti izpelnīsies laipnību, pat draudzību.

Bieži esam dzirdējuši, ka latviešu valoda ir ļoti grūta, atšķirīga no jebkuras citas. (Kura svešvaloda gan ir viegli apgūstama?)

Tā ir. Un mēs ar to lepojamies. Tāpat kā lepojamies ar svešvalodu prasmēm kaut vai pieticīgā līmenī.

Uzmanīgi ar skaļām sarunām vietā, kur šķietami jūs neviens nesaprātis. Blakus var atrasties kāds latvietis! Vai jebkurš cits, kurš jūsu valodu pārvalda. Šīs ir atvērtās, brīvās pasaules izpausmes. Un vēl viena no tām ir cieņa pret katru personu, valodu un zemi. It īpaši, ja esi tajā ieradies kā viesis. Pat ja sapratēju tuvumā nebūs, skaļa savstarpēja saruna valodā, ko apkārtējie šķietami nesaprot, ir nepieklājīga.

Necieņu pret jebkuru valodu vai tautu mēs uztveram izteikti asi. Latvietim liek nepatīkā sarauties ņirdzīgi, pazemojoši apzīmējumi, kas adresēti veselām tautām. Jā, tā ir mazas nācijas īpašība, mēs šo attieksmi esam piedzīvojuši vairākās paaudzēs. Un atmiņa ir dzīva arī tad, ja tas nav noticis ar mums personīgi.

Klusējošs vai mazrunīgs latvietis nenozīmē nelaipnu, nedraudzīgu latvieti.

Runas skaļumam ir nozīme. Mums nav jādzird citu privātās sarunas.

Ja nepieciešama palīdzība, par to jārunā īsi, skaidri un tieši. Tāpat jārikojas, risinot lietišķus jautājumus valsts vai pašvaldību iestādēs.

Iztaujāšana par privāto dzīvi var likt latvietim noslēgties vēl vairāk. Un ilgstoša plāpāšana latvieti var nogurdināt.

Latviešu valodas apguve ir cieņas izrādīšana mūsu zemei un tautai.

Runājiet latviski. Arī tad, ja šo valodu protat maz un slikti.

Runājiet latviski! Taču negaidiet, ka jūsu kļūdas labos bez uzaicinājuma. Tas tiek uzskatīts par nepieklājību. Ja vēlaties saņemt ieteikumus, kļūdu labojumus – sakiet, jautājiet, interesējieties par vārdiem un izteiksmes formām, izrunu. Noteikti saņemsiet sirsnīgu atbalstu!

Latvieši labprāt apgūs vairākus vārdus, frāzes ukraiņu valodā. Un daudzi to noteikti ir jau izdarījuši. Arī iemācījušies Ukrainas himnu. Tomēr ar uzstāšanu uz ukraiņu valodas mācīšanos latviešiem esiet uzmanīgi. Atcerieties, ka atrodaties Latvijā, latvieši ukraiņu valodu nesaprot.

Neizsakieties nicīgi par kādu tautību! Latvieši to uztver saasināti. Latvijā krievu tautības iedzīvotāju ir daudz, un ne mazums no visas sirds atbalsta Ukrainas uzvaru ne tikai vārdos, bet arī finansiāli un ar dažāda veida atbalsta darbiem.

Nicīga, pazemojoša attieksme nav pieņemama arī attiecībā pret konkrētiem cilvēkiem, to grupām, iestādēm, organizācijām, institūcijām.

„Kad mēs kopā dziedam, esam pavisam citādi – mēs uzticamies savam blakus dziedātājam. Mēs kopā cīnāmies par vienu un to pašu ideju. Dziesma ir liels spēks, bez tās nevar iztikt ne tauta, ne laikmeti – tā ir cilvēka labākā daļa,” teicis viens no vecākajiem un ilggadējākajiem Dziesmu svētku virsdiriģentiem Haralds Mednis (1906–2000).

Dziesmu svētki ir viens no svarīgākajiem Latvijas atpazīstamības faktoriem visā pasaulē. Ja bijāt Latvijā 2023. gada vasarā, šo notikumu noteikti nevarēja nepamanīt.

Dziesmu un deju svētki Latvijā norisinās no 1873. gada, un 2023. gadā tie skanēja jau 23. reizi. Šie svētki iezīmēja Latvijas nacionālo atmodu 19. gadsimta. otrajā pusē, un to norisi nav pārtraukuši nedz abi pasaules kari, nedz arī padomju okupācijas periods. Acīmredzot partijas funkcionāri apzinājās – ja neļaus latviešiem rīkot Dziesmu svētkus, tad gan būs protesti.

Patiešām latvieši ir pacietīgi, runā maz un klusi, ātri apgūst svešvalodas un pielāgojas visdažādākajām situācijām. Uz protestiem pret pastāvošo varu iekustas reti. Un vēl retāk šie protesti ir vardarbīgi vai destruktīvi. Taču, ja mums neļaus sanākt kopā uz Dziesmu svētkiem, tad gan var notikt pilnīgi neprognozējamas lietas.

Dziesmu svētki ir nacionāla mēroga kustība, tie norisinās reizi četros gados. 2023. gadā svētkos no apmēram 1,5 miljoniem pasaules latviski runājošo iedzīvotāju piedalījās 319 koru 12 380 dziedātāji, 538 deju kopu 13 400 dejotāji, 51 amatieru pūtēju orķestra un sešu profesionālo pūtēju orķestru 1600 mūziķi. Uzstājās 30 folkloras kopu 450 dalībnieki, 37 koklētāju ansambļu 324 dalībnieki, simfoniskie orķestri, solisti, viesansambļi, vokālās, instrumentālās grupas un kapelas. Dziesmu svētku norisi veidoja arī vairāk nekā 1000 brīvprātīgo.

Jāuzsver, ka piedalīties Dziesmu svētkos var tikai paši labākie pašdarbības kolektīvi, tas ir liels gods, kolektīvu atlase notiek speciāli organizētās skatēs. Līdz ar to gatavošanās nākamajiem svētkiem sākas tajā brīdī, kad izmazgāts aizvadīto svētku tautastērps. Pēc vidējiem aprēķiniem, kādā korī, ansamblī, deju kolektīvā vai folkloras kopā ir iesaistījusies desmitā daļa latviešu. Ārpus saviem darba un ģimenes pienākumiem, bez samaksas. Gluži pretēji – piemaksājot gan par tērpiem, gan par braucieniem, uzstājoties pašvaldības pasākumos brīvdienās un svētkos. Atalgojumu kolektīvu vadītājiem pamatā nodrošina valsts un pašvaldības.

Cīņa par kolektīva piedalīšanos Dziesmu svētkos nav vienīgā ar tiem saistītā latviešu kaislība. Ir taču tik daudzi, kas piedalīties nevar! Un tiem ir jāiegādājas biļetes, lai šos svētkus baudītu. Dziesmu svētku biļešu iegāde kopš neatkarības atjaunošanas vienmēr ir izraisījusi nacionāla mēroga satraukumu. Kad tās būs nopērkamas? Kādā kārtībā? Kad var pieteikties rindā? Vai ar tām nespēkulē? Un kādēļ Saeimai un Ministru kabinetam vispirms? Viņiem par brīvu? Nekādā gadījumā! Attiecībā uz Dziesmu svētkiem mēs visi esam vienlīdzīgi, nost viņiem tās privilēģijas! Dīvaini, taču plaša mēroga satraukumu latviešos nav izraisījušas daudzas citas valsts amatpersonu privilēģijas.

Turklāt satraukumu pat finanšu krīžu un ekonomikas sarukuma apstākļos nav raisījušas bijēju cenas, kas nebūt nav simboliskas.

Arī 2023. gadā pēc ziemas, kurā dubultojās energoresursu cenas, Dziesmu svētku bijēju pirmajā tirdzniecības dienā publiskajā pārdošanā nonāca 20 215 biļetes uz 15 svētku koncertiem. Un pirmajā stundā tika nopirkta gandrīz puse no pieejamajām biļetēm.

Šo latviešu kaislību Latvijas tūrisma popularizēšanai laika posmā no 2006. līdz 2009. gadam izmantoja Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra, izstrādājot logo ar saukli *Zeme, kas dzied*. Tomēr kampaņa pastāvēja vien trīs gadus un tika atzīta par neveiksmīgu.

Kur šeit ir kļūda? To ļoti labi zināja Haralds Mednis – kopā dziedot, mēs kļūstam par pilnīgi citiem cilvēkiem. Latvija nav zeme, kur dzied ikdienā. Diemžēl dziedāšana pamazām izzūd pat no ģimenes godiem. Mēs aicinām mūziķus. Dziedāšana krodziņos kā Īrijā? Nē, nekādi, latvieši neiet uz krodziņiem socializēties vai dziedāt. Un pat paēst vislabāk ir mājās.

Dziedāšana latviešus padara par citiem cilvēkiem lielu notikumu, krīžu un kaislību brīžos. Tā ir forma, kādā mēs paužam vairs nesavaldāmas emocijas – apņēmību, prieku, sašutumu vai bailes. Kopīga dziedāšana atturīgos, savrupos latviešus saslēdz vienotā spēkā.

Dziesmotās revolūcijas

Par Dziesmoto revolūciju dēvē visu Latvijas neatkarības atjaunošanas periodu. Poētisko nosaukumu visbiežāk gan saista ar Latvijas neatkarības atjaunošanas notikumiem laika periodā no 1986. gada līdz 1991. gadam.

Dziesmotā revolūcija norisinājās vienlaikus visās Baltijas valstīs. Tā izpaudās manifestācijās, kurās pacēla Baltijas valstu karogus un dziedāja padomju cenzūras vēl nesenu aizliegtās patriotiskās dziesmas. Nozīmīgākie sarīkojumi Latvijā šajā periodā bija: Folkloras festivāls *Baltica* (10.–18.07.1988.), Latvijas karoga *Rehabilitācija* Mežaparkā (16.07.1988.), Latvijas Tautas frontes (LTF) dibināšanas kongresa atklāšanas koncerts (07.10.1988.) un triju valstu kopīgais *Baltijas ceļš* (03.08.1989.).

Arī janvāra barikādes, kam 2024. gadā atzīmējam 33. gadadienu (13.–27.01.1991.), norisinājās bez Latvijas neatkarības aizstāvju vardarbības. Cilvēki pulcējās Rīgā, būvēja improvizētus nocietinājumus pie valdības ēkām, radio, televīzijas ēkām. Kurināja ugunsiskus un dziedāja. Protams, dziedāja. Tādā reizē nevar nedziedāt.

Šie 33 gadi brīvajā Latvijā mums aizritējuši mierīgi, lai arī šajā posmā nav trūcis ekonomisko vai finanšu jomas satricinājumu. Latvieši nav devušies nacionāla mēroga protestos nedz pret reģionālās politikas trūkumu, nedz pret mazajām pensijām, nedz pret energoresursu cenu celšanos. Lielākie un plašāko sabiedrības rezonansi ieguvušie ir pedagogu streiki, kā arī lauksaimnieku protesta akcijas. Mēs ar pārsteigumu un zināmu apbrīnu raugāmies uz plašajiem streikiem Vācijā, Polijā un Francijā. Un bieži vien klusībā nožēlojam savu pacietību un samierināšanos ar lietām, kas pilnīgi noteikti mūsu valstī varētu būt labākas. Tomēr, redzot izdemolētas mājas un sadedzinātus auto Parīzes ielās, vairums latviešu izjūt nepatiku. Mūsos ierunājas praktiskā, racionālā latvieša daba. Kādēļ tad tas? Pie kā vainīgi veikali un auto? Kādēļ vajag postīt?

Vienīgā destruktīvā protesta akcija Latvijā ir notikusi 2009. gada 13. janvārī, un to dēvē par Bruģa revolūciju. Protests bija saistīts ar Latvijas ekonomisko situāciju globālās finanšu krīzes laikā un valdības lēmumiem par izmaiņām nodokļu politikā, amata vietu skaita un algu samazināšanu valsts sektorā, plāniem par aizdevuma lūgšanu Starptautiskajam Valūtas fondam (SVF) un bezdarba līmeņa katastrofālu pieaugumu. Šajā akcijā tiešām Saeimas nama logos lidoja bruģakmeņi, tika izdemolēti vairāki veikali un policijas auto. Šī akcija pozitīvi mainīja politisko kultūru Latvijā, taču ekonomiskā situācija nekādi neuzlabojās.

Kopīga dziedāšana

Ar kopīgu dziedāšanu latvieši atzīmē arī tik lielu sajūsmu, prieku, kas vienam vai ģimenes lokā nav panesams. 2023. gada 29. maijā Latvijas izlases hokejistu sagaidīšanas pasākumā Rīgā pie Brīvības pieminekļa pat bez speciālas organizācijas un aicinājumiem bija pulcējušies vismaz 30 000 līdzjutēju. 28. maijā Latvijas izlase čempionātu pabeidza ar trešo vietu, spēlējot par bronzas medaļām ar 4:3 uzvarot ASV. Latvijai tas ir kļuvis par visu laiku panākumiem bagātāko čempionātu. Iepriekš labākais rezultāts hokejā bija trīsreiz izcīnītā septītā vieta. Arī kopumā kopš neatkarības atjaunošanas Latvijas sportistu panākumu svinēšana, fanu kustība ieņem aizvien lielāku vietu latviešu kaislībās.

Līdzīgu efektu latviešos, šoreiz kā reakciju uz viena nē nepanesamām šausmām, izraisīja Krievijas iebrukums Ukrainā 2022. gada 24. februārī. Tikko attapušies no stinguma šoka, latvieši sāka stihiski organizēt palīdzību. Un jau nākamajā dienā, 25. februārī, laukumā pie Rīgas Kongresu nama Latvijas mūziķi un Latvijas Dziesmu un deju svētku kustības dalībnieki – kori, pūtēju orķestri, tautas deju kolektīvi un folkloras kopas – veltīja savus priekšnesumus Ukrainas atbalstam, vienojoties koncertā *Ukrainas brīvībai*. Koncerts notika ar mūziķa Ralfa Eilanda iniciatīvu. Mūziķa, protams, ka mūziķa. Jo mēs taču izdziedam bailes, atbalstu un naidu. Visi kopā. Kā labāki cilvēki viens otram cieši blakus.

Mazāka mēroga, taču ļoti līdzīgas akcijas norisinājās visās Latvijas pilsētās un pagastos. Un katra pašdarbības kolektīva repertuārā parādījās Ukrainas himna. Nodziedāsim to, ko mēs nevaram izteikt. „Atļaujiet mums vismaz Ukrainas himnu nodziedāt jūsu pasākumā,” saka maza ciematiņa senioru ansambļa vadītāja. „Mēs zinām, ka jums te skaista programma, un mums jau arī to balsu vairs nav nekādu, tikai savam priekam sanākam. Bet himnu mums vajag nodziedāt. Lūdzu.” Un Ukrainas himnu mēs nodziedājam arī Dziesmu svētkos.

Ja Latvijā redzat lielu skaitu dziedošu cilvēku, tad ziniet, ka noticis kaut kas ļoti svarīgs. Labs vai slikts.

Latvieši nelabrāt un reti iet protestos pret sadzīviskām neērtībām vai paužot neapmierinātību ar pastāvošo iekārtu. Vēl retāk šie protesti ir destruktīvi vai vardarbīgi. Nav jēgas darīt pāri nedz dzīvām būtnēm, nedz cilvēka radītām lietām. Tas situāciju neuzlabos.

Lieliska iespēja atrast draugus un domubiedrus ir dalība kādā pašdarbības kolektīvā, korī, deju kopā, ansamblī.

Iemācieties kādu latviešu dziesmu, pat ja jums nav izcili laba balsis. Tas tiks novērtēts.

Nekad nekriticējiet Dziesmu svētkus! To drīkst darīt tikai paši latvieši.

Tas pats sakāms attiecībā uz kopīgas dziedāšanas tradīciju, kā arī nevēlēšanos doties protesta mītiņos. Mums pašiem šī īpašība ne vienmēr patīk, taču tā ir mūsējā.

Daba

Saprašanās ar dabu ir latvieša dzīvošanas pamats. Tieši saprašanās, nevis tās pakļaušana. Lielā mērā to nosaka Latvijas klimatiskie, dabas apstākļi. Klimats ir mērens, ar garām ziemām un paskopām vasarām. Ar minimālām dabas katastrofām – Latvijā nav zemestrīču un visaptverošu plūdu, reti ir vētras un postoša sausuma periodi. Negaiss, krusa, pavasara salnas ir bīstamākās dabas parādības. Latvijas zeme nav izteikti auglīga, taču visur ir pieejams ūdens un augsne, tātad – pilnīgi visa zeme ir dzīvošanai derīga. Un tieši cilvēka prasmes, zināšanas un ieguldītais darbs nosaka, cik labi tu šajā vietā dzīvoši. Retos gadījumos tevi iznīcinās dabas spēki; vairumā gadījumu tas būs slinkums, mulķība un alkatība.

Nesagādāsi malku ziemai – nosalsi; neiesēsi laikus labību – būsi badā; slikti izturēsies pret mājdzīvniekiem – tāpat būsi badā; nepazīsi savvaļas augus, ogas un sēnes – slimosi; nepratīsi lasīt laika zīmes – atkal būsi badā. Visi šie faktori ir lakoniski novērtēti sakāmvārdā *Bads māca strādāt, aukstums – tecēt*.

Par labu dzīvošanu negādā mitoloģiskās dievības, tās var tikai palīdzēt:

*Es dieviņu mīļi lūdzu,
Nāc manīm palīgā.
Celies agri, gulsties vēlu,
Tad es tev palīdzēšu.*

Palīdzība tiek sniegta ar noteiktiem nosacījumiem, un tie nav saistīti ar rituāliem, pielūgsmi, bet gan ar paša cilvēka darbībām. Pat tādos kritiskos brīžos kā dzemdības, kad palīgā tiek aicinātas mātišķās dievības, sieviete saņem ieteikumu *Noslaucīt pirts taku, lai Laimai kājas nemetas*, nevis skaitīt lūgšanas.

Turklāt zināšanas par harmonisku sadzīvošanu ar dabu ir plaši izplatītas, jo latviešu tradicionālā dzīvesvieta gadsimtiem ilgi bijusi viensēta. Viensētā parasti dzīvoja vienas dzimtas pārstāvji vairākās paaudzēs, to kuplināja radi un palīgi. Saime. Tā ir vienota sistēma, latviešu izpratni par sociālās dzīves kārtību ir veidojusi viensēta, nevis ciemats, sādža, pilsēta. Iedzīvotāju skaits viensētās parasti nepārsniedza divdesmit cilvēku, līdz ar to teju katram saimes loceklim bija jāpārvalda virkne prasmju un zināšanu. Katrā sētā vajadzēja savu dziednieku, laika zīmju lasītāju, audēju, bitenieku, lauka darbu un būvdarbu meistar.

Iespējams, zināšanu par dabas parādībām, tās pazīšanas, plašā izplatība Latvijā saistāma tieši ar šo faktoru.

Arī patlaban Latvijā lielākā daļa cilvēku pazīst zāļu tējas un to ārstnieciskās īpašības. Zāļu tējas nopērkamas gan aptiekās, gan mājražotāju tirdziņos. Taču vislabākās ir tās, ko pazīstamās pļavās un mežmalās savācam paši.

Vācam ne tikai zāļu tējas, bet arī ogas un sēnes. Par sēnēm ir īpašs stāsts. Ne velti sēņošanas tradīcija 2023. gadā ir iekļauta Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā līdzās dziedāšanas tradīcijām, svētku svinēšanas paražām.*

***Augsta līmeņa valsts ierēdne stāsta: „Rudeņos man mašīnā vienmēr ir gumijas zābaki, sēņu groziņš un nazis. Braucot no pasākumiem reģionos, atceļā uz Rīgu noteikti ieiešu pārbaudīt sēņu mežus.”**

Par sēņu ražām, datumu, kad tās pirmo reizi parādījušās tirgū, ziņo gan Latvijas mediji, gan sociālie tīkli.

Medijos līdzās oficiālajai laika prognozei regulāri parādās *laika vērotāju* ziņas, kurās cilvēki raksturo nākamās sezonas prognozes, izmantojot tautā pazīstamus dabas vērojumus. Šīs laika zīmes pazīst arī daudzi latvieši, sevišķi laukos, un tā ir populāra ikdienas sarunu tēma.*

***Sarkans saulriets ir uz laika maiņām, Žagatas uz ceļa, būs putenis!, Šodien Zvaigznes diena, re, ka saule paspīdēja, būs laba vasara.**

Cieņu pret dabu pat vairāk par zināšanām raksturo attieksme. Nevērīga, alkatīga vai postoša izturēšanās pret dabas vērtībām ir tā parādība, kas Latvijas sabiedrībā izraisīs viennozīmīgu nosodījumu.

Mēs brīvdienās dodamies uz dabas takām, jūru, mežiem, upēm un ezeriem, uz savu radnieku lauku mājām. „Vasaras brīvdienās taču Rīga ir pilnīgi tukša! Man šķiet, ka es vienīgā te sēžu pie sava datora,” saka lielas NVO vadītāja.

Viena no plašākajām sabiedriskajām akcijām Latvijā ir Lielā talka, kas norisinās kopš 2008. gada un kļuvusi par tiešām populāru, masveidīgu pasākumu. Augstāko valsts amatpersonu piedalīšanās šajā talkā, turklāt reāli strādājot, nevis tikai uzrunājot talciniekus, jau ir kļuvusi par normu. Tie, kuri Latvijā jau piedzīvojuši Lielo talku, zinās, ka pašvaldību un pagastu vadītāji talkos plecu pie pleca ar vietējiem iedzīvotājiem. Talkas organizatori atzīst, ka 15 gadu laikā dabā izmesto atkritumu skaits ir samazinājies uz pusi. Jā, atkritumu izmešana dabā atturīgajos latviešos radīs patiesu sašutumu. Pudele, kas nomesta pilsētā, tiek biežāk pamanīta, taču istas dusmas izraisa mežā atstātā.

Dabas piesārņošana un nevajadzīga tās bagātības lietošana Latvijā tiek intuitīvi uztverta kā aizvainojums dzīvošanas pamatiem, mūsu tradīciju un eksistences ārdīšana.

Šis aizvainojums var izpausties dažāda mēroga parādībās. Piemēram, viens no sabiedrībā vairāk pieminētajiem padomju okupācijas noziegumiem ir īpaša dabas pieminekļa – Staburaga klints Daugavā – iznīcināšana, uzbūvējot Aizkraukles HES.

Ikdienā draudzīgas attiecības var neglābjami sabojāt puķu plūksna ziedošā pļavā, brienot kā zilonim, mīdīšanās pa ogu pilniem ciņiem, sēņu raušana ar saknēm, savākšana vairāk, nekā varēsi patērēt. Ziemassvētku eglītes izvēle.

Ziemassvētku eglīšu ienākšana latviešu mājās ir vesels process. Retais latvietis lietos mākslīgo egli, tie taču nav nekādi svētki, smaržas nav un vispār! Pilsētās, protams, daudzi eglītes iegādājas, un diskusijas par to, vai varbūt labāk ir iegādāties eglīti podiņā, kļūst aizvien populārākas. Aizvien lielāka uzmanība tiek veltīta tam, kā eglītes pēc svētkiem tiek savāktas, jo šķiet necienīgi tās vienkārši izmest pie atkritumu konteineriem.

Tomēr par pašu labāko veidu latvieši atzīst eglītes izvēli dabā, pēc tās dodoties visai ģimenei. Uz šo nacionāla mēroga vēlmi ir reaģējusi arī VAS *Latvijas valsts meži*, kam pieder 50% no visām Latvijas mežu platībām. Katru gadu ikviens Latvijas iedzīvotājs Ziemassvētku laikā drīkst šajos mežos paņemt sev vienu svētku eglīti. Eglītes drīkst ņemt no grāvmalēm, zem elektrolīnijām, ne jau no jaunaudzēm. Šķiet, ka nekādi papildu skaidrojumi vairs nav vajadzīgi. Dodies pēc egles ar īstu svētku prieku!

Tomēr pieredzes stāsts liecina ko citu.

Latvijā kopā ar bērniem iebraukusi ukraiņu sieviete ar patiesu sajūsmu stāsta latviešu ģimenei: „Un tā jūsu tradīcija iet pēc eglītes! Kā mēs ar puikām priecājāmies, mežā tik skaisti bija, un tik dziļš sniegs! Vecākais ieraudzīja skaistu eglīti, brida pie tās, iekrita līdz padusēm sniegā. Nu visu egli jau nevarēja nozāgēt, par lielu. Nozāgēja līdz pusei, galotni. Atnesām mājās paši, tik skaisti!”

Latviešu ģimenes sejas sastingst. Ukraiņu sieviete viņi nesaka neko. Un dzirdētais netiek tūlīt pārrunāts arī savā starpā. Kā tad pateiksi to, ko paaudzes tev asinīs ierakstījušas:

*Raujiet, meitas, ko raudamas,
Galotnītes neraujiet;
Lai palika galotnīte, kur putniem uzņemties,
Kur putniem uzņemties, vējiņam vēdināt.*

Tikai pēc pāris dienām jaunākā latviete, trīsdesmitgadniece, atzīst mātei: „Ja tā padomā, neviens man to nekad nav teicis. Ka nedrīkst galotni eglei nozāgēt. Bet es to vienmēr esmu zinājusi.”

Ir goda lieta pacelt mežā nomestu papīru, pat ja esi Latvijas Valsts prezidents.

Goda lieta ir arī piedalīšanās Lielajā talkā.

Alkatīga, patērējoša attieksme pret dabas vērtībām, arī tām, kas iegūstamas pilnīgi par brīvu, Latvijā nav pieņemama.

Vācot Latvijas dabā zāļu tējas, ogas, sēnes, vispirms noskaidrojiet, kam pieder šī vieta. Privātīpašumā dabas veltes iegūstamas, tikai saskaņojot ar saimnieku.

Nekad neņemiet vairāk, kā jums nepieciešams. Tikai tik, cik varēsiet saprātīgi patērēt.

Vācot dabas veltes, nepostiet apkārtējo zemsedzi un augus. Pļavas nobradāšana, sūnu izārdīšana mežā ir nosodāma rīcība.

Esot dabā, izturieties klusi, nebļautieties un skaļi nesarunājieties. Netraucējiet putnus un dzīvniekus, kā arī tos cilvēkus, kurus, iespējams, satiksiet mežā. Nevajag arī tuvoties citam ogotājam, sēpotājam, sākt sarunu. Vairumam latviešu došanās ogās un sēnēs nav izdzīvošanas jautājums. Tā ir atpūta, saskaņas atjaunošana, pat meditācija. Un šajā procesā neietilpst nedz svešas sarunas, nedz komunikācija ar nepazīstamiem cilvēkiem. Vēršanās pie citiem pieļaujama tikai tad, ja nepieciešama palīdzība.

Dodoties dabā, izturieties saudzīgi pret visu apkārtējo. Latvijā pāridarījums dabai tiek nosodīts pat vairāk nekā pāridarījums cilvēkam. Cilvēks var pats būt vainojams pie sliktas izturēšanās pret sevi, taču koks vai puķe nebūs vainojama nekad.

Atbildīga attieksme pret atkritumu apsaimniekošanu demonstrē jūsu attieksmi pret dabu. Sava atkritumu apsaimniekotāja noskaidrošana, atbilstošo konteineru izmantošana ir svarīga mājsaimniecības uzdevumu daļa. Patvaļīga atkritumu izmešana dabā ir sodāma darbība, un šis būs tas gadījums, kad latvieši par jums ziņos policijai.

Dzīvošana

Viensēta, kas gadu tūkstošiem ir bijusi latviešu tradicionālā dzīvesvieta, ir harmoniska dabas sastāvdaļa, tā tiek būvēta saskaņā ar apkārtējās vides estētiku.

Nav iedomājama sena latviešu māja, kuru neieskauj lieli koki. Liepas, ozoli, ābeles. Koki, kas saistās ar folkloras tradīcijām, koki, kas iezīmē cilvēka mājvietas klātbūtni mežu un purvu ielokos. Koku stādīšanas tradīcija pie mājām, skolām, sabiedriskām vietām joprojām ir klātesoša tradīcija. Bieži vien iestādītais koks saistās ar svarīgu dzīves notikumu, veltīts kādam dzimtas loceklim. Un koka labsajūta tiek saistīta ar šo cilvēku. To atspoguļojas gan senāko, gan jaunāko laiku tradīcijas.*

***Tautasdziesmā, kuras vecums vērtējams ap 16. gadsimtu, jauns vīrietis novēl kokam, nevis vecākiem, pārdzīvot zaudējuma sāpes:**

*Es karā aiziedams,
Krustu cirtu ozolā;
Lai neraud, tēvs, māmiņa,
Lai raud krusta ozoliņš.*

Populārā latviešu rakstnieka Rūdolfa Blaumaņa (1863–1908) novelē *Indrāni* dzimtas traģēdija izvērsas par ošu nociršanu, lai uzbūvētu jaunas ēkas. Līdzīgas tēmas latviešu literatūrā ir sastopamas ļoti bieži, taču *Indrānu* pieminējums ir plaši atpazīstams paaudžu konflikta piemērs.

Daudzas Latvijas lauku skolas lepojas ar *Ulmaņa ozoliem*, minot konkrētu gadu un notikumu, kad tos pie jaunatklātajām skolām stādījis Latvijas prezidents Kārlis Ulmanis (1877–1942). Gan skolas, gan citas iestādes saudzē kokus, ko stādījuši Latvijas prezidenti vai citas ievērojamas personas starpkaru laikā.

Tāpat kā koki, latviešu viensētu raksturo puķu stādījumi. Ceļojot pa mūsdienu Latviju, šī parādība pārsteigs – lai cik pelēka un pieticīga būtu māja, puķu dobes pie tās būs vienmēr. Arī jau zudusi mājvieta ir atpazīstama pēc lieliem kokiem, krūmiem un tradicionālajām mājas puķēm. Ābeles, liepas, ceriņkrūmi, dienziendes, studentu nelķes un sniegpulkstenīšu baltās sauļas pavasaros liecinās par to, ka šeit atradusies viensēta.

Par mājvietu neliecina žogi. Tie Latvijā sastopami tikai pilsētās, un arī tur ne vienmēr. Viensēta, cilvēka mājvieta, ir harmoniska apkārtējās vides daļa, mums nav nepieciešams no tās norobežoties. *Nav tāda žoga, kam nevar tikt pāri* – liecina latviešu sakāmvārdi. Viensētas atrodas pietiekami tālu viena no otras, nav nekādas vajadzības slēpties no kaimiņa. Ja redzam, kas notiek kaimiņa sētā, tad tā jau vairs nav laba mājvieta.*

*Pagājušā gadsimta 70.gados dzīve Latvijas kolhozos kļuva aizvien pieņemamāka. Sevišķi tajos, ko vadīja saprātīgi priekšsēdētāji. Tur būvēja kultūras namus, skolas, bērnudārzus, arī modernas individuālās mājas ciematos. Tradicionāli tās pilnīgi par velti tika piešķirtas jauniešiem speciālistiem, labākajiem kolhoza strādniekiem. Kāda pārtikuša kolhoza priekšsēdētājs piedāvāja jaunu māju ļoti labai cūkkopei Lūcijai. Viņai pieci mazi bērni, vīrs pēc negadījuma meža darbos smagi sasilmis.

Dzīvo visa saime viensētā, kilometrus trīs no centra, ceļš uz fermu, bērniem uz skolu katru dienu kājām mērojams. Atbraucis priekšnieks pie Lūcijas smaidīgs, jaunās mājas atslēga rokā, saka: „Pārcelieties, norīkosim mašīnu, palīgus, būs Tev beidzot laba dzīve! Siltums, silts ūdens, vannas istaba, veļasmašīna, virtuve ar gāzes plīti, kā cilvēki dzīvosiet.” Bet klusā un pieticīgā Lūcija saka: „Ko ta Tu, priekšniek, man piedāvā? Tur dzīvojot, es tak no sava pagalma kaimiņa logā ar sīpolu varu iemest, tā nav nekāda māja! Nevaru es tur dzīvot, necelsimies nekur.” Tā arī palika savā sētā. Ar malkas plīti un ūdeni akā. Izaudzināja pulciņu mazbērnu, kaimiņu logus neapdraudot.

Amatniecība

Latvijā ir stipras un vēl aizvien dzīvi uzturētas amatniecības tradīcijas. Lielā mērā amatniecības nozīmi latviešu dzīvesveidā nosaka arī aizvien izplatītais apdzīvotības modelis – viensētas un viensētu grupas, ciematu un skrajciemu lielais attālums no pilsētām.

Kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā amatniekiem, mājražotājiem un mikrouzņēmumiem ir bijis pieejams liels Eiropas Savienības fondu atbalsts, taču tas nav galvenais iemesls, kādēļ Latvijā amatniecība un amatnieks aizvien ir svarīga kultūras, dzīvesveida un sabiedrības daļa.

Drīzāk amatniecības prestižu nosaka mūsu vērtību skala, kurā lielākā vērtība ir tam, ko tu proti, nevis tam, kas tev pieder. Savukārt šādu vērtību skalu vēsturiski izveidojušas biežās varas un politisko iekārtu maiņas, izsūtīšanas un turīgākās sabiedrības daļas represijas. Vienā dienā bagāts saimnieks varēja zaudēt visu savu mantu un iedzīvi, taču zināšanas un prasmes cilvēkiem nespēja atņemt nekāda vara. Prasmīgs cilvēks spēs izdzīvot jebkādos laikos.

Mūsdienās amatniecība ir viens no Latvijas zīmoliem starptautiskajā vidē. Mēs varam lepoties ar mūsu amatnieku kvalitātes standartiem, izstrādājumu estētisko un dizaina vērtību, daudzveidību, amatnieku tehnoloģiskajām zināšanām. Latvijas amatniecības trīs pīlāri:

—● Kvalitāte. Mēs labi saprotam atšķirību starp vaļasprieku un profesionalitāti. Amatnieks ir sava aroda profesionālis, visbiežāk ieguvis vismaz vidējo profesionālo izglītību, apguvis tehnoloģijas, studējis materiālmācību, mākslas vēstures un vizuālās mākslas pamatus.

—● Funkcionalitāte. Nav labais tonis turēt mājās liekas mantas, visam jābūt izmantojamam, ērtam. Darbarīki, sadzīves priekšmeti, trauki, apģērbs, mēbeles – jebkuram tradicionālās amatniecības izstrādājumam vispirms jābūt labi lietojamam. Ja priekšmets ir gan skaists, gan funkcionāls, to pirks, un tādu ir vērts ražot.

—● Kultūrvēstures elementu saglabāšana un transformācija. Amatniecība Latvijā ir sava veida stāsts par mums, mūsu kultūru un vēsturi. Maz ir tādu amatnieku, kuru darbos nav iestrādāts kāds Latvijas kultūras mantojuma elements. Tas var izpausties paša amatnieka dzīvē – amats pārmantots paaudzēs; tehnoloģijās – kāds no ražošanas posmiem ir balstīts tradicionālajās prasmēs; dizainā – krāsu, formu, ornamentu, funkcionalitātes izvēlē; izstrādājuma mārketinga elementos – leģendā, nosaukumā, reklāmas materiālu noformējumā, utt. Pavisam neapzināti un brīvprātīgi Latvijas amatnieki ir uzņēmušies kultūras un vēstures prakses mediatoru lomu cauri laikiem.

Gandrīz katrā lauku kopienā dzīvo kāds amatnieks vai ģimene, kuras dzīvesveids ir amatniecība. Bieži šie cilvēki ir kopienas ideju ģeneratori vai neformālie līderi un tiem ir liela ietekme kopienas dzīvē. Zināšanas, prasmes, plašs redzesloks un radošs gars vienmēr pievelk citus cilvēkus, iedvesmo un veido ap sevi dažāda veida kustību, ienes jaunas vēsmas. Tieši tāpēc amatnieks Latvijā ir un paliek augstu novērtēts un cienīts, bet amatniecībai kopumā ir pietiekami augsts prestižs, lai kļūtu par vienu no valsts starptautiskās atpazīstamības zīmēm.

Godi

Latvisko godu tradīcijas nepārtraukti transformējas, pielāgojoties laikam, taču daži elementi un īpatnības aizvien saglabājas, īpaši laukos. Pilsētvidē un globālisma, kultūru sajaukšanās dēļ gandrīz izzudušas latviskās krustabu (bērna uzņemšana dzimtā), iesvētību (jaunieša iniciācija pieaugušo kārtā) tradīcijas, kāzu un bērnu tradīcijas un ar tām saistītie rituāli.

Tomēr vēl aizvien pietiekami daudz ģimeņu kopienas vai gadskārtu svētkos izmanto kādu no latvisko godu vēsturiskajiem elementiem. Piemēram, kāzās bieži notiek mičošanas rituāls un līgavas pūra atrādīšana (dalīšana), pat ja kopumā kāzu norises scenārijs ir tālu no latviskajām tradīcijām. Gadskārtu svētkos gandrīz vienmēr tiek ievēroti pamata vēsturiskie kanoni. Laukos cilvēka aizvadīšana mūžībā aizvien pakļauta daudziem nerakstītiem likumiem, kas pārmantoti no paaudzes paaudzē.

Pagāniskās tradīcijas godu svinēšanā Latvijā vienmēr ņemušas virsroku pār kristietības tradīcijām. Kristietības elementi, nenoliedzami, ir integrēti, taču nebūt nav galvenie. Piemēram, Lieldienas latvietim vairāk ir saistītas ar Saules un dabas ritiem, arī Ziemassvētki. Arī iepriekš minētās krustabas un iesvētības, kāzas un bēres aizvien svinētas vairāk kā cilvēka dzīves gājuma posmu atzīmēšanas, iniciācijas, dabiskā dzīves cikla, nevis kristietības rituāli. Lielākie latviešu svētki – vasaras saulgrieži jeb Jāņi – ir pilnībā pagānisma rituālu caurausti.

Liela loma latvisko godu tradīciju izzušanā ir pakalpojumu un servisa plašajam piedāvājumam, tai skaitā arī Latvijas laukos. Vēl 20. gadsimta 90. gados Latvijā kāzu un bērnu norise pilnībā notika mājās, viensētās. Nerakstītie, pārmantotie un ilgstošu laika pārbaudi izturējušie norises scenāriji mājiniekiem būtiski atviegloja šādu godu organizēšanu. Sagatavošanas darbu secība, pienākumu sadale, ēdienkarte, galda klājums, viesu sagaidīšana un pavadīšana, norises vietas noformējums, apģērbs, pašu godu norise un rituāli – tas viss pārņemts paaudzēs un ir stingrs, lai arī nerakstīts likums. Atkāpes no paražām, tradīcijām pat tika uzņemtas ar neizpratni un zināmu nosodījumu: „Kā tad tā? Tā nav pieņemts!”

Latviskajā tradīcijā uzaicinājums, ielūgums uz godiem ir gan pienākums, gan pagodinājums, savukārt uzņemošā puse apzinās un uzņemas atbildību, lai viss notiktu pēc nerakstītajiem likumiem, jeb ar godu, veiksmīgi, kā pienākas.

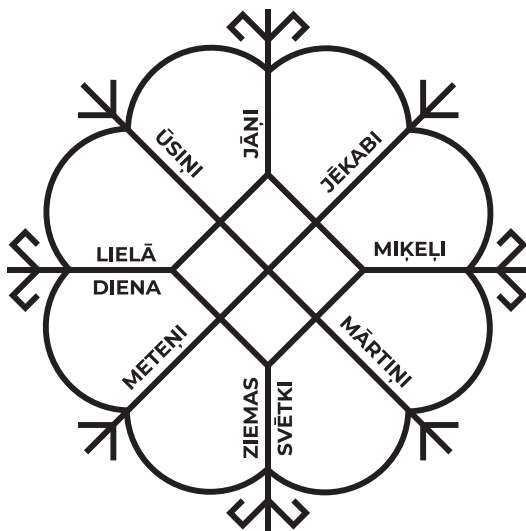
Lauku vidē bija un aizvien ir ierasts, ka lielākajos, ar cilvēka dzīves ciklu saistītajos gados piedalās ne tikai ģimene vai dzimta, bet arī kopiena. Kāzas un bēres nav iedomājamas tikai ģimenes lokā, vienmēr tiek aicināti arī kaimiņi. Tādās reizēs visas nesaskaņas tiek noliktas malā – jaunas ģimenes dibināšana vai cilvēka aiziešana ir svarīgāka par sadzīviskām nebūšanām.

Pamatā par godiem tiek uzskatīti tieši ģimenes un dzimtas notikumi: cilvēka piedzimšana, precības un aizvadīšana mūžībā. Tomēr latviešiem ir arī godi, kas saistīti ar saimniekošanu un gadskārtu ritiem.

Apsējības (pavasara sējas pabeigšana), apkūlības (ražas novākšana), aptaļķi (talkas noslēgums) – arī šie ir sava veida godi, kas tiek svinēti kā pateicība par kopienas palīdzību lielajos saimniekošanas darbos, kas vienam saimniekam nebūtu pa spēkam. Apkūlības, lai arī transformētā veidā, Latvijā aizvien plaši atzīmē ciematos kā Ražas svētkus, savukārt aptaļķi pārvērtušies par Lielās talkas akciju visas valsts mērogā.

Gadskārtu svētkus latvieši nekad nav pārtraukuši svinēt, turklāt šajos svētkos visvairāk saglabājušās senās tradīcijas, kas sakņojas pagānismā. Pēdējos gados gadskārtu svētku svinēšana tikai vēršas plašumā, norisē izmantojot gan senās tradīcijas, gan ieviešot arī jaunus elementus. Lielu daļu gadskārtu svētku rituālu, tradicionālo ēdienu un uzvedības kanonu saglabājušās latviešu tautasdziesmas un dabas ticējumi. Aizvien populāras ir maskošānās tradīcijas (ķekatas, budēļi), kas notiek no Mārtiņiem līdz Meteņiem.

Daudzās latviešu mājās blakus parastajam kalendāram ir arī Saules kalendārs, kurš rāda gadskārtu svinamos un atzīmējamus svētkus.

Latviešu godu tradīcijas ir folklorā, dzīvesveidā un dabas norisēs balstīts nemateriālais kultūras mantojums, kas izpaužas lielākoties veiksme un auglības rituālos. Lai arī pirmajā brīdī daudzi no šiem rituāliem šķiet ar tīri maģisku, mistisku nozīmi, gandrīz katram no tiem var atrast racionālu, praktisku izskaidrojumu. Piemēram: Meteņos tradicionāli ierasts braukt tālos ciemos. Kāpēc? Tāpēc, ka tas ir pēdējais laiks, kad ceļš ir sasalis un tāls brauciens diezgan noteikti var notikt, pirms lielajiem pavasara šķīdoņiem un tālāk sekojošiem pavasara darbiem tas ir pēdējais laiks, kad apciemot tālus radus.

Ir rituāli ar psihoterapeitisku nozīmi. Budēļos, ķekatās iešana dod iemeslu garajā, tumšajā ziemā ienest drusku jautrības, bet bērniem mazina bailes no tumsas un svešiniekiem. Daudzās stingrās bērnu tradīcijas, savukārt, vērstas uz palicēju mierināšanu – ja visi rituāli tiks izpildīti kā nākas, tad mirušais aizies mierā, bet pirmajās dienās pēc tuvinieka nāves ir tik sīki jāseko dažādiem noteikumiem, ka grimt dziļās sērās neatliek laika, cilvēki ir pārāk nodarbināti.

Pareģošana, buršanās un rotaļas ir vēl viena godu rituālu daļa. Tautas ticējumi, kas pareģo vai piebur laika apstākļus, aizvien ir populāri. Īpaši daudz ticējumu ir par Lieldienām, piemēram, Ja Lieldienās pāri ceļam iet vardes, būs lietaina vasara. Lieldienās līst – būs ražīga vasara, govīs dos daudz piena un aitām būs gara vilna. Lieldienās jāšūpojas, tad odi nekodīs, utt.

Buršanos parasti piekopj jaunas meitas, lai uzzinātu, kad precēsies un kāds būs precinieks, un buršanās īstais laiks ir vai nu Ziemassvētku, vai Jāņu nakts. Dažādas maģiskas izdarības pavada arī jauno pāri kāzās, piemēram, kāzu naktī zem gultas jānoliek cirvis, tad pirmdzimtais būs dēls. Lai arī šos rituālus labprāt piekopj, tie tomēr netiek uztverti nopietni, bet gan kā jautra izklaide un savstarpēja zobošanās.

Urbanizācija, globalizācija un dzīvesveida izmaiņas kopumā neizbēgami transformē vai daļēji iznīcina arī latviešu godu tradīcijas, tomēr pilnībā izdzēst no latviešu apziņas tās nespēja ne kristietības ienākšana, ne padomju gadi. Ņemot vērā aizvien sabiedrībā valdošo cieņu pret lielajām vērtībām – folkloru, etnogrāfiju un bijību pret dabu, godu svinēšanas elementi arī mūsdienās tiek plaši lietoti gan ģimenēs un kopienās, gan valsts lielo notikumu svinēšanā.

Dzīvesveida krīzes

Uz pilsētām un citām valstīm latvieši sāk pārcelties tikai 19. gadsimta vidū. Izceļošanas motīvs ir izglītošanās, kā arī savas zemes iegūšana īpašumā. Sākot ar 1840. gadu, latviešu kolonijas izveidojas Krievijas teritorijā, kur tiek piedāvāta zeme, savukārt 2500 latviešu izceļošana uz Brazīliju īsi pēc Pirmā pasaules kara ir reliģiskos apsvērumos balstīta.

Būtiskākās dzīvesveida krīzes Latvijā norisinās 20. gadsimtā, un arī šā gadsimta pirmie 23 gadi ir atnesuši lielas izmaiņas.

Otrā pasaules kara beigās 1945. gadā iezīmē vienu no lielākajām krīzēm. Nozīmīga daļa latviešu inteliģences, uzņēmēju, arī pārtikušu zemnieku dodas emigrācijā, bēgot no padomju varas represijām. Emigrējušo skaits veido no 120 līdz 150 tūkstošiem cilvēku.

Padomju represijas ir jau piedzīvotas, 1941. gada deportācijās uz Sibīriju tika aizvesti vairāk nekā 15 tūkstoši cilvēku. 1949. gada 25. marta deportācijas skar jau 42 tūkstošus iedzīvotāju, un šie deportējamie pamatā ir no lauku reģioniem. Kopumā šajā laikā savu zemi un mājas bija spiesta atstāt piektā daļa visas latviešu tautas.

Deportācijām seko padomju varas īstenotā kolektivizācija, atlikušos lauku iedzīvotājus piespiežot iesaistīties kolektīvajās saimniecībās. Tas notiek nežēlīgi un sāpīgi, jo visi taču zina, ka *Kopus cūka nebarojas*.

Pilsētās, savukārt, masveidīgi tiek iepludināti krievvalodīgie iedzīvotāji, pilnībā mainot gan sabiedrības sastāvu, gan dzīves vidi, gan tradīcijas. Padomju perioda vidus posmā, 20. gadsimta 70. gados, krievvalodīgo iedzīvotāju skaits Latvijā sasniedz 50%. Tas ir atstājis būtisku ietekmi arī uz mūsdienu dzīvi, jo lielākā daļa šo cilvēku mūsu valsti neatstāja arī pēc neatkarības atjaunošanas un iekļaušanās demokrātiskas Eiropas Savienības dalībvalstu sabiedrībā ne visiem ir izdevusies.

Padomju laika ražošanas ēku drupas, kā arī joprojām apdzīvotas daudzdzīvokļu mājas ir padomju laika mantojums, kas ilgtermiņā sabojājis Latvijas ainavu gan pilsētās, gan it īpaši lauku teritorijās.

Nākamo dzīvesveida krīzi iezīmē Padomju Savienības sabrukums un Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošana 1991. gadā. Pilnībā mainās politiskā un ekonomiskā sistēma, likumdošana, īpašumu attiecības. Un tas nenorisinās viegli. Jau neregulētā valsts īpašuma izmantošana tiek pārtraukta, sākas privatizācijas procesi. Mēs šo situāciju nepazīstam. Līdzīgi kā vairākās postpadomju valstīs, arī Latvijā jēdziens *deviņdesmitie* apzīmē haosa un transformācijas laiku – sabiedrības noslāņošanas, īpašuma privatizāciju, uzkrājumu zaudēšanu, bezdarbu, korupciju, organizēto noziedzību, likuma varas vājumu un nedrošību. Tomēr valstiskā neatkarība ir atjaunota, un vērtību sistēma mūs mudina atgriezties *zelta laikos*; tautas priekšstatos par labu dzīvi pirms kariem un okupācijas.

Cilvēki atgūst bijušos īpašumus, samērā daudzi latvieši atgriežas no emigrācijas, ar lauksaimniecību sāk nodarboties inteliģences pārstāvji, pilsētnieki, jo tas ir viens no priekšstatiem par labu Latviju. Vairumā gadījumu gan šie mēģinājumi ir neveiksmīgi.

Bezdarbs kritiskāk skar lauku reģionus, un tie sāk iztukšoties. Latvieši brauc uz pilsētām meklēt darbu, taču arī tur tas nav viegli atrodamas. Situācija sakārtojas apmēram 10 gadu laikā, un Latvija sāk sarunas par dalību Eiropas Savienībā, 2004. gadā kļūstot par pilntiesīgu dalībvalsti.

Taču tas izraisa vēl vienu dzīvesveida krīzi. Atveroties Eiropas darba tirgum, daudzi dodas strādāt uz Rietumeiropu. Īrija, Apvienotā Karaliste, Vācija, Zviedrija, Dānija ir valstis, kurās jauni, darbaspējīgi latvieši meklē labāku dzīvi.

Šo labprātīgās emigrācijas vilni būtiski pastiprina 2007.–2008. gada globālā finanšu krīze. Pēc aptuveniem aprēķiniem, laika periodā no 2004. gada uz ārvalstīm ir izbraukuši aptuveni 300 000 Latvijas iedzīvotāju.

Šis skaits nav precīzi nosakāms, jo liela daļa latviešu dzimtenē saglabā savu deklarēto dzīvesvietu, māju, dzīvokli. Daudzi dodas ar domu *tikai pagaidām*, un, neraugoties uz to, ka šis *pagaidām* ilgst jau 20 gadu, vairums saikni ar Latviju saglabā. Nozīmīga daļa šā perioda emigrantu atzīst: „Dzīve ir Latvijā. Te ir draugi, ģimene, svētki, daba. Tur es tikai strādāju.” Latvijā dzīvojošo vidū šī emigrācija netiek augstu vērtēta. Mēs lepojamies ar tiem, kuri nes Latvijas vārdu pasaulē, – mūziķiem, sportistiem, zinātniekiem, māksliniekiem. Taču uzslavas cilvēkiem, kuri citā zemē apmetušies tikai ekonomiski labākas dzīves dēļ, Latvijā dzirdēsim reti.

Mūsdienām raksturīga Latvijas lauku ainavas iezīme ir pamestas, neapdzīvotas lauku sētas. Sekas ekonomiskajām izmaiņām, emigrācijai uz pilsētām vai citām valstīm. Taču, ja vēlēšaties iegādāties vai iznomāt kādu neapdzīvotu viensētu, šī vēlme kļūs teju par neiespējamo misiju.

Latvieši nelabprāt pamet savas mājas. Nelabprāt pārdod vai iznomā. Neraugoties uz ekonomiskajiem zaudējumiem, ļoti bieži dzimtas mājas tiek saglabātas īpašumā arī tad, ja tajās neviens nedzīvo un īpašniekiem nav līdzekļu sētas atjaunošanai.

Pilsētās strādājošie latvieši bieži saglabā ciešu saikni ar lauku mājām, jo gandrīz visiem ir kādi laukos dzīvojoši radi. Mājas tiek koptas un uzturētas ar domu šeit dzīvot pensijas vecumā vai labākos laikos, kad ārzemēs un pilsētās būs sapelnīta nauda.*

***„Es te atbraucu vasarā, noņļauju zāli. Rudenī ābolus salasu, iekurinu krāsni. Nevaru to pārdot. Kad vairs nespēšu piebraukāt, tad lai notiek, kas notikdams.”**

„Visi tie mūsu pagasta iedzīvotāji, kas uz Rīgu pārcēlušies, visi brīvdienās brauc uz savām mājām! Es pa logu redzu tās mašīnas, kas piektdienas vakaros atbrauc, piekrautas ar būvmateriāliem, darba instrumentiem, un svētdienas vakaros brauc atpakaļ ar gurķīšiem, tomātiem, kartupeļiem un āboliem piekrautas.” Svētdienu vakara mašīnās nav tikai kartupeļi. Tur ceļo atjaunotā saskaņa ar savām saknēm, priekšstats par labu dzīvi; pārliecība, ka šī labā dzīve noteikti pienāks.

Globālā Covid-19 pandēmija, kas ir viena no lielākajām pēdējo gadu krīzēm, Latvijā tika pārdzīvota salīdzinoši mierīgi. Bez šaubām, ar smagiem ekonomiskiem zaudējumiem. Taču ar ne pārāk smagām sociālās dzīves izmaiņām. Mums, protams, pietrūka koncertu, teātra izrāžu, lielveikalu, svētku un viesību. Tomēr jāatzīst, ka Ziemeļvalstīm veltītā anekdote *O, Covid-19 ierobežojumi ir atcelti, mēs beidzot varēsim atgriezties pie savas ierastās distances. Tie divi metri bija pārāk tuvu!* lielā mērā ir attiecināma arī uz Latviju.

Mēs ļoti novērtējam iespēju strādāt attālināti, un bieži vien tas tika darīts no lauku mājām. Šis periods darbaspējas vecuma iedzīvotājiem mudināja mainīt dzīvesvietas no Rīgas uz mazpilsētām vai laukiem. Un mūsdienā Latvijā labi atalgoti, kvalificēti attālinātā darba veicēji mazos ciematos, lauku viensētās vairs nav nekas unikāls.

Dzīvesveida krīžu kontekstā ir jāpieskaras 2015. gada notikumiem Eiropā, kas saistās ar tā saukto migrācijas krīzi Eiropas Savienībā. Latviju šī imigrācijas plūsma skāra salīdzinoši neliels, taču informatīvā telpa tika satricināta ļoti būtiski. Nozīmīgas daļas Latvijas iedzīvotāju attieksme pret bēgļiem izrādījās klaji noraidoša. Nezināmu iebraucēju uzņemšanai, viņu atbalstīšanai mēs nebijām gatavi nedz ekonomiski, nedz psiholoģiski. Reaģējot uz šo situāciju, 2015. gadā izveidojās brīvprātīgo kustība *Gribu palīdzēt bēgļiem*, kas nu jau kļuvusi par vienu no spēcīgākajām Latvijas NVO.

Latvijā pārskatāmā vēstures posmā nav nozīmīgas pieredzes bēgļu uzņemšanā. Emigrācijā ir devušies latvieši paši, bēgot no politiskās vajāšanas un smagas ekonomiskās dzīves. Izvesti deportācijās. Un imigrācija sabiedrības dzīvajā atmiņā saistās ar padomju laikā iepludināto iedzīvotāju masu; tā ir negatīvā pieredze.

Krievijas sāktais pilna mēroga iebrukums Ukrainā iezīmē jaunu dzīvesveida krīzi. Pēdējo divu gadu laikā, bēgot no nežēlīgas karadarbības, Latvijā ieradās vairāk nekā 40 000 Ukrainas civiliedzīvotāju. Un daudziem Latvija kļuva par mājām. Atšķirībā no 2015. gada krīzes Latvijas iedzīvotāju reakcija 2022. gadā bija pretēja. Ukrainas cilvēki tūlīt tika uztverti kā savējie. Dziļā nelaimē nonākuši savējie. Mēs pazīstam Krievijas varu gan gadsimtu vēsturē, gan savā dzīvajā atmiņā un esam gatavi sniegt visu iespējamo atbalstu cilvēkiem, kuri no tās rod patvērumu mūsu zemē. Taču mums visiem kopā ir jāpārcēš šo krīzi padarīt iespējami maigu. Latviešiem jāatceras, ka Ukrainas cilvēki bēg no kara, nevis no nabadzības. Meklē dzīvojamu, nevis pārtikušāku dzīvi. Un Latvijā tā ir iespējama.

Par īstu māju latvieši uzskata viensētu. Mums nav jāredz, ko dara kaimiņi, pat ja dzīvojam tuvu viens otram.

Māja nav tikai būve. Tā ir cilvēka veidota pasaules daļa – koki, puķes, dārzs, pagalms. Tai nav jābūt nožogotai.

Lauku mājas Latvijā reti kad ir pamestas vai bezsaimnieka. Tās gaida labākus laikus.

Izteiciena *Es pārcelšos citur* lietošana, šo pārcelšanos pasniedzot kā ikdienišķu parādību, var radīt negatīvu nostāju. Mājokļa vai pat mītnes valsts maiņa ir smags process, pret to ir jāizturas nopietni. Ne tikai materiālā, bet pat vairāk emocionālā nozīmē.

Latviešu privātā telpa gan fiziski, gan emocionāli ir liela, un tā tiek aizsargāta. Uzmanīgi pavērojiet attālumu starp sarunu biedriem latviešiem. Tiek saglabāta distance, ja vien tas iespējams. Komunikācija pārāk tuvā attālumā mums rada neērtības sajūtu.

Mēs nelabprāt izīrējam mājas vai dzīvokļus, pat ja paši tos neizmantojam. Izīrēšana saistās ar privātās telpas zaudējumu. Latvietis ļoti sāpīgi uztvers sabojātu dzīvojamo telpu un ilgi to atcerēsies. Labāk izšķirsies par naudas, nevis privātās telpas zaudējumu.

Privātā telpa tiek sargāta, arī dzīvojot pilsētā. Kaimiņi, kas gadiem dzīvo vienā daudzstāvu mājas kāpņu telpā, viens otru nepazīstot, Latvijā nav retums.

Pret citām kultūrām, svešiniekiem kopumā latvieši izturas piesardzīgi. Mums cilvēku iepazīšanai ir nepieciešams laiks. Tas nenotiek ātri. Taču tad, kad viedoklis formulēts, tas reti tiek mainīts.

Mājā vai dzīvoklī var ienākt tikai pēc saimnieka/saimnieces uzaicinājuma. Pat ja dzīvesvieta ir ļoti vienkārša, tās durvju atvēršana mazpazīstamam cilvēkam ir nozīmīga satuvināšanās. Izņēmuma gadījums ir palīdzības sniegšana.

Pārāk draudzīga, neformāla saruna var tikt uztverta kā privātās telpas pārkāpums. Šāds pārkāpums noteikti ir iztaujāšana par ģimenes stāvokli, bērniem, ienākumiem, veselību, ēšanas paradumiem.

Drošā komunikācijas tēma ir ārtelpa. Daba, arī dārzs. Uzslavas izteikšana dārzam, tajā augošajām puķēm Latvijā ir pieklājīgas sarunas standarts.

Tas izpaužas pat valsts un pašvaldību institūcijās. Komplimenti par veselīgiem telpaugiem (ja tādi iestādē ir) samērā droši raisīs smaidu sagurušas, aizņemtas ierēdnes sejā. Bet kompliments par tērpu, frizūru, rotām jau būs pārāk personīgs, nepieklājīgs.

06 SASKARSME AR VALSTS UN PAŠVALDĪBAS IESTĀDĒM

2024. gada maijā Latvija atzīmē divdesmito gadadienu pilntiesīgas Eiropas Savienības dalībvalsts statusā. Šo divdesmit gadu laikā mūsu sabiedrībā ir notikušas būtiskas izmaiņas, tuvinoties attīstītas demokrātijas standartiem sabiedrībā un valsts pārvaldē.

Raksturojot šīs pārmaiņas, jānorāda, ka 2023. gadā izteikts Latvijas iedzīvotāju vairākums atbalstīja valsts dalību Eiropas Savienībā. Šis atbalsts ir būtiski pieaudzis pēc 2022. gada 24. februāra Krievijas iebrukuma Ukrainā, mūsu valsts pilsoņiem novērtējot to drošību un aizsardzību, ko sniedz demokrātisku valstu savienība.

Šajā kontekstā daudziem ir jau piemirsusies 2003. gada septembra tautas nobalsošana, kad uz jautājumu *Vai Jūs esat par Latvijas dalību Eiropas Savienībā?* pozitīvi atbildēja tikai 67% no balsotājiem.

Atbalsts Latvijas dalībai Eiropas Savienībā liecina par to, ka sabiedrības kopums atbalsta un augstu novērtē ES pamatvērtības – demokrātiju, tiesiskumu, cilvēktiesību ievērošanu, informācijas atklātību – un ir gatavs dzīvot saskaņā ar tām.

Kā negatīvākais Eiropas Savienības dalībvalsts aspekts tiek norādīta sarežģītā birokrātijā un ilgais lēmumu pieņemšanas process, kas atbilst patiesībai. Taču ir jāņem vērā, ka demokrātiska lēmumu pieņemšana nevar norisināties ātri un vienkārši, tas ir iespējams tikai autoritārā pārvaldes sistēmā.

Latvijas valsts pārvalde tiešām ir sarežģīta, ar daudziem tiesību aktiem regulēta sistēma, taču tā ir prognozējama un objektīva. Normatīvo aktu apjoms ir liels, bet mēs varam būt pārliecināti par to, ka, rīkojoties saskaņā ar tiem, mēs saņemsim gan atbalstu savām iniciatīvām, gan palīdzību, ja mums tā pienāksies. Un pret mums izturēsies cieņpilni, līdzvērtīgi, neatkarīgi no mūsu sociālajiem sakariem vai paziņu loka konkrētajā iestādē.

Valsts pārvaldes un pašvaldību iestādes nodrošina informācijas pieejamību un atklātību. Katrai institūcijai ir sava interneta vietne, un tajā ievietotā informācija ir objektīva, patiesa. Bez šaubām, var rasties grūtības tieši jums nepieciešamās informācijas atrašanā, tādēļ tam jāparedz papildu laiks. Katras iestādes tīmekļvietnē ir ievietots gan informācijas meklēšanas rīks, gan arī konsultantu kontakti.

Pieaugot digitalizācijas līmenim, daudzas valsts un pašvaldību iestādes pāriet uz ikdienas komunikāciju, konsultācijām elektroniskajā vidē. Tas nozīmē, ka jautājumi tiek iesniegti rakstveidā un uz tiem tiek sniegtas rakstiskas atbildes. Saziņa pa tālruni ne vienmēr būs pieejama, vēl sarežģītāka var būt klātienē tikšanās organizācija.

Šī prakse nav viennozīmīgi vērtējama, jo, bez šaubām, ātrāka un emocionāli patīkamāka kāda jautājuma noskaidrošana ir tālruņa sarunā vai klātienē tikšanās reizē. Tomēr rakstiskas atbildes paaugstina sniegtās informācijas objektivitātes, kā arī iestādes atbildības līmeni. Rakstveida konsultācija izslēdz konsultējamā cilvēka diskrimināciju vai īpašu privilēģiju izrādīšanu, iestādes nekorektu attieksmi un ir pārbaudāma, kas ne vienmēr būs iespējams sarunās.

Ņemot vērā Latvijas sabiedrības kopējo atbalstu demokrātiskai un eiropeiskai valsts pārvaldei, ir būtiski mainījusies attieksme pret korupciju, protekcionismu, normatīvo aktu neregulētu privilēģiju piešķiršanu. Bez šaubām, jebkurā valstī pastāv negodprātīgas rīcības gadījumi, taču Latvijā tā vairs nav ikdiena, un sabiedrībā šāda rīcība izraisa nepārprotamu nosodījumu. Tie ir izņēmuma gadījumi, nevis ikdiena.

Vislielākajā mērā tas attiecināms uz tā dēvēto ikdienas korupciju. 2024. gadā Latvijā nav iedomājama kukuļdošana policistam, satiksmes drošības inspektoram, valsts vai pašvaldības ierēdnim, lai izvairītos no atbildības par pārkāpumu vai panāktu labvēlīgāku sava jautājuma risinājumu. Šīs izpausmes ir pazudušas arī no ikdienas sarunām un humora. Piecīša došana ceļu policistam nav anekdote vai smieklīgs sadzīves stāstiņš. Tā ir atgriešanās *deviņdesmitajos*, un atgriezties tajos Latvijas sabiedrība tiešām nevēlas.

Latvijā ir nepieciešams uzmanīgi izvērtēt pateicības izteikšanu valsts pārvaldes, pašvaldības darbiniekam, arī nevalstiskās organizācijas pārstāvim. Ja jūsu jautājums ir veiksmīgi atrisināts, nekāda materiāla pateicība nav nepieciešama. Konkrētais cilvēks ir labi paveicis savu darbu, un sirsnīgs paldies būs īsti vietā, mutiski vai rakstveidā izteikts. Dāvanas var uztvert kā kukuli, neraugoties uz devēja labajiem nolūkiem. Ja tiešām ļoti vēlaties pateikties un jums ir paredzēta klātienes tikšanās, atnesiet ziedus. Alkohols un saldumi jau var izraisīt neveiklu situāciju; nozīmīgākas dāvanas ir nepieņemamas. Taču rakstveida pateicība var sasniegt arī tieši darbinieka vadītāju un tādējādi dubulti pozitīvi novērtēta.

Sabiedriskā sektora īpatsvars Latvijā ir augsts, tajā strādā 29% no visiem nodarbinātajiem. Šai skaitā ietilpst gan Valsts policija, gan Valsts ieņēmumu dienests, Nodarbinātības valsts aģentūra, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests, Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienests, izglītības, sociālās aprūpes un citas iestādes. Ne visi strādājošie ir ierēdņi.

Teju katrā Latvijas ģimenē būs kāds sabiedriskajā sektorā strādājošais – skolotājs, neatliekamās medicīniskās palīdzības šoferis, medmāsa, sekretāre, sociālais darbinieks, pagasta pārvaldnieks, pašvaldības projektu speciālists. Un katrs no mums pazīst kādu valsts pārvaldes darbinieku, kurš ieņem atbildīgu amatu.

Tā ir nozīmīga sabiedrības daļa. Daļa tā sabiedrības kopuma, kas apzinās Latvijas kā demokrātiskas valsts pastāvēšanas nozīmi. Tā ir arī viņu vērtību sistēma un uzvedības kodekss. Līdz ar to rupji, koruptīvas darbības raksturojoši izteicieni attiecībā uz valsts pārvaldes darbiniekiem, pārvaldi kopumā nevar būt saviesīgu sarunu daļa.

Korekta, regulēta un tiesiska sabiedrības pārvaldes sistēma nevar pastāvēt bez informētiem un pieklājīgiem iedzīvotājiem.

Vēršoties kādā institūcijā ar savu jautājumu:

- vispirms skaidri noformulējiet savu problēmu, nepieciešamību;
- pārliecinieties, ka vēršaties atbilstošajā iestādē un pie atbilstošā darbinieka;
- ja vēlaties tikšanos klātienē, tā būs jāpiesaka iepriekš;
- lai virzītu kādu jautājumu valsts pārvaldes iestādē, vairumā gadījumu būs nepieciešams sagatavot iesniegumu. Tā nav nepatīkama papildu prasība, lai radītu neērtības cilvēkiem, to regulē normatīvie akti;
- jūsu jautājumu būs iespējams atrisināt tikai tad, ja to paredzēs normatīvie akti. Ja tas nebūs iespējams, iestādes darbinieka nostāja neko neietekmēs;
- izturieties pieklājīgi, savu jautājumu pamatojiet skaidri un nepārprotami. Iestādes darbinieks ir cilvēks, kurš dara savu darbu, un neviens nav pelnījis nepieklājīgu attieksmi, necienīgus izteicienus;
- nav pieņemama arī pazemīga lūdzēja attieksme. Jūs esat pilsonis, kas ieradies atbilstošajā iestādē risināt savu jautājumu, nevis lūdzējs. Tas neradīs jūsu jautājuma paātrinātu virzību;
- ja nesaprotat kādu prasību, jautājumu, dariet to zināmu. Atklāti un pieklājīgi. Lūgums paskaidrot, palīdzēt aizpildīt kādu dokumentu tiks uzņemts ar sapratni.

Ja vēlamies dzīvot Eiropas Savienībā, mums tiešām tajā ir jādzīvo. Ar savu vērtību sistēmu, attieksmi, uzvedības kultūru. Harmoniska dzīve šeit nav iespējama, saglabājot postpadomju valsts domāšanu un uzvedību.

Ikdienas korupcijas pieminēšana sarunās, humorā latviešiem atsauks atmiņā deviņdesmitos un izraisīs tikai negatīvas asociācijas. Mēs esam ilgi cīnījušies, lai izskaustu šīs parādības, un nevēlamies šā perioda atkārtosanos. Arī sarunu un joku līmenī ne.

Valsts institūcijās vēršieties ar konkrētu jautājumu. Un negaidiet atšķirīgu attieksmi tādēļ, ka esat Ukrainas cilvēki nedz labā, nedz sliktā nozīmē. Šobrīd jūs esat Latvijas iedzīvotāji, un iestādes risinās jūsu jautājumus normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

Valsts institūciju sniegtā informācija ir objektīva un uzticama. Nav nepieciešams meklēt apkārtceļus, citus informācijas avotus. Neskaidrības ir risināmas, uzdodot tiešus jautājumus.

Esiet pieklājīgi! Sakiet paldies, taču nedodiet dāvanas. Tas nav nepieciešams.

Runājiet par šīm nostādnēm ar citiem Ukrainas cilvēkiem, skaidrojiet valsts pārvaldes un sadarbības kultūras atšķirības Latvijā un Ukrainā.

Kā Latvijā veidojušās NVO?

Nevalstiskais sektors, biedrības un nodibinājumi, kopienas un asociācijas ir jēdzieni, kas mums saistās ar periodu no 1991. gada. It sevišķi, ar 2004. gadu, kad Latvija kļuva par Eiropas Savienības dalībvalsti. Tomēr šī sabiedrības organizēšanās forma Latvijā ir pazīstama krietni senāk.

Pirmos pamatus biedrībām Latvijā likuši sveštautieši – vācieši, jau 1765. gadā nodibinot I Rīgas savstarpējo uguns apdrošināšanas biedrību.

Arī *Latviešu literārā (draugu) biedrība* ir vācbaltiešu mācītāju 1824. gadā dibināta sabiedriska organizācija, kas sākusi aktīvi darboties trīs gadus vēlāk, jo laikmets līdz ar Krievijas cara Nikolaja I nākšanu pie varas nav bijis labvēlīgs biedrībām, tāpat kā jebkurām citām sabiedrības pašorganizēšanās formām. Šī biedrība dibināta, lai koptu un pētītu latviešu valodu, vēlāk arī folkloru un kultūru.

Raugoties vēl senākā pagātnē, par sabiedrības spēju apvienoties un darboties organizētās struktūrās liecina amatnieku ģildes, kas Latvijā darbojušās no 1354. gada. Šai nozarei tuvas ir arī studentu korporācijas.

Tomēr pati pirmā tieši latviešu un latviešiem dibinātā organizācija ir Rīgas Latviešu biedrība, kas izveidota 1868. gadā. Tās izveides ceļš cariskās Krievijas pārvaldes apstākļos nav bijis vienkāršs. Pirmie mēģinājumi apvienot tieši Rīgā dzīvojošos latviešus notikuši jau 1861. gadā, pēc tam mēģināts nodibināt zinātniski literāriem mērķiem domātu latviešu biedrību, bet to neizdevās apstiprināt valdībā. Jauna iespēja dibināt latviešu biedrību radusies 1868. gadā, kad Igaunijā bija neparasta neraža. Palīdzības darbā iesaistoties latviešu amatniekiem un rūpniekiem, 1868. gada 2. martā tika nodibināta *Latviska palīdzības biedrība priekš trūkumu ciedamiem igauņiem*. Palīdzības līdzekļu iegūšanai biedrība rīkoja koncertus, noturēja priekšlasījumus un ar lieliem panākumiem uzveda Ādolda Alunāna lugu *Žūpu Bērtulis*. Tā bija pirmā latviešu teātra izrāde Rīgā. Biedrībā darbojās arī Dāmu komiteja. Šīs biedrības darbošanās radīja apstākļus Rīgas Latviešu biedrības izveidošanai.

Rīgas Latviešu biedrības nama tīmekļa vietnē lasāms: „Līdz 1914. gadam Rīgas Latviešu biedrība bija gandrīz visu latvisko centienu aizsācēja, organizētāja un atbalstītāja. Biedrība sarīkoja un vadīja Vispārējos Dziesmu svētkus, kuri kļuva tradicionāli, veicinot tautas pašapzināšanos un muzikālās kultūras izaugsmi. Biedrībā jau 1868. gadā sāka darboties pirmais latviešu teātris, uz tā bāzes 1919. gadā izveidojās Nacionālais teātris. Pie Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas darbojās Derīgo grāmatu nodaļa, kura izdeva nozīmīgus izdevumus, piemēram, pirmo Latviešu Konversācijas vārdnīcu četros sējumos. Rīgas Latviešu biedrībā likti pamati Latvijas Universitātei, Mūzikas akadēmijai, te savāktās kolekcijas iepļūst vēlāk dibinātajos Rīgas Vēstures muzejā un Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā, te Zinību komisijas paspārnē aizsāka darbu Zinātņu akadēmija. Latviešu kultūras vēsturē 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā gandrīz visi nozīmīgie veikumi saistīti ar Rīgas Latviešu biedrības darbu, tāpēc var teikt, ka tai bija noteicoša loma patstāvīgas valsts tapšanā.”

Kopš Latvijas valsts neatkarības iegūšanas 1918. gadā biedrību skaits un nozīme pieauga ļoti strauji – tika veidotas kultūras, mazākumtautību, atturības, profesionālās, kā arī citu nozaru organizācijas. To daudzveidība pielīdzināma Latvijas politiskajām partijām līdz 1934. gadam.*

***Teiciens *Kur divi latvieši, tur trīs partijas* attiecināms arī uz biedrībām.**

Ņemot vērā nozīmīgo izglītības lomu Latvijā, atzīmējama arī aktīva studentu vienību un korporāciju veidošanās un darbība. Zīmīgi ir tas, ka vecākā pastāvošā studenšu vienība *Latviete*, kas dibināta 1925. gadā pie Latvijas Universitātes, apvieno studējošās sievietes.

Līdz ar PSRS okupāciju 1940. gadā biedrības savu darbību ir spiestas izbeigt. Un tikai retā var lepoties ar vēsturisko pārmantojamību kā, piemēram, senākā profesionālā biedrība – Latvijas Veterinārārstu biedrība. Šīs biedrības vēsture liecina par to, ka tā savos vairāk nekā simts pastāvēšanas gados darbību pārtrauca tikai Staļina kulta laikā 1940.–1957. gadā, kad pēc Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Veterinārijas fakultātes pasniedzēju iniciatīvas biedrība tika atjaunota. Visus padomju okupācijas gadus biedrība rīkoja veterinārārstu un veterināro feldšeru konferences, lai gan okupācijas režīms to ne visai vēlējās pieļaut. Tādēļ citu profesiju pārstāvjiem bija samērā liela skaudība, ka Latvijas (LPSR) Veterinārārstu biedrība spēja pārliecināt okupācijas varas pārstāvjus par pulcēšanās nekaitīgumu pastāvošajai politiskajai okupācijas varai.

NVO mūsdienu Latvijā

Jauns periods nevalstisko organizāciju attīstībā sākas ar Latvijas neatkarības atjaunošanu 1991. gadā. Likums *Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām* stājās spēkā 1992. gada 29. decembrī, un jau 1993. gadā Latvijā ir reģistrētas 1083 nevalstiskās organizācijas.¹

Organizāciju skaits aug nepārtraukti, vidēji reģistrējot 700 organizāciju gadā. Būtisks organizāciju skaita pieaugums vērojams līdz ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā. Piemēram, 2006. gadā tiek reģistrētas 1238 jaunas organizācijas, un 2010. gads uzrāda dibināšanas rekordu ar 1839 organizācijām. 2024. gada sākumā Latvijā ir reģistrēta 26 851 organizācija, to skaitam no 1993. gada pieaugot teju 25 reizes.

10,7 tūkstoši no organizācijām ir reģistrētas Rīgā. Katrā reģionos reģistrēto NVO skaits ir līdzīgs.

Jāatzīst, ka ne visas šīs organizācijas aktīvi darbojas, pasīvas (nav iesniegušas gada pārskatu) ir teju 30% no visa sektora.

Analizējot organizāciju skaita attīstības dinamiku, varētu secināt, ka jaunu NVO veidošanu sekmējis pieejamais ārvalstu, tai skaitā Eiropas Savienības, fondu finansējums sektoram. Taču dati par nevalstisko organizāciju ieņēmumiem liecina, ka:

26% no visiem ieņēmumiem veido ieņēmumi no saimnieciskās darbības, 21% veido dotācijas, vēl 21% – dažādi citi ieņēmumi. Ziedojumi veido tikai 13% no sektora ieņēmumiem, biedru naudas veido 10% no kopējiem ieņēmumiem, bet Eiropas Savienības un citu ārvalstu fondu finansējums – tikai 9%. Ieņēmumus no ārvalstu fondiem uzrāda tikai 3% no Latvijas NVO.²

Dati arī liecina par to, ka vairums aktīvo organizāciju izmanto dažādus ieņēmumu avotus – tie ir gan ārvalstu, tai skaitā ES, fondu līdzekļi, gan saimnieciskā darbība, gan ziedojumi un biedru naudas. Retā organizācija var pastāvēt, izmantojot tikai vienu ieņēmumu veidu. Jāpaskaidro, ka ieņēmumu sadaļā *Dotācijas Dažādi citi ieņēmumi* ietilpst Latvijas valsts un pašvaldību organizēto projektu finansējums, kā arī ieņēmumi no funkciju deleģējuma valsts un pašvaldības funkciju īstenošanai.

NVO sektors Latvijā ir izteikti daudzveidīgs gan satura, gan darbības vēriena ziņā. Šeit ietilpst gan organizācijas, kas ietekmē sociālos, politiskos un ekonomiskos procesus valstī un pārstāv Latvijas intereses Eiropas līmenī, gan tās, kas apvieno dažus kādā konkrētā jomā ieinteresētus cilvēkus. Piemēram, garāžu kooperatīvi un dzīvokļu īpašnieku biedrības. Gan tādas, kuru gada finanšu apgrozījums ir vairāki miljoni, gan tādas, kuru gada pārskatā ieņēmumu nav. Tomēr tās visas kopā veido Latvijas pilsoniskās sabiedrības pamatu, apvienojot cilvēkus, kuriem svarīgas par privāto dzīvi plašākas intereses, cilvēkus, kuri gatavi darboties labākas Latvijas būvēšanā, ne vienmēr saņemot par to samaksu.

¹https://www.lursoft.lv/lursoft_statistika/?&id=41/

²https://www.nvo.lv/uploads/nvo_sektora_monitorings_2023_fin.pdf

Informācija par visām Latvijā reģistrētajām NVO ir publiski pieejama gan <https://www.lursoft.lv>, gan <https://www.ur.gov.lv>. Katra aktīva organizācija uztur savus sociālos tīklus un iespēju robežās arī tīmekļa vietnes. Informācijas pieejamība un darbības atklātība ir viena no demokrātiskas valsts NVO pamatprincipiem, un Latvijā tas tiek ievērots. Publicitāte vairo organizācijas atpazīstamību un uzticamības līmeni, iespējas piesaistīt jaunus biedrus, sadarbības partnerus, ziedojumus, projektu finansējumu. Un, īstenojot jebkura fonda, kā arī valsts vai pašvaldības finansētu projektu, publicitāte ar norādi uz finansētāju ir obligāta.

Šobrīd Latvijā nevalstisko organizāciju darbību regulē Biedrību un nodibinājumu likums, kas stājies spēkā 01.04.2004.¹ Mūsu valstī reģistrēt savu biedrību ir vienkārši. Vajadzīgi tikai divi dibinātāji, un valsts nodeva par dibināšanu ir 11,38 eiro. Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā ir pieejami visi reģistrācijai nepieciešamie dokumentu paraugi.²

Dalība nevalstiskajās organizācijās ir lielisks veids, lai sekmīgi iekļautos Latvijas sabiedrībā un demonstrētu savu pilsonisko aktivitāti.

Savas organizācijas izveidošana iespējas palielina, nodrošinot juridisko statusu, kā arī paverot finansējuma piesaistes iespējas.

Nevalstiskais sektors Latvijā ir plašs un daudzveidīgs, ar jau izveidotām demokrātiskām tradīcijām. Ir izauguši šīs jomas profesionāļi, spēcīgas organizācijas. Ar to jārēķinās. Organizācijas, kas šobrīd ir ietekmīgas, atpazīstamas, savu darbību sāka pirms divdesmit un vairāk gadiem, daži cīvēkiem apvienojoties kādas skaistas ieceres vārdā. Iespējams, nepaies pat tik ilgs laiks, un jūsu NVO būs ne mazāk jaudīga!

NVO darbība

Nevajag gaidīt, ka jūsu jauno NVO viss sektors vai vietējā sabiedrība apsveiks ar skaļiem aplausiem. Tas nav noraidījums, bailes no konkurences vai citādi negatīva nostāja. Tikai – mēs zinām, ka organizācijas dibināšana vēl neko nenozīmē, īstais darbs tikai tagad sākas. Pierādiet sevi, tad būs arī aplausi.

Konkurence Latvijas NVO nozīmē konkurenci par labāko ideju, projektu un iespēju to realizēt, vienlīdzīgā un caurskatāmā procesā iegūstot resursus. Tā nenozīmē sarunāšanu, pazīšanu, privātos sakarus un resursu devēja ietekmēšanu. Šī parādība bija vērojama pagājušā gadsimta 90. gados, un mēs vairs nevēlamies tur atgriezties.

Mēs esam maza valsts, un NVO sektorā strādājošie agri vai vēl vieni otru iepazīst. Nav iespējams noslēpt negodīgu, neētisku rīcību, citiem nepieņemamas sadarbības formas. Tas ietekmē organizācijas reputāciju ilgtermiņā.

¹<https://www.likumi.lv/ta/id/81050-biedribu-un-nodibinajumu-likums/>

²<https://www.ur.gov.lv/lv/registre/organizaciju/biedriba/>

Jebkurš nevalstiskajām organizācijām pieejamais finansējums ir jāizlieto saskaņā ar finansētāja nosacījumiem un apstiprināto budžetu. Organizācijām, kas rīkojas pretēji, parasti nav ilgs mūžs.

Informācijas pieejamība un atklātība ir nevalstiskās organizācijas darbības pamatprincips.

Darbība saskaņā ar valstī esošajiem tiesību aktiem un ētikas normām, kā arī saskaņā ar sabiedrības kopējām interesēm ir vēl būtiskāks pamatprincips.

Latvijas valsts, pašvaldību, Eiropas Savienības un citu ārvalstu fondu finansējums nevalstiskajām organizācijām ir pieejams konkursu kārtībā. Ir jā sagatavo projektu pieteikumi, iesniegumi, ieceres apraksti, budžets, papildu dokumenti saskaņā ar finansētāja prasībām.

Finansētāja prasības ir obligātas, iesniedzami visi dokumenti, un termiņus kavēt nedrīkst. Projekta iesniegums, kas saņemts minūti par vēlu, netiks izskatīts. Tādēļ, ka tādi ir noteikumi, nevis kādas personiskas nepatikas dēļ. Turklāt jau salīdzinoši daudzās institūcijās ir ieviestas elektroniskās projektu iesniegšanas sistēmas, kas kavēšanos nepieļauj.

Precizitāte ir svarīga arī NVO darbībā, ne tikai dokumentu aprītē. Daudzi NVO darbinieki ir brīvprātīgie, daudzi strādā ar vairākiem projektiem un vairākās organizācijās/darbavietās. Laika plānojums jums ir izšķiroši svarīgs. Nevienam nevēlēsies sadarboties ar organizāciju, kas neievēro informācijas iesniegšanas termiņus, sanāksmju vai pasākumu laikus.

Gandrīz visi fondi un institūcijas sniedz bezmaksas konsultācijas par projektu konkursiem. Un tās ir jāizmanto! Ieteikums *Sarunājiet konsultāciju, iepazīstieties ar organizāciju/fondu* nozīmē tieši to, ka konsultants palīdzēs jums labāk pasniegt jūsu ieceri, izprast tā prasības un dokumentu formas. Latvijā konsultācija nenozīmē kādas priekšrocības konkursā vai rezultātu ietekmēšanu jums par labu. Šādi mēģinājumi jūsu organizācijas tēlu ietekmēs izteikti negatīvi, un ietekme būs ilgstoša.

Kam Latvijas cilvēki ziedo?

Kā veidojusies ziedošanas kultūra Latvijā, un kam latvieši ziedo mūsdienās?

Ziedošana Latvijā ir aizsākušies ar kristīgās baznīcas normu piemērošanu par ziedojumiem baznīcas un draudzes vajadzībām, sākot no 12. gadsimta beigām.

Nozīmīgākais ziedojums, kas tika veikts ar ietekmi uz mūsdienu izglītību un zinātni, ir Rīgas Politehnikuma nodibināšana 1862. gadā, kā arī Vērmanes dārza izveidošana Rīgā, kad 1813. gadā tika dibināta Priekšpilsētas apstādījumu komiteja, kurā katrs rīdzinieks, kas pilsētas kasē iemaksāja vienu rubli, varēja iestādīt kociņu Vērmanes dārzā.

Par iedzīvotāju ziedojumiem 19. gadsimta beigās ir rīkoti Vispārējie latviešu dziesmu un deju svētki, sākts darbs pie latviešu valodas vārdnīcas, nodibināts pirmais latviešu teātris, izdots latviešu dainu krājums.

Ziedojumu veidā tika savāktas Rīgas Latviešu biedrības stipendijas latviešu studentiem, lai varētu studēt Pēterburgas, Maskavas, Tērbatas un citās universitātēs.

20. gadsimta sākumā latviešu uzņēmējs Augusts Dombrovskis dibināja skolas un bērnudārzu, sniedza palīdzību latviešu rakstniekiem, mūziķiem un māksliniekiem ar atturības biedrības *Ziemeļblāzma* atbalstu, nodrošinot pansiju atsevišķā namā. Ar savu un domubiedru ziedojumiem 1904. gadā tika iekopts plašs, 5 hektārus liels parks. Mūsdienās kultūras pils *Ziemeļblāzma* ir atjaunota un tajā notiek aktīva kultūras dzīve.

Viena no Latvijas iedzīvotāju lielākajām solidaritātes kampaņām bija ziedojumu vākšana Brīvības pieminekļa celtniecībai. 1927. gadā dibinātā Brīvības pieminekļa komiteja astoņu gadu laikā ziedojumos savāca 3 miljonus latu, kas, pēc mūsdienu ekvivalenta, ir 15 miljoni eiro. Pateicoties Latvijas iedzīvotāju dāsnajiem ziedojumiem, Brīvības pieminekli atklāja 1935. gada 18. novembrī.

Ievērtības cienīga Valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa iniciatīva bija Draudzīgā aicinājuma kampaņa, kas tika iedibināta 1935. gadā. Tas bija aicinājums bijušajiem skolu absolventiem ziedot grāmatas un gleznas savām skolām. Piecu gadu laikā tika saziēdota vairāk nekā pusotrs miljons grāmatu un gleznu.

Padomju okupācijas laikā ziedošanas tradīcijas tika iznīcinātas, paļaujoties uz to, ka par visu gādā lielā padomju valsts.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas lielāks mecenātu atbalsts bija dažādiem sociālajiem projektiem, lai mazinātu straujo sociālo pārmaiņu sekas. Vēlāk ziedojumus līdzvērtīgos apjomos sāka saņemt organizācijas, kas darbojas ar izglītības, kultūras, mākslas un zinātnes veicināšanas projektiem.

Ziedojumu apriti regulē tiesību akti, un to izlietojums saistāms gan ar atklātību, gan atbilstošu līdzekļu izlietojumu.

Latvijā ir vairākas tradicionālas ziedojumu kampaņas – *Dod pieci!, Eņģeļi pār Latviju, Nāc līdzās Ziemassvētkos*, kuras 2023. gadā atzīmēja jau desmito darbības gadu.

Pirms vairāk nekā divdesmit gadiem (2003. gadā) ir dibināta Latvijā lielākā un atpazīstamākā labdarības organizācija – fonds *Ziedot.lv*. Šī organizācija darbojas tajās jomās, kur valsts vai pašvaldības finansējuma nav vai tas ir nepietiekams, bet līdzilvēkiem tik ļoti nepieciešams. Organizācijai ir piešķirts sabiedriskā labuma statuss, kas ziedotājiem dod iespēju saņemt ienākuma nodokļa atlaides. *Ziedot.lv* no ziedojumiem neietur komisijas vai starpniecības maksu. Visa ziedotā nauda 100% apmērā nonāk tam paredzētajam mērķim.

Šajā organizācijā savu ziedojumu kampaņu var pieteikt gan organizācijas, gan privātpersonas, tās darbība ir nepārtraukta un daudzpusīga. Piemēram, 2024. gada 9. martā tīmekļvietē www.ziedot.lv ir iespējams atbalstīt 50 individuālos projektus, un līdz plkst. 11.00 visu ziedojumu kopsomma 2024. gadā veidoja jau vairāk nekā 1 130 560 eiro.

Jauns periods Latvijas ziedošanas kultūrā iestājās līdz ar Krievijas pilna mēroga iebrukumu Ukrainā 2022. gada 24. februārī. Šī situācija aktivizēja lielāko daļu Latvijas iedzīvotāju un uzņēmumu, ziedošanas kampaņu skaits pieauga lavīnveidīgi.

Piemēram, jau 2022. gada 28. februārī Latvijas tehnoloģiju uzņēmēji apvienojās kustībā *Uzņēmēji mieram* un sāka īpašu ziedošanas kampaņu, lai dažās dienās savāktu 5 miljonus eiro Ukrainas atbalstam. Kampaņas mērķis tika sasniegts, un šobrīd šī apvienība ir īstenojusi jau vairākas kampaņas.

Nav iespējams uzskaitīt visas organizācijas un cilvēkus, kas iesaistījušies Ukrainas atbalstā, taču divu gadu laikā ziedojumos ir savākti vismaz 600 miljoni eiro. Vairāk informācijas par Latvijas iedzīvotāju un uzņēmēju atbalstu Ukrainai un Ukrainas cilvēkiem pieejama Valsts kancelejas tīmekļvietnē.¹

Karam ielgstot, sabiedrības daļā ir vērojamas bažas par to, ka ziedojumu apjoms varētu samazināties. Taču fonda *Ziedot.lv* valdes priekšsēdētāja Rūta Dimanta apliecina, ka 2023. gadā ziedojumu proporcija ir līdzsvarota – 13 miljoni eiro ziedoti Ukrainai un mazliet vairāk – līdzcīvēku atbalstam Latvijā.

Attiecībā uz kopējām ziedošanas tendencēm jāteic, ka 59% iedzīvotāju ziedo neregulāri un tikai 3% norāda, ka ir iestatījuši automātiskos ziedojumu maksājumus savā internetbankā. 6% ziedo Ziemassvētku laikā, decembrī, un trešā daļa Latvijas iedzīvotāju neziedo nemaz.

2023. gada laikā 54% ir ziedojuši naudu bērnu atbalstam, 37% – Ukrainas atbalstam, 30% – dzīvnieku patversmēm, tikpat daudz – slimiem cilvēkiem, senioriem, bezpajumtniekiem. 15% ir palīdzējuši cilvēkiem, kas zaudējuši māju ugunsgrēkā vai citā stihiskā nelaimē. Vides aizsardzības organizācijām ziedojuši 3%, savukārt 10% atbalstījuši kultūras, izglītības un sporta aktivitātes.

Latvijas iedzīvotāji ziedo: kļedzošas netaisnības samazināšanai, nelaimē nonākušiem cilvēkiem un dzīvniekiem, vides aizsardzībai, kultūrai, izglītībai un sportam.

Cilvēki neziedo tam, kas šķiet atbilstošs valsts vai pašvaldību funkcijām, un tādu situāciju ir daudz. Neziedo cilvēkiem, ja uzskata, ka viņi paši savā labā varētu darīt vairāk. Un arī šādu situāciju ir daudz.

Neziedo uzkrītošām, pārlieku emocionālām kampaņām, kā arī tām, kas norāda uz ziedotāja šķietamo vainu par atrašanos labākā situācijā. Mēs esam atturīgi un uzskatām, ka paši vislabāk izlemsim, kam un kāda iemesla dēļ ziedot. Ja redzēsim vajadzību, savāksim piecus miljonus piecās dienās.

¹<https://www.mk.gov.lv/lv/krievijas-iebrukums-ukraina>

KAS IR NVO?

Nevalstiskās organizācijas (NVO) ir legāli nodibinātas organizācijas, kas darbojas ārpus, bet līdztekus valsts, pašvaldību vai biznesa struktūrām un funkcijām. Termins tiek piemērots organizācijām, kam ir vairāk sabiedrisks vai politisks aspekts, bet kas neatbilst politisko partiju kritērijiem. Dažādās valstīs var būt dažādi termini nevalstisko organizāciju apzīmēšanai, kā arī atšķirīgs politiskais un tiesiskais regulējums. Latvijā NVO darbību regulē Biedrību un nodibinājumu likums.¹ Kā jau likuma nosaukumā minēts, Latvijā ir iespējams dibināt divu veidu nevalstiskās organizācijas: biedrības un nodibinājumus.

¹ Biedrību un nodibinājumu likums <https://likumi.lv/ta/id/81050-biedribu-un-nodibinajumu-likums>

KOPIENAS LATVIJĀ

Mūsdienu izpratnē kopiena ir sabiedrības vienība ar kādu kopīgu sociāli nozīmīgu pazīmi, piemēram, vietu, morāles vai tikumu normu kopumu, kultūru, reliģiju, vērtībām, paražām vai identitāti. Izmantojot daudzveidīgas saziņas platformas, kopienām var būt kopīga vietas sajūta ar konkrētām ģeogrāfiskām robežām (valsti, pilsētu, apkaimi vai ciemu), taču tikpat labi kopienas var pastāvēt un darboties arī virtuālajā telpā.

Angļu valodas vārds *community* cēlies no senfranču *comuneté* (mūsdienu franču: *communauté*), kas, savukārt, cēlies no latīņu *communitas* – publiskais, sabiedrības gars.

1998. gadā itāļu filozofs Roberto Esposito publicēja grāmatu ar nosaukumu *Communitas*. Šajā grāmatā Esposito piedāvā jēdziena *communitas* interpretāciju, pamatojoties uz šā vārda rūpīgu etimoloģisku analīzi: „Kopiena nav īpašums, nedz arī teritorija, kas būtu jānodala un jāaizstāv pret tiem, kas tai nepieder. Tā drīzāk ir tukšums (telpa, trauks), parāds, dāvana otram, kas arī atgādina par mūsu konstitucionālo atšķirību attiecībā pret mums pašiem.”¹

Sociālās saites un pieņemtās vērtības kopienas iekšienē nosaka kopienas piederības sajūtu, kas ir svarīga kopienas locekļu identitātei, darbībām un lomām sociālajās institūcijās – ģimenē, mājās, darbā, mediju telpā, sabiedrībā.

Kopienām var būt kopīgi mērķi, pārliecība, intereses, resursi, vajadzības un riski, kas ietekmē gan kopienas locekļu identitāti, gan ieinteresētības un vienotības līmeni.

Būtībā kopiena ir tās locekļu kopīgi veidota telpa, kuras mērķim un labumam tiek novirzīta kāda daļa locekļu resursu, pretī saņemot piederības un drošības sajūtu. Tādējādi ikviens loceklis ir ieinteresēts kopienas dzīvotspējā un izaugsmē.

Vairāk pievērsīsimies kopienām, kuru kopīgās sociālās pazīmes ir vieta – ciemats vai apkaime, jo Latvijas apdzīvotības modelis un infrastruktūra paši par sevi paredz nepieciešamību pēc līdzcilvēku atbalsta un virzības uz attīstību tieši cilvēku dzīvesvietās.

Īpaši izteikti šāds atbalsts nepieciešams laukos, taču pēdējā laikā kopienu kultūra aizvien vairāk izplatās pilsētu apkaimēs, tai skaitā Rīgā, kur apkaimju attīstībai nodibināts daudz biedrību.

Jāpiebilst, ka ne vienmēr katrai kopienai nepieciešama sava biedrība, taču ārējo finanšu resursu piesaiste kopienai bez savas biedrības var būt visai apgrūtināta.

¹ESPOSITO, Roberto ([1998]2010). *Communitas. The Origin and Destiny of Community*, tr. by Timothy Campbell. Stanford: Stanford University Press, p.6

Kopienas pazīmes un uzbūve:

● **Kopīgs mērķis (riski)**

Kopienų apvieno kopīgs mērķis neatkarīgi no tā, vai tas ir skaļi un skaidri definēts vai pierakstīts, vai arī tikai nojaušams. Arī tādos gadījumos, kad šķiet, ka kopiena sanāk kopā tikai tāpēc, lai parunātos vai kopīgi svinētu svētkus, mērķi uzrāda pašas šīs darbības.

Piemēram, ja kopiena pašorganizējas, lai svinētu kādus kopīgus svētkus, mērķis būs saistīts ar kultūras dzīves uzlabošanu, ģimeņu saliedēšanu, vietas kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu vai cita trūkuma (vakuuma) aizpildīšanu tajā jomā, kurā šie pasākumi tiek atzīti par nepieciešamiem.

Kopienas mērķus parasti nosaka kopīgie kopienas riski, t. i., kopiena apzinās, ja kopienas locekļi nesaliedēsies šo kopīgo risku samazināšanai, dzīves kvalitāte nopietni cietīs un riski paaugstināsies. Piemēram, ja kopiena ir ģeogrāfiski attālināts ciemats vai viensētu grupa, ar sliktu ceļu infrastruktūru, liela daļa risku būs saistīta ar rīcību krīzes situācijās (neizbraucami ceļi, enerģijas pārrāvumi, pirmā palīdzība, utt.). Šādās kopienās veidojas brīvprātīgo ugunsdzēsēju brigādes, ir apzināti un visiem zināmi cilvēki ar zināšanām un prasmēm rīcībai krīzes situācijās. Viens no šādas kopienas mērķiem pilnīgi noteikti būs tās locekļu drošības paaugstināšana un pašpalīdzības nodrošināšana.

● **Kopīgi resursi**

Resursi, kas tiek nodoti vai dabiski jau ir kopienas rīcībā, var būt visai dažādi un spēj kopienų virzīt uz mērķi tikai mijiedarbībā.

Administratīvi un ģeogrāfiski kopienas rīcībā ir/var būt kopēja teritorija ar tās publisko infrastruktūru un publiski pieejamiem dabas resursiem. Piemēram, ceļu tīkls, sabiedriskās iestādes, neizmantotas pašvaldībai piederošas ēkas vai telpas, valsts meži, upes un ezeri, ainava, biotopi.

Finansiāli kopienas rīcībā ir/var būt pašvaldības iestāžu budžeta daļas (kultūras iestāžu budžeti, infrastruktūras un komunālie budžeti, līdzdalības budžets), NVO iniciatīvu finansējums (pašvaldības vai valsts), privāti ziedojumi kopienas iekšienē vai kampaņu ietvaros.

Cilvēkresursi ir kopienas svarīgākie resursi gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi. Tikai un vienīgi cilvēki ar savu gribu, zināšanām un prasmēm spēj iedarbināt administratīvos, ģeogrāfiskos un finanšu resursus. Nenoliedzami, nozīme ir kopienas locekļu skaitam un vecuma grupu līdzsvaram, taču nevar apgalvot, ka šie aspekti būtu paši svarīgākie kopienas pastāvēšanā.

● **Kopīgas definētas un visiem zināmas vērtības, morāles un ētikas kodekss**

Iekšējie uzvedības noteikumi kopienā izriet no kopīgajiem riskiem un mērķa, kā arī veido lielu daļu kopienas identitātes. Loģiski, neizbēgami kopienā par labu un ētisku rīcību tiks atzīta tāda rīcība, kas jebkādā veidā samazina kopienas riskus, virza uz kopienas mērķu sasniegšanu un veido pozitīvu kopienas tēlu.

Mēs tā nerīkojamies, Pie mums tā nav pieņemts, Kaimiņu būšana, Svēta lieta, Pēc kā tas izskatīsies – šie sadzīvīskie, plaši lietotie izteicieni katrā kopienā var nest atšķirīgu jēgu atkarībā no vietējām paražām, kas veidojušās ilgākā laika posmā, tomēr šīs paražas gandrīz vienmēr ir noteikuši kopīgie riski.

Vērtības un to skala ir saistītas ar pieejamajiem resursiem, kurus kopiena uzskata par neaizstājamiem vai centrālajiem kopienas dzīvotspējas nodrošināšanā. Piemēram, ļoti nozīmīgs kopienas resurss ir ezers, kas nodrošina gan tūrisma plūsmu, gan vietējo iedzīvotāju atpūtas kvalitāti. Uzņēmējs, kas vēlēties ezera krastā būvēt rūpnīcu un iepludināt tajā notekūdeņus, saņems lielu vietējās kopienas pretestību, neskatoties uz prognozētajām jaunām darba vietām un citiem iegūstamiem finanšu labumiem.

Vērtības, tāpat kā morāles un ētikas normas, kopienā lielā mērā veidojas vēsturiski un intuitīvi. Reti kura kopiena var uzreiz atbildēt, kāpēc, piemēram, labi ir cienasta trauku atdot atpakaļ īpašniekam ar atbildes cienastu, bet slikti ir brist kaimiņa pļavā pēc jāņuzālēm, nepaprasot kaimiņa atļauju.

Arī vērtības, tāpat kā pastāvošās morāles un ētikas normas, veido lielu daļu kopienas identitātes.

● **Rūpes vienam par otru – visi locekļi ir savstarpēji līdzatbildīgi**

Līdzatbildība kopienas iekšienē var izpausties gan krīzes situācijās, gan ikdienas darbībā. Krīzēs, gan kopīgās, gan individuālās, kopiena mobilizē resursus krīzes novēršanai, piemēram, operatīvi atrod mājokli un nodrošina ar pirmās nepieciešamības lietām ģimeni, kas cietusi ugunsnelaimē.

Ikdienas darbībā rūpes vienam par otru un līdzatbildība var izpausties gan vienlīdzīgā resursu sadalē un labumu pieejamības nodrošināšanā, gan iepriekš minēto vērtību un uzvedības kodeksa ievērošanā. Piemēram, kopiena iegūst finansējumu gadskārtu svētku pasākumu organizēšanai un programmu veido pievilcīgu visām vecuma grupām, nodrošina pasākuma pieejamību cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, neiekasē ieejas maksu.

● **Visi locekļi ir vienādi vajadzīgi un novērtēti**

Ņemot vērā, ka svarīgākie kopienas resursi ir tieši cilvēki ar savām zināšanām, prasmēm un gribu, ļoti liela nozīme ir kopienas locekļu motivācijai un atzinībai, novērtējumam kopienas iekšienē. Iepriekš jau minēts, ka ikviens kopienas loceklis sniedz savu ieguldījumu kopējā telpā (kopienas dzīvē) laika, materiālo resursu, zināšanu, kontaktu, informācijas vai jebkādā citā veidā. Ja kopiena šo ieguldījumu pieņem un izmanto, tas ir vajadzīgs un noderīgs. Svarīgi atzīt, ka katrs loceklis piedalās ar tik lielu

savu resursu daudzumu, cik tas viņam konkrētajā dzīves situācijā ir iespējams, un dara to pilnībā bez atalgojuma, brīvprātīgi, tādējādi jebkurš ieguldījums ir vienlīdz svarīgs un atzinības vērts. Piemēram, vienlīdz atzīstams ir gan naudas ziedojums piemiņas akmens izgatavošanai, gan brīvprātīgais piemiņas akmens atrašanās vietas izveidošanas un sakopšanas darbs, gan atklāšanas pasākuma cienasta un kultūras programmas nodrošināšanas darbs. Kāds no kopienas locekļiem būs gatavojis pasākuma afišu un rakstījis avīzei par šo pasākumu. Kāds cits uzturēs kārtībā teritoriju arī turpmāk. Atzinību ir pelnījis ikviens, jo, trūkstot kādam no posmiem, iecere nebūtu izdevusies.

● **Plāns krīzes situācijām**

Lielu daļu krīzes situāciju risinājumu kopienās nosaka tās iekšējās kārtības jeb morāles kodekss un vērtību skala. Pie tādām var minēt krīzes, kas piemeklē atsevišķus kopienas locekļus vai kādu no locekļu grupām. Piemēram, kopienas nostājai un reakcijām var būt liela loma jautājumos, kas attiecas uz vardarbību ģimenē, sabiedrisko kārtību un drošību.

Ja kopienā pastāv plāns krīzes situācijām, kopiena var būtiski samazināt tādu krīžu sekas, kas saistītas ar ārkārtas situācijām, dabas katastrofām vai nelaimes gadījumiem. Piemēram, kopiena apzinājusi un tai ir iespējas izmantot dažādu smago tehniku, kopienā darbojas brīvprātīgo ugunsdzēsēju brigāde, kopienas locekļiem ir skaidrs, ko darīt plūdu gadījumā.

● **Skaidra lēmumu pieņemšanas struktūra**

Kopienā jābūt zināmai lēmumu pieņemšanas struktūrai, jābūt skaidram, kādus lēmumus kopiena pieņem kopsapulcēs un kādus lēmumus var pieņemt kopienas iniciatīvas grupa dažu cilvēku sastāvā. Piemēram, lēmumi par finansējuma piesaisti kopienas infrastruktūras uzlabošanai noteikti tiks pieņemti plašākā lokā, jo skar visas kopienas intereses, taču būs lēmumi, kas tiek pieņemti interešu grupās, ja tie attiecas tikai uz interešu grupas darbību.

Liela nozīme ir tikšanās reižu regularitātei un biežumam un ikdienas komunikācijai. Ja ir nodibināta un darbojas NVO, kas pārstāv visas kopienas intereses, daļu lēmumu tā var pieņemt NVO iekšienē, taču gan kopienai, gan NVO jābūt skaidram, kādus lēmumus kādā kārtībā pieņem.

● **Katram skaidra viņa loma atbilstoši kompetencēm un spējām**

Kopienā visi locekļi ir vienādi vajadzīgi un tiek novērtēti, un tiem ir skaidra viņu loma kopienas dzīvē. Lomas noteiks cilvēku kompetences, spējas un iespējas. Piemēram, ja kāds kopienas loceklis veiksmīgi darbojas sociālo tīklu vidē, viņam ir iemaņas grafikas darbos un labas komunikācijas prasmes, arī kopienas publiskais sociālo tīklu konts tiks uzticēts veidot tieši viņam. Cilvēkiem ar labām organizatora iemaņām tiks uzticēta pasākumu, tikšanos organizēšana utt.

Jāņem vērā, ka enerģija, laiks un prasmes, ko cilvēks iegulda kopienas labā, visbiežāk būs viņa brīvprātīgais darbs bez atalgojuma un tas nedrīkst pārvērsties par smagu slogu vai otru darba vietu bez algas, tādēļ svarīgi, lai lomas un pienākumi kopienā tiktu sadalīti vienmērīgi, neatstājot visu atbildību un aktīvu rīcību 1–3 cilvēkiem.

● **Līderis un vadības grupa – skaidra kopienas hierarhija**

Kopienā kā jebkurā sociālā struktūrā pastāv sava hierarhija. Kopienas aktīvākā, iniciatīvā bagātākā un darošākā daļa būs vadības grupa ar lielāko ietekmi un lemsanas svaru, jo tieši šie cilvēki būs tie, kas kopienas labā iegulda lielāko enerģiju. Parasti šajā grupā ir vairāku nozaru pārstāvji – izglītības, uzņēmējdarbības, NVO pārstāvji, kas labi pārzina katrs savu jomu, tādējādi sniedzot daudzpusīgu redzējumu un ieguldījumu.

Tīri dabiski katrā kopienā ir cilvēks ar lielāko autoritāti, cilvēks, kura viedoklim ir vislielākais kopienas locekļu atbalsts. Šim kopienas līderim tiek uzticēta kopienas balss paušana uz āru, komunikācijā ar pašvaldību, medijiem, valsti. Ne vienmēr tam jābūt izglītotākajam, veiksmīgākajam kopienas pārstāvim, taču visbiežāk par kopienas līderi kļūst cilvēks ar teicamām argumentācijas, komunikācijas un organizatora prasmēm.

Katra dzīvotspējīga kopiena zina un var nosaukt gan savas kopienas līderi, gan vadības grupu, lai arī šie cilvēki netiek ne oficiāli ievēlēti, ne nostiprināti dokumentos. Kopienas hierarhija veidojas dabiski un intuitīvi, novērtējot un respektējot katra spējas, ieguldījumu un ietekmi.

● **Skaidra un visiem zināma pozīcija ārējā komunikācijā**

Kopiena rūpējas par savu publisko tēlu, nepārkāpjot kopienas ētikas kodeksā pieņemtās robežas un atbilstoši kopienas identitātes pamatnostādņēm. Ir svarīgi, lai tikšanās reizēs kopienā tiek pārrunāta kopējā pozīcija sasāpējušu problēmjautājumu risināšanā. Vienota sabiedrības nostāja un veids, kādā kopiena komunicē gan ar pašvaldību, gan medijiem, ir spēcīgs arguments interešu aizstāvēbai. *Mums ir skaidrs, ko mēs gribam panākt, Mēs zinām, kas mēs esam.* Skaidra kopienas pozīcija, nostāja liecina, ka kopiena ir organizēta, lemt un rīkoties spējīga struktūra, nevis tikai iedzīvotāju skaits kādā ģeogrāfiskā teritorijā.

● **Horizontāla sadarbība kopienas iekšienē**

Sadarbība starp dažādām sabiedrības grupām, spēja pašorganizēties, savstarpēja labvēlība un koleģialitāte liecina par to, ka kopienai ir skaidri tās mērķi, locekļi ir gatavi dalīties ar resursiem kopējā labuma vārdā. Horizontāla sadarbība var izpausties gan kā cilvēkus apvienojošu interešu un tradīciju kopšana, gan savstarpēja palīdzība krīzes situācijās, gan, piemēram, tāda tūrisma piedāvājuma veidošanā un popularizēšanā, kurā tiek iesaistīti vairāki vietējie pakalpojumu sniedzēji – mājražotāji, amatnieki, apskates saimniecības, ēdinātāji, tūrisma mītnes un dabas objektu apsaimniekotāji. Tiek iesaistīti vairāki vietējie pakalpojumu sniedzēji – mājražotāji, amatnieki, apskates saimniecības,

ēdinātāji, tūrisma mītnes un dabas objektu apsaimniekotāji.

Kopienas identitāte

Kopienas identitāte būtībā ir ceļš, kādā tā virzās uz saviem mērķiem, šā ceļa radošā daļa, kopienas izpausmes, sadzīves un kultūras tradīcijas. Identitātes nozīmīgu daļu veido kopienas ētikas kodekss un nerakstītie likumi (un otrādi). Identitāte ir saistīta arī ar kopienas ģeogrāfiskajiem un administratīvajiem lielumiem, iedzīvotāju sastāvu, pamata nodarbošanās veidu, pieejamajiem resursiem.

Identitāte vienmēr atbild uz jautājumiem: *Kas mēs esam? Kādi mēs esam? Kādi mēs vēlamies būt?*, bet dziļākais identitātes jautājums ir: *Kāpēc mēs tādi esam?*

Ja kopienas identitāte nav noformēta, kopienā pieņemta un saprotama, var būt apgrūtināti dažādi procesi kopienas iekšienē, piemēram, ierobežotu finanšu iespēju gadījumā kopiena ar noformētu identitāti vienmēr dos priekšroku finanšu tērēšanai jomās, kas atbilst identitātes *kodam*, apzinoties, ka tas ir ieguldījums ar lielāku pievienoto vērtību un jau pašos pamatos atbilst kopienas kā vienota sociāla kopuma vajadzībām. Kopiena bez noformētas identitātes ilgi nespēs izlemt, kādiem mērķiem tērēt šos ierobežotos līdzekļus, dažādu kopienas locekļu interesēm savstarpēji konfliktējot.

Identitāte ir labs un nepārvērtējams pamats kopienas prioritāro attīstības virzienu noteikšanai, ārējai komunikācijai, kopienas saliedētībai, kopienas tūrisma piedāvājuma veidošanai un piederības sajūtas vairošanai. Identitāte var tikt izteikta īsa, kodolīga teksta formā – kopienas moto, sauklis, devīze, kā arī vizuālā formā – kopienas zīme, logo, krāsu kods utt.

Kopienas augšanas, attīstības virzieni

Kopienas attīstības, augšanas virzienus, nenoliedzami, nosaka kopienas riski un vajadzības, no kurām loģiskā ceļā izriet kopienas mērķi. Tomēr jāņem vērā, ka kopienas iekšienē resursi ir ierobežoti, kas nozīmē – jāizvēlas šos resursus tērēt tādā veidā, lai katrai darbībai būtu iespējami liela atdeve, pievienotā vērtība, ilgtermiņa ietekme.

Atcerēsimies, ka kopienas spēkos nav mainīt kopienas pamata parametrus – ģeogrāfisko un administratīvo novietojumu, kopējo valsts demogrāfiju, kopienai piekrietošos dabas resursus, kā arī kopiena nevar pildīt valsts vai pašvaldības funkcijas. Tiesa, kopiena var veidot savus ceļus, kādos viss iepriekš minētais tiek izmantots kopienas vajadzībām.

Augšanas un attīstības virzienus kopienai ir dabiski izvēlēties pēc mazākās pretestības principa, ievērojot, ka:

- kopiena apzinās savas stiprās un vājās puses, iespējas un draudus un izaugsmei izmanto tieši stiprās puses, izmantojot iespējas;

- kopiena seko līdz *iespēju logiem* vietējā politikā un aktualitātēm sabiedrībā, apzinoties, ka darbībām, kas atbilst tābrīža modei vienmēr būs mazāka pretestība;
- kopiena ir elastīga un gatava radošiem risinājumiem, regulāri tiekas un pārskata tuvākā laika plānus, pēc vajadzības tos mainot un pielāgojot aktuālajai situācijai;
- kopiena ir informēta par notiekošo kaimiņos, pašvaldībā, valstī, pārzina finansējuma ieguves avotus un pilsoniskās līdzdalības rīkus;
- kopienai ir noformēta identitāte, noteiktas kopējās vērtības un prioritātes, ir kopienas vadības grupa, nodrošināta iekšējā informācijas aprīte, skaidrs lēmumu pieņemšanas process;
- kopienā ir noteikti ilgtermiņa mērķi.

Ja kopienā darbojas NVO, kurā ir cilvēki ar administratora spējām un projektu vadības prasmēm, kopiena spēs piesaistīt vairāk resursu savu vajadzību apmierināšanai, paplašinot izaugsmes iespējas.

Ar ko atšķiras kopiena un NVO

PAZĪMES	KOPIENA	NVO (BIEDRĪBA)
Juridiskais statuss	Nav juridiskas personas statusa.	Ir juridiska persona, tiek reģistrēta Biedrību un nodibinājumu reģistrā.
Mērķi un uzdevumi	Vispārzināmi, bet ne obligāti dokumentēti.	Obligāti noteikti biedrības statūtos.
Intereses	Kopējās kopienas intereses.	Primāri – statūtos noteikto biedru un mērķa grupu intereses.
Pārvaldes struktūra	Neformāla, brīvprātīga, vienojoties kopienas iekšienē.	Noteikta biedrības statūtos, noteiktas paraksttiesīgās personas, lēmumu pieņemšanas un lēmumu ieviešanas process.
Dalībnieki, biedri	Iesaistās jebkurš, neformāli apņēmoties ievērot kopienā pieņemto kodeksu. Locekļa ieguldījums ir brīvprātīgs, pēc katra gribas un iespējām. Tiesības un pienākumi var nebūt definēti/dokumentēti.	Biedru uzņemšanas kārtība, biedru tiesības un pienākumi noteikti statūtos, maksā biedra naudu. Piedalās sanāksmēs, ir lemttiesīgs statūtos noteiktajos gadījumos.
Finanšu piesaistes iespējas	Privāti ziedojumi konkrētu iniciatīvu īstenošanai, kolektīvie iesniegumi pašvaldībai, idejas līdzdalības budžetam.	Projektu finansējums, biedru naudas, ziedojumi, iesniegumi pašvaldībai, idejas līdzdalības budžetam.
Pilsoniskās līdzdalības iespējas	Kolektīvie iesniegumi: paraksta kopienas locekļi, notiek parakstu vākšanas process. Locekļi var piedalīties publiskajās apspriešanās, aptaujās, iedzīvotāju sanāksmēs.	Iespēja īstenot pilsoniskās līdzdalības projektus pēc biedrības ieskatiem un aktuālajām vajadzībām, plašas iespējas iesaistīties citu NVO pilsoniskās līdzdalības projektos. Iesniegumus paraksta biedrības paraksttiesīgā persona.

PAZĪMES	KOPIENA	NVO (BIEDRĪBA)
Saimnieciskā darbība, darbinieki un pakalpojumi	Nav iespējas veikt saimniecisko darbību. Nevar pieņemt darbā vai uz cita pamata izmaksāt atalgojumu vai pirkt pakalpojumu. Nevar slēgt īres, telpu izmantošanas līgumus.	Var slēgt darba, brīvprātīgā darba un uzņēmuma līgumus, izmaksāt autoratlīdzības. Var veikt saimniecisko darbību likumā noteiktajā kārtībā. Obligāts nosacījums – pamatdarbība ir statūtos noteiktā sabiedriskā darbība. Nevar gūt peļņu. Var slēgt īres vai telpu izmantošanas līgumus.
Publiski pieejama informācija, darbības caurredzamība	Var nebūt publiski pieejamas informācijas vai publisko informācijas kanālu, publiski neatskaitās par paveikto. Rezultātus vērtē neformāli, kopienas iekšienē.	Gatavo un iesniedz VID gada pārskatus un vadības ziņojumus, publisko savās interneta vietnēs. Reģistrācijas dati, statūti, juridiskā adrese ir publiski pieejama. Labais tonis – ir publiskie informācijas kanāli (tīmekļvietne un/vai sociālo tīklu lapa). Par saņemto finansējumu atskaitās finansējuma piešķirējiem gan saturiski, gan finansiāli, nodrošina projektu publicitāti. Gada pārskatu apstiprina biedru kopsapulcē. Kārto savu grāmatvedību un lietvedību.

Pareizi noformētam, argumentētam, dokumentētam kopienas viedoklim vienmēr būs lielāks svars nekā indivīda viedoklim.

Tikai jūs paši vislabāk zināsi, kas jums visvairāk vajadzīgs.

Tikai jūs paši vislabāk zināsi savas iespējas labākas dzīves veidošanā.

Veselīga, dzīva kopiena ir milzīgs psiholoģisks, drošības un praktiskais atbalsts kopienas locekļiem.

Darbošanās lielākas cilvēku kopas labā un piederības sajūta piešķir dzīvei jēgu, nodrošina paaudžu saikni, notur bērnus vietās, kur tie izauguši.

Kopiena ir publiska vide, kurā pat mazākais sasniegums ir jūtams un labi redzams – tas dod motivāciju un prieku pat ļoti grūtos laikos.

Kopienā cilvēks var atrast jēgpilnu pielietojumu ikvienai savai prasmei, talantam, dodot labumu citiem, un šis devums tiek novērtēts.

Nevalstisko organizāciju un kopienu prakse

Nevalstiskās organizācijas Latvijā ir izteikti daudzveidīgas gan darbības nozaru, gan mēroga ziņā. Ir starptautiska, nacionāla, reģionāla un vietēja līmeņa organizācijas, un atšķiras to darbības metodes pilsētu un lauku teritorijās.

Sniedzam nelielu ieskatu un darbības prakses piemērus dažāda mēroga organizācijām un kopienām.

Atsevišķi analizējot pilsētu organizācijas, var teikt, ka tās ir:

- specifiskas un atšķirīgas pēc saviem mērķiem un darbības formām;
- apvieno iedzīvotājus noteiktas grupas/tautības/profesijas utt. interešu aizstāvībai;
- koncentrē konkrētas jomas kompetences sociālā atbalsta, mākslas un kultūras, vēstures un novadpētniecības, mazākumtautību kultūru, jaunatnes, vides aizsardzības, sporta, pilsoniskās sabiedrības, u.c. darbības nozarēs;
- ar retiem izņēmumiem darbojas pamatā savu biedru vai nozares interešu vārdā, mazāku uzmanību veltot pilsētas vai pašvaldības attīstībai kopumā.

Lauku teritorijās NVO un kopienas ir daudzfunkcionālas un tām visām ir līdzīga darbības sfēra – savas apdzīvotās vietas attīstība, kas vienlaikus veido objektīvu sadarbības pamatu un virsmērķi. Teju vienīgās specifiskās organizācijas lauku teritorijās ir mednieku klubi, taču pēdējo gadu laikā arī šīs organizācijas aizvien vairāk iesaistās pilsoniskās sabiedrības aktivitātēs un aizvien vairāk kopienu plāno mednieku klubus intensīvāk iesaistīt sabiedriskajā dzīvē.

Latvijā atpazīstamākās reģionālās organizācijas ir NVO centri, kas darbojas katrā reģionā. Tie ir bāzēti Latvijas pilsētās:

Jelgavā – Zemgales NVO centrs (<https://www.zemgalei.lv/>);

Daugavpilī – Dienvidlatgales NVO atbalsta centrs (<https://www.nvoc.lv/>);

Kuldīgā – Kurzemes NVO centrs (<https://kurzemesnvo.lv/>);

Valmierā – Vidzemes NVO centra funkcijas pilda Valmieras novada fonds (<https://www.vnf.lv/>);

Jēkabpilī – Vidusdaugavas NVO centrs (<https://www.vidusdaugavasnvo.lv/>).

Visi minētie NVO centri uztur savas tīmekļvietnes, aktīvi īsteno projektus, organizē pasākumus, pieredzes apmaiņas braucienus, kā arī izsludina nelielus projektu konkursus, kas var būt lielisks resurss jaunai organizācijai. NVO centrs sniegs plašas iespējas integrācijai sociālajā dzīvē, kā arī atbalstu jūsu ieceru īstenošanā.

Kā labās prakses piemērs šeit noteikti minams Vidusdaugavas NVO centrs, kas darbojas Jēkabpilī. Šī organizācija vēsturiski tika izveidota kā biedrība Jēkabpils NVO resursu centrs, dibināta 2006. gadā. 2024. gadā tā apvieno vairāk nekā 60 dažādu darbības profilu nevalstiskās organizācijas un privātpersonas.

Vidusdaugavas NVO resursu centram ir divas struktūrvienības – dienas centrs *Kopā būt* un *Lauku attīstības partnerība Vidusdaugava*, katrai no tām ir noteikts darbības virziens. Dienas centrs sniedz pakalpojumus senioriem, cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, savukārt, Lauku attīstības partnerība *Vidusdaugava* īsteno LEADER programmu novada lauku teritorijā.

Centra darbības nozares neaprobežojas ar šiem virzieniem – tiek īstenoti arī jaunatnes, vides aizsardzības, mācību projekti. Vidusdaugavas NVO resursu centrs ir aktīvi iesaistījies palīdzības sniegšanā Ukrainai jau no karadarbības pirmās dienas. Ir izveidots atbalsta centrs Ukrainas civiliedzīvotājiem, un centra organizētās daudzveidīgās aktivitātes piedāvā tiešām plašas iespējas gan atbalsta saņemšanai, gan līdzdalībai aktīvā sabiedriskā dzīvē.

Centra valdes priekšsēdētāja Agita Pleiko stāsta: „Šobrīd Jēkabpils pilsētā un tās tuvākajā apkārtnē dzīvo apmēram 200 Ukrainas civiliedzīvotāju, pārsvarā sievietes un bērni. Projektā, ko īstenojam šobrīd, ir paredzēts liels akcents uz latviešu valodas mācīšanos. Mācīšanos praksē, nevis no grāmatām vai pie datora. Un tas nozīmē līdzdalību dažādās nodarbībās, ko organizējam tieši šai mērķa grupai. Taču, pateicoties tam, ka mūsu organizācijai ir tik daudz dažādu virzienu, notiek tik jauka *tīklošanās*. Es to pat negaidīju. Piemēram, mūsu senioriem notiek vingrošanas nodarbības, un tur vēlas piedalīties arī Ukrainas civiliedzīvotāji. Organizējam latviešu sarunu valodas pēcpusdienu, un tur pēkšņi grib iesaistīties arī itāļu jaunieši, brīvprātīgie. Ja reiz tāda daudzveidība, atnāk arī aktīvie latvieši. Tā sadarbība ir tik dabiska. Un Jēkabpils gadījumā tieši NVO resursu centrs ir tā vieta, kas sniedz iespējas visiem satikties, mācīties vienam no otra, apgūt valodu, tradīcijas, pilnvērtīgi iekļauties sabiedrībā. Un tad attīstās arī pašu iniciatīvas. Nesen sāka iniciatīva, ar ko ļoti lepojos, ir *Karbonāžu bataljons*.¹

To ierosināja ukraiņu sievietes. Katru piektdienu viņas sanāk kopā mūsu dienas centrā, cep karbonādes, kotletes, kūkas, un sestdienās to nogādā Ukrainas karavīriem, kuri ārstējas Rehabilitācijas centrā *Vaivari*. Lūk, mūsu daudznozaru darbība, kas brīžiem šķiet ļoti sarežģīta, rada pārsteidzošus jaunumus, tādas aktivitātes, ko, darbojoties vienā konkrētā jomā, noteikti neizdomātu.”

Vēl viena saistoša kustība pilsētu NVO vidē ir apkaimju biedrību veidošanās lielajās pilsētās. Atšķirībā no pārējām pilsētu NVO, kas apvieno konkrētas interešu grupas, apkaimju biedrības rūpējas par savas vides labiekārtošanu un vietas izaugsmi, līdzīgi kā vairums lauku kopienu organizāciju.

Iesaiste konkrētas apkaimes biedrībā ir ļoti labs veids, lai iepazītu savas tuvākās apkārtnes iedzīvotājus un tradīcijas, kā arī lai sniegtu savu ieguldījumu šīs vietas izaugsmē.

Rīgā ir izveidota *Rīgas apkaimju alianse* (<https://www.rigasapkaimjualianse.lv/>), kas apvieno 35 galvaspilsētas apkaimju biedrības.

¹ <https://www.lsm.lv/raksts/dzive-stils/cilvekestasti/25.02.2024-karbonazu-bataljons-brivpratigie-latvija-gatavo-gardas-maltites-ievainotajiem-ukrainas-karaviriem.a544317/>

Rīgas apkaimju alianse savu virsmērķi ir definējusi šādi: „Alianses mērķis ir līdzdarboties Rīgas pilsētas ilgtspējīgā attīstībā, dabas un kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanā un rīdzinieku dzīves vides kvalitātes uzlabošanā, kā arī labas pārvaldības principa īstenošanā Rīgas pilsētas pašvaldības un valsts iestāžu un iedzīvotāju attiecībās.”

Alianse organizē iedzīvotāju forumus, sporta pasākumus, aptaujas, apkopo viedokļus, informē savus biedrus. Apkaimju biedrību atbalstam Rīgas pilsētas pašvaldība jau vairākus gadus piešķir finansējumu. Apkaimes var izvirzīt savas līdzdalības budžeta ieceres, tās tiek nodotas iedzīvotāju balsojumam, un visvairāk balsu savākušās ieceres pašvaldība īsteno par sava budžeta līdzekļiem.

Par Daugavpils apkaimju iedzīvotāju aktivizēšanu atbildību uzņēmusies biedrība *Cita Daugavpils*.¹ Šī biedrība ir izveidota, lai Daugavpilī veicinātu pilsoniskas un Eiropas vērtībās balstītas iniciatīvas, mainītu sabiedrības priekšstatu par Daugavpili kā izteikti krievalodīgu, kā arī uz Krievijas informatīvo telpu orientētu pilsētu. *Cita Daugavpils* pievērš uzmanību šīs pilsētas apkaimju daudzveidībai, kultūrvēsturiskajam mantojumam, akcentējot robežpilsētas vēsturiskās realitātes iedzīvotāju etnisko daudzveidību.

2023. gada nogalē ir izveidots visu Daugavpils apkaimju logo komplekss.²

Lauku reģionos atsevišķa organizāciju grupa ir Vietējās rīcības grupas (VRG), kas darbojas visā Latvijā.³

Kas atšķir VRG no citām reģionālajām organizācijām?

- tām visām ir vienots mērķis – lauku teritorijas attīstība;
- tām ir precīzi definēta darbības teritorija;
- lai kvalificētos VRG statusam, tām ir noteikta pārvaldes un organizatoriskā struktūra.

Tām ir Eiropas Savienības fondu finansējuma periodiem definēts, stabils finansējums LEADER programmas īstenošanai, tai skaitā projektu konkursu izsludināšanai, starpreģionālās un starptautiskās sadarbības projektu īstenošanai, teritorijas aktivizēšanai un savas pamatdarbības nodrošināšanai.

Visatpazīstamākais VRG darbības veids ir LEADER.⁴ LEADER projekti lauku NVO un uzņēmējiem ir izcila iespēja savas darbības attīstībai. Šajos projektos ir iespējams renovēt un būvēt piemērotas telpas, labiekārtot vidi, iegādāties pamatlīdzekļus. Atceramies, ka pilsētu NVO un uzņēmējiem šādi atbalsta instrumenti nav pieejami.

¹ <https://www.facebook.com/CitaDaugavpils/>

² https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1c12lkVSfLsILDZygEU5cawcfCJ_mLe

³ <https://www.lad.gov.lv/lv/vrg-darbibas-teritorijas-un-kontaktinformacija-2023-2027>

⁴ <https://www.laukutikls.lv/nozares/lauku-telpa/leader/>

LEADERprojekts nozīmē gan pietiekami apjomīgu finansējumu, kam nepieciešams līdzfinansējuma nodrošinājums, gan salīdzinoši sarežģītu pieteikšanās sistēmu, gan lielu atbildību piecu gadu periodā pēc projekta noslēguma, gan arī nozīmīgu konkurenci šo projektu atbalsta saņemšanā, it īpaši NVO sektoram.

Taču konkursu izsludināšana nav vienīgais VRG uzdevums, un LEADER projekta īstenošana nav vienīgais veids, kā NVO/kopiena vai katrs cilvēks var iesaistīties tās darbā. VRG īsteno teritorijas aktivizēšanas pasākumus – seminārus, kursus, pieredzes apmaiņas braucienus utt. Un šajos pasākumos var piedalīties ikviens teritorijas iedzīvotājs, nav jābūt VRG biedram. Sekojiet informācijai un piedalieties! Šie pasākumi vairumā gadījumu ir bez maksas.

Ierosiniet savas idejas šiem aktivizēšanas pasākumiem! Ja jūtat, ka jums un vēl kādai organizācijai ir nepieciešamas papildu kompetences, prasmes, uzrunājiet ar savu VRG! Ierosiniet idejas pieredzes apmaiņas braucieniem! VRG īsteno starpreģionālās un starptautiskās sadarbības projektus, un arī šie projekti ir lieliska iesaistes platforma. NVO, kopienas, individuālie dalībnieki var iesaistīties jau notiekošās aktivitātēs, kā arī ierosināt jaunas projektu tēmas.

Tātad – ja dzīvojat mazpilsētās vai lauku teritorijā un vēlaties izveidot savu uzņēmumu vai biedrību, meklējiet atbilstošo Vietējās rīcības grupu.

Izcils VRG darbības piemērs meklējams Gulbenes novadā, kur darbojas biedrība *Sateka*.¹ Papildus LEADER programmas konkursu izsludināšanai Sateka organizē mazo projektu konkursus *Kopā veidota nākotne – tā ir Tava iespēja!*, kuru ietvaros finansējumu līdz 500 eiro var saņemt Gulbenes novada iedzīvotāji. Finansējums paredzēts talkām, labdarības akcijām, citām iniciatīvām, un tas ir nozīmīgs treniņš jau sarežģītāku projektu pieteikumu izstrādei.

Biedrības tīmekļvietnē² izveidota vietējo ražotāju, amatnieku, pakalpojumu sniedzēju datu bāze, kas ļauj izvēlēties viņu produktus vai pakalpojumus. Vienlaikus šī datu bāze demonstrē, cik daudz iespējams paveikt, aktīvi darbojoties un piesaistot LEADER projektu finansējumu.

Sateka regulāri īsteno pilsoniskās sabiedrības atbalsta projektus. Aktivitātes ir daudzveidīgas un plašas.

Šai VRG ir nodrošinātas kvalitatīvas un regulāras konsultācijas LEADER projektu iesniedzējiem, taču netiks atteikts atbalsts arī citos ar NVO vai kopienas attīstību saistītos jautājumos.

¹ <https://www.sateka.lv/>

² <https://www.sateka.lv/e-kontaktgrozs/>

Lauku kopienu darbības piemēri

Tradīciju un sadarbības kopiena. Bebrene

Bebrenes ciems jau savas izcelšanās sākumā ietvēra divas ļoti mūsdienīgas pamatvērtības – dabu un cilvēkus. Savu vārdu tas ieguvis no Bebrupītes, kura plūst caur muižas parku. Pirmoreiz rakstos Bebrene minēta 1562. gadā. Bebrenes ciems ir pagasta centrs, kurā saglabājusies daudzveidīga infrastruktūra – vidusskola, profesionāli tehniskā vidusskola, kultūras nams, pasts, veterinārā aptieka, bibliotēka. Pagastā 2024. gada sākumā ir deklarējušies 742 iedzīvotāji.

Ciematā kultūrvēsturisko tēlu veido muižas ansamblis. Tajā noteicošā loma ir muižas ēkas un baznīcas izkārtojumam uz vienas kompozīcijas ass, kura stiepjas dienvidu-ziemeļu virzienā. Bebrenes muižas ansamblis ir viens no nedaudziem Sēlijā, kurā pilnībā saglabājušies visi 19. gadsimta Bebrenes muižas apbūves elementi – kungu māja, palīgēkas, parks ar vārtiem un žoga fragmentiem.

Par vietējā līmeņa fenomenu ir uzskatāms Bebrenes NVO un sabiedriskais sektors – šeit reģistrētas 14 biedrības un 8 interešu kopas, kas aktīvi darbojas.

Bebrenē ir liels cilvēku ar augstāko izglītību īpatsvars, šeit ļoti ilgi ir darbojušies gan vidusskola, gan tehnikums. Cilvēki arī pēc aktīvo darba gaitu noslēguma grib piedalīties sabiedriskajā dzīvē, ieguldīties savas dzīvesvietas attīstībā. Viņi to spēj. Viņiem ir zināšanas, atbildība un atdeve.

Unikāls dabas resurss ir Dvietes paliene, tajā izveidots Dvietes palienu informācijas centrs, ieviesti apjomīgi projekti dabas aizsardzības jomā, izveidotas ārvalstu sadarbības.

Pagasta pārvaldniece un pieredzējusi NVO darbiniece Benita Štrausa norāda: „Biedrības ļoti daudz dod visai teritorijai. Jā, tas prasa nepārtrauktu darbu. Un tā peļņa, ko saņem par pakalpojumiem, tā jau nav peļņa – tas viss ir jāiegulda, lai attīstītos vieta un varētu īstenot tos lielos plānus. Ne vienmēr būs projekti. Un ne jau visu var izdarīt ar projektiem vai pašvaldības budžetu. Oficiāli reģistrēta NVO tomēr satur cilvēkus kopā, veidojas kopīgs viedoklis, atbildība.”

NVO lomu Bebrenē visā pilnībā varētu novērtēt, ja šīs organizācijas pēkšņi pazustu. Tikai redzētu tos tukšumus – nav Dvietes senlejas vides informācijas centra, nav mīlīgo savvaļas zirdziņu un pinkaino govju palienu pļavās; nav tūrisma piedāvājuma Bebrenes skolā; nav *Sēleņu* uzrakstīto un izdoto grāmatu; nav skaisto zirgu un sacensību Bebrenē.

Bebrenieši arī ar savu diasporu strādā ļoti mērķtiecīgi un personīgi. Tā nav tikai ziņa sociālajos tīklos, novada avīzē vai tīmekļvietnē. Bebrenieši savējiem zvana un runā. Turklāt ļoti labi zina, kuram ko paprasīt. Un ieguvums veidojas ne tikai Bebrenei.

Ne vienmēr ir jābūt uz vietas, lai veidotu aktīvu kopienas daļu. Bebrenē spilgts piemērs ir Guntis Malaševskis, kurš šobrīd dzīvo Kauņā, Lietuvā. „Guntis mums izveidoja pagasta tīmekļvietni www.manabebrene.lv. Tā bija viņa ierosme, pilnīgi brīvprātīga. Viņš arī lapu uztur, regulāri atjauno informāciju. Mēs tikai aizsūtām, un dienas laikā viss tiek

ievietots. Par brīvu, jā,” stāsta Štrausa.

„Šajā lapā mēs arī aicinājām jauniešus, cilvēkus, kuri mācās un strādā gan Latvijā, gan citur pasaulē, atsūtīt savus iespaidus par dzimto vietu. Un, ja jūs zinātu, cik visi viņi bija priecīgi! Pateicās par to, ka atceramies, ka interesējamies par viņiem, ka viņu domas ir svarīgas. Jā, tas ir ļoti būtiski – veidot šo saikni ar kopienu, parādīt, ka neesam viņus aizmirsuši.”

Veiksmes esence:

- bagāti dabas resursi un prasme tos izmantot;
- saglabāts kultūrvēsturiskais mantojums, tā augstais novērtējums kopienas vērtību sistēmā;
- izteikti augsta pilsoniskā aktivitāte, liels reģistrēto NVO un interešu grupu skaits;
- vietējā pagasta pārvalde kā kopienas virzītājspēks, aktīvas pašvaldības iestādes. Spēja darboties kopā, neraugoties uz juridisko statusu atšķirībām;
- liels cilvēku ar augstāko izglītību īpatsvars;
- intensīvs darbs ar izbraukušajiem iedzīvotājiem, aktīva jaunienācēju piesaiste.

Uzņēmēju kopiena. Ancene

Ancene ir ciems Jēkabpils novada Asares pagastā. Izvietojies pagasta dienvidu daļā 5 km no pagasta centra Asares, 17 km no Aknīstes, 59 km no novada centra Jēkabpils un 168 km no Rīgas.

Ancene veidojusies ap Ancinišku (*Antzinischki*) pusmuižu, kas piederējusi Bebrenes grāfiem Plāteriem-Zībergiem. Tur atrodas viena no retajām klasicisma kungu mājām, kas celta no koka. Vienīgais greznuma priekšmets – neliels portiks jeb lievenis. Ēkā bija kolhoza *K. Markss* kantoris un klubs, kad uzcēla jauno kantori, – dzīvokļi.

Vēl līdz 2021. gada vidum līdz novada centram Aknīstei ancenieši mēroja septiņpadsmit kilometru. Šobrīd tā ir Jēkabpils, jau piecdesmit kilometru. No tiem piecpadsmit pa grunts ceļu. Ancenē ir degvielas uzpildes stacija, vienīgā tuvākajā apkārtnē. Ir veikaliņš, kas strādā līdz lauku apvidum neraksturīgi vēlām vakaram. Pašā ciemā dominē padomju laika apbūve.

Google meklētāja pirmajā šķirklī pēc vārda *Ancene* parādās uzņēmumi – SIA *Slaides*, kooperatīvā sabiedrība *Ancene*, SIA *Siliņi*, viesu nams *Strauti*. Nekā par kultūras vai sporta pasākumiem, nekā par kādas pašvaldības iestādes darbību. Otrajā šķirklī pavīd Asares sākumskola, trešajā – afiša par distanču slēpošanas nodarbībām.

Globālais informācijas piegādātājs šajā gadījumā atspoguļo reālo dzīves situāciju – Ancenē patiešām nav nevienas pašvaldības iestādes. Nevienas sabiedriskas, kopienai pieejamas telpas.

Ciematā dzīvo apmēram 140 iedzīvotāju, kuri pārsvarā ir darbaspējas vecumā, ģimenes ar bērniem. Un ciemats izceļas ar iedzīvotāju skaitam un lokācijai neparasti lielu uzņēmumu daudzumu un dažādību: lielas, spēcīgas zemnieku saimniecības, graudu un lopu audzētāji un jaunie zemnieki. Ir labības uzpirkšanas punkts un modernākā graudu kalte tuvākajā apkārtnē. Degvielas uzpildes stacija un loģistikas uzņēmums. Timahovu ģimenes uzņēmums, kas ražo un eksportē guļbūves. Aigara Tamaņa saimniecība, kas audzē un pārstrādā smiltsērķšķus un cidonijas. Piecas mežizstrādes brigādes. SIA *Hills* autoserviss.

Lielais uzņēmumu skaits atspoguļo iedzīvotāju rakstura īpašības – tā ir apņēmība, gatavība rīkoties, uzņemties atbildību.

Ciematā darbojas viena biedrība *Kopā divi*, kas dibināta laikā, kad Ancenē vēl aktīvi darbojās pamatskola. Kopš skolas slēgšanas biedrības darbība bija apsīkusi, taču 2022. gada pavasarī, aktivizējoties Ancenes kopienai, tās darbība atsākta, izvēlēta jauna valde, iesniegti pirmie projekti.

Ciematā pamatā veidojies ap kolhoza iecirkni padomju gados, tā apbūve nav estētiska, vizuāli pievilcīga. Tomēr gan privātmājas, gan daudzdzīvokļu māju pagalmi izceļas ar sakoptību. Vides sakopšana neaprobežojas tikai ar strikti privātajām teritorijām, iedzīvotāji pievērš uzmanību arī publisko teritoriju sakoptības līmenim.

Ancenes sabiedriskās dzīves centrs ilgstoši ir bijusi pamatskola, un tās slēgšana ir radījusi minēto iespēju vakuumu, kas ir galvenā kopienas problēma. Apzinoties, ka vietējā kopiena ir vienīgais veids, kā uzturēt dzīves kvalitāti ciematā, ancenieši kopš 2022. gada sākuma kopiena ir radījuši jaunu pilsoniskās aktivitātes vilni:

- ir atjaunota biedrības *Kopā divi* darbība, ir apstiprināts un ieviests pirmais šā posma projekts;
- labiekārtots ābeļdārzs, slēgtās pamatskolas teritorija, kurā katru gadu norisinās Ancenes ciema svētki;
- izveidota kopienas *WhatsApp* grupa, kurā reģistrējušies 90% anceniešu, un šī situācija uzskatāma par unikālu kopienu komunikācijas platformu kontekstā;
- sākta konstruktīva komunikācija ar pašvaldību gan pagasta, gan novada līmenī, sagatavoti pamatoti iesniegumi, organizētas diskusijas;
- izstrādāts ciemata attīstības plāns, skaidra attīstības vīzija.

Veiksmes esence:

- attīstīta uzņēmējdarbības vide, Latvijas laukiem neraksturīgi liels uzņēmēju skaits vienā ciematā;
- liels ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits kopienā, daudz jaunu ģimeņu ar bērniem;
- augsts pieredzējušu, izglītotu, darbīgu un apņēmīgu cilvēku skaits kopienā – pat vairāki līderi;
- skaidrs situācijas novērtējums – viss jādara pašiem, kopienai, bez pašvaldības iestāžu iesaistes;
- skaidra attīstības vīzija, īstermiņa un ilgtermiņa mērķi;
- izcili organizēta kopienas iekšējā komunikācija;
- izteiktas pašorganizēšanās tradīcijas.

Kopiena meža vidū. Sunākste

Sunākste ir pagasta centrs Aizkraukles novadā. Tas robežojas ar Viesītes pagastu Jēkabpils novadā. Atrāšanās uz novadu robežas, kā arī tas, ka Sunākstē nevar nokļūt pa ceļiem ar asfalta segumu, lielā mērā nosaka Sunākstes raksturu. Sunāksti ar lielākajām apdzīvotajām vietām savienojošie ceļi ne tikai nav asfaltēti, tie ir kritiskā stāvoklī, un ziemas apledojuma vai pavasara šķīdoņa periodos satiksmes autobusi regulāri atceļ reusus neizbraucamo ceļu dēļ.

Sunākstes ciemats ir plašs, ērts, izkopts ar izcilu gaumi.

Pagastā dzīvo 340 cilvēku, un ciematā ir gan pagasta pārvalde, gan bibliotēka, gan Saieta nams, ko sunākstieši mīlīgi dēvē par *namīņu*.

Estētiskā prioritāte pār praktisko ir izteikta Sunākstes īpašība.

Tā atspoguļojas vietas vēsturē, jo Sunākste saistās ar Vecā Stendera vārdu un Ābeces taku. Sunākstes baznīcā savu skaistāko dziesmu ciklu *Es strauta malā slāpēs eju bojā* komponējis Haralds Sīmanis.

Saikni ar dzimteni saglabājis arī Sunākstē dzimis mākslinieks Zigfrīds Sapietiks, kurš radošo dzīvi pavadījis Skotijā. Viņa veidotais piemineklis *Sibīrijas krusti* veido vēl vienu ciemata iezīmi.

Baznīca ir viena no Sunākstes nozīmīgākajām vietām, taču ne tieši reliģiskā nozīmē. Tā piesaista apmeklētājus no visas Latvijas saistībā ar Stendera piemiņas pasākumiem. Liela loma šajā ziņā ir Stendera biedrībai, kurā aktīvisti pamatā ir no Viesītes un Rīgas, sunākstiešu līdzdalība tajā vērojama mazāk.

Biedrības vietu kopienas attīstībā pilda aktīvo iedzīvotāju interešu grupa, kurā ietilpst gan kultūras nama vadītāja, gan bibliotekāre, gan pagasta tehniskie darbinieki, gan aktīvie iedzīvotāji. Ir izstrādāts arī kopienas plāns, taču biedrība šobrīd nav oficiāli reģistrēta.

Par nesenās reģionālās reformas ietekmi sunākstieši norāda, ka tā sola vairāk brīvības – novada centrs Aizkrauklē ir tālu un grūti sasniedzams, kas nozīmē iespējas darboties brīvi un pašpietiekami.

Laika posmā no 2022. gada Sunākstē ir būtiski pieaugusi kopienas aktivitāte. Kopienas atbalsta iedrošināta, vietējā uzņēmēja atvērusi veikalu. Un Sunākstes *Veicis* ir vēl viena kopienas pulcēšanās vieta. Vēl bez pirmās nepieciešamības preču iegādes te iespējams padzert kafiju, izlasīt reģionālo laikrakstu, iesaiņot dāvanas. Kopiena apzinās šīs vietas nozīmi, veikals netiek uztverts tikai kā privātais bizness, tā ir labas dzīves daļa, un tajā jāpiedalās visiem.

2023. gadā ir reģistrēta un jau pirmos projektus īstenojusi biedrība *Saules aka*. Biedrības vadību ir uzņēmušās pašvaldības iestāžu darbinieces. Un šajā gadījumā ir zudusi atšķirība starp pašvaldības darbinieku un aizrautīgu NVO aktīvistu. Vineta Lavrenoviča, Saieta nama vadītāja, saka: „Visa šī darbošanās kopienā, biedrības dibināšana ir iedevusi pilnīgi jaunu jēgu manam darbam. Tagad mēs visu darām kopā – bibliotēka, draudze, visi aktīvie cilvēki. Katrs iegulda savas labākās spējas un prasmes. Mums taču ir daudz lielisku cilvēku! Mākslinieki, novadpētnieki, grāmatveži, mājražotāji, katrs nāk ar savu devumu. Un mēs jūtam, kā dzīve Sunākstē kļūst labāka, neraugoties ne uz kādiem ārējiem apstākļiem.”

Veiksmes esence:

- spēcīga, jau noformējusies iedzīvotāju kopiena. Kopienā vienlīdz iesaistīti visi: pašvaldības iestādes – bibliotēka un Saieta nams –, uzņēmēji, luterāņu draudze, seniori, pašnodarbinātie. Visi aktīvie sunākstieši ir apvienojušies biedrībā *Saules aka*;
- iedzīvotāju vairākuma izteiktā pieķeršanās Sunākstei, atziņa, ka šeit dzīvot ir ļoti skaisti, neraugoties uz infrastruktūras nepilnībām;
- izteikti estētiskā ciemata vide. Estētika visos kopienas organizētajos pasākumos;
- bagāts kultūrvēsturiskais mantojums, kas padara Sunāksti atpazīstamu Latvijas mērogā. Kopiena, kas pārzina un augstu vērtē šo mantojumu, ir gatava daudz darīt, lai to popularizētu;
- ainaviski izteiksmīga apkārtnē, kam ir ļoti augsts vērtējums sabiedrības vērtību sistēmā.

Šī rokasgrāmata tapusi biedrības *Gribu palīdzēt bēgļiem* projektā *Informatīvie un kopienas integrācijas pasākumi Ukrainas civiliedzīvotājiem Latvijā*, kura mērķis ir nodrošināt un koordinēt darbu atbalsta sniegšanā Ukrainas cilvēkiem Latvijā, vienlaikus veicinot kultūras un sociālekonomisko integrāciju.

Gribu palīdzēt bēgļiem jau kopš 2015. gada ar brīvprātīgo palīdzību sniedz tūlītēju palīdzību grūtībās nokļuvušajiem patvēruma meklētājiem. Tā ir gan praktiska, gan ietver sociālo jautājumu risināšanu un sistēmisku iekļaušanos Latvijā.

Kopš 2022. gada pilna apmēra karadarbības sākuma Ukrainā biedrība ir sniegusi daudzpusēju atbalstu Ukrainas bēgļiem Latvijā, nodrošinot gan informatīvo, gan praktisko atbalstu, kā arī koordinējot vairākas brīvprātīgo komandas tūlītēja atbalsta nodrošināšanai.

Gribu palīdzēt bēgļiem ir uzturējusi un joprojām uztur dažādas informatīva atbalsta iniciatīvas, kas informē gan Ukrainas cilvēkus Latvijā par pieejamo atbalstu, gan arī Latvijas iedzīvotājus par atbalsta sniegšanas iespējām. Tajā skaitā *Gribu palīdzēt bēgļiem* nodrošina NVO atbalstu Rīgas Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta centrā kopš tā izveides pirmās dienas.

2023. gada nogalē un 2024. gada sākumā *Gribu palīdzēt bēgļiem* sadarbībā ar Dainu Alužāni un levu Jātnieci no biedrības *Sēlijas salas* rīkoja sešas *Dzīvesstāstu nometnes* Ukrainas cilvēkiem Latvijā. Tajās piedalījās gandrīz 60 dalībnieku, lielākoties ukraiņi, kuri par savām mājām šobrīd uzskata Latviju – Liepāju, Alūksni, Krāslavu, Tukumu, Ogrī, Jūrmalu, Ventspili, Salaspili, Ķekavu, Rēzekni, Smilteni, Rīgu un daudzas citas vietas. Kopā ar kopienu aktīvistiem no Latvijas diskutējām par dzīvi Latvijā un Ukrainā, atskatījāmies uz dažādām dzīves pieredzēm, uz kopīgo un atšķirīgo, mācījāmies latviešu valodu un mazliet arī ukraiņu, mīlojām acis ar Sēlijas un Latgales skaistumu un vēderus ar latviešu ēdieniem.

Nometnēs daudz laika veltījām sarunai par biedrību veidošanu, par projektu rakstīšanu, par ideju attīstīšanu un finansējuma piesaisti tām. Vairākas idejas, kas radās nometņu laikā jau izdevies realizēt, vairākas vēl gaida savu laiku. Nometnē iegūtie jaunie paziņas un draugi palīdz ar padomu un atbalstu, gan arī dalās ar informāciju.

Ukrainas cilvēki Latvijā dzīvo jau vairāk nekā divus gadus, viņi ir kļuvuši par Latvijas kopienu sastāvdaļu, tās veidotājiem. Mēs ceram, ka jaunās zināšanas, prasmes un pieredze, ko viņi ir guvuši *Dzīvesstāstu nometnēs* palīdzēs arī Ukrainas atjaunošanā pēc kara. Šī pieredze var noderēt arī citiem Ukrainas cilvēkiem Latvijā, tāpēc daudzas no domām, kas izkristalizējās mūsu kopīgajās sarunās ir atspoguļotas šajā rokasgrāmatā.

Priecāsimies, ja tā būs derīga arī Latvijas cilvēkiem, kuri darījuši tik daudz, lai palīdzētu ukraiņiem veidot savas jaunās mājas Latvijā!

Projekts īstenots no 2024. gada janvāra līdz 2024. gada jūnijam. Projekta finansējumu nodrošina Eiropas Savienības Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds.

Biedrība *Gribu palīdzēt bēgļiem*

E-pasts: info@gribupalidzetbegliem.lv

Konsultatīvais tālrunis Ukrainas bēgļiem: +371 20 381 039

Resursi

www.ukraine-latvia.com

www.palidzibaskarte.lv

Finansē
Eiropas Savienība

2027
Atjaunojamā
atļaujas plāns

**GRIBU
PALĪDZĒT
BĒGLIEM**

1. PIELIKUMS

Piemēri pilsoniskās sabiedrības līdzdalības NVO Latvijā

Te minētas dažas no zināmākajām Latvijas NVO, kas darbojas pilsoniskās sabiedrības līdzdalības, minoritāšu, sociālās, teritoriālās, nacionālās, reliģiskās, dzimumu un vecuma diskriminācijas, ekonomiskās atstumtības jomās.

Organizācija	Latvijas Pilsoniskā alianse
Darbības joma, mērķi, specifika	Pilsoniskās sabiedrības, tai skaitā biedrību un nodibinājumu, kopējās intereses, kas balstītas uz demokrātijas pamatbrīvībām un cilvēktiesībām.
Kontakti	+371 24245580 alianse@nvo.lv https://nvo.lv
Organizācija	PROVIDUS
Darbības joma, mērķi, specifika	Sabiedriskās politikas centrs, kas palīdz Latvijas politikā pieņemt labākus lēmumus, kalpo par sanitāru sliktiem lēmumiem un veicina sabiedrības līdzdalību.
Kontakti	+371 67039252 info@providus.lv https://providus.lv
Organizācija	Latvijas Lauku forums
Darbības joma, mērķi, specifika	Latvijas Lauku foruma misija ir veicināt Latvijas lauku līdzsvarotu attīstību, lai Latvijas lauki kļūtu par vietu, kur dzīvo apmierināti cilvēki, kuri savā dzīves vietā spēj realizēt ekonomiskās un sociālās vajadzības.
Kontakti	+371 28855427 info@laukuforums.lv https://laukuforums.lv
Organizācija	Invalīdu un viņu draugu apvienība Apeirons
Darbības joma, mērķi, specifika	Cilvēku ar invaliditāti interešu aizstāvības nevalstiskā organizācija, kuras darbības prioritātes ir pieejamas vides attīstība, sociālo pakalpojumu dažādošana, nodarbinātība, sabiedrības informēšana, brīvprātīgais darbs un izglītība. Cilvēku ar invaliditāti integrācija sabiedrībā.
Kontakti	+371 29452606 ivars@apeirons.lv https://www.apeirons.lv

Organizācija	Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija <i>SUSTENTO</i>
Darbības joma, mērķi, specifika	<i>SUSTENTO</i> ir vienīgā jumta organizācija Latvijā, kas apvieno 55 cilvēku ar invaliditāti organizācijas, tādējādi veidojot tiešu vairāk nekā 50 000 cilvēku ar invaliditāti vai/un hroniskām slimībām pārstāvniecību. 2002. gadā organizācija tika dibināta, lai pēc iespējas vairāk biedrību apvienotos un censtos panākt cilvēku ar invaliditāti tiesību un vajadzību ievērošanu mūsu valstī.
Kontakti	+ 371 67590437 sustento@sustento.lv https://www.sustento.lv/
Organizācija	Centrs <i>Marta</i>
Darbības joma, mērķi, specifika	Sniedz profesionālus sociālos, juridiskos, psiholoģiskos pakalpojumus vardarbībā un cilvēku tirdzniecībā cietušām pieaugušām personām, nodrošina palīdzību sievietēm un viņu bērniem, kuri atrodas ievainojamās dzīves situācijās.
Kontakti	+371 67378539 centrs@marta.lv https://marta.lv
Organizācija	Latvijas Sarkanais Krusts
Darbības joma, mērķi, specifika	Latvijas Sarkanais Krusts (LSK) ir viena no lielākajām biedru un brīvprātīgo organizācijām Latvijā, kas jau kopš tās dibināšanas – 1918. gada 20.novembra – sniedz palīdzību grūtībās nonākušiem cilvēkiem. Tās darbība aptver visu Latvijas teritoriju – katrā reģionā darbojas LSK komiteja, tādējādi nodrošinot palīdzību pēc iespējas tuvāk iedzīvotāju dzīvesvietām.
Kontakti	+371 67336651 secretariat@redcross.lv https://www.redcross.lv/
Organizācija	Latvijas Samariešu apvienība
Darbības joma, mērķi, specifika	Latvijas Samariešu apvienība (LSA) ir sertificēta kā daudzu sociālo pakalpojumu sniedzējs, ārstniecības un izglītības iestāde. LSA piedāvā daudzus sociālus, medicīniskus un apmācības pakalpojumus, kas klientiem ir pieejami gan ar pašvaldību vai darba devēju līdzdalību, gan arī individuāli.
Kontakti	Diennakts tālrunis: 8898 samariesi@samariesi.lv https://samariesi.lv
Organizācija	LGBT un viņu draugu apvienība <i>Mozaīka</i>
Darbības joma, mērķi, specifika	<i>Mozaīka</i> ir nevalstiska organizācija, kas dibināta, lai uzlabotu LGBT cilvēku tiesisko stāvokli Latvijā. <i>Mozaīkas</i> dibinātājus, biedrus un atbalstītājus

	vieno izpratne par to, ka veselīga un stipra demokrātija var veidoties valstīs, kur katrs iedzīvotājs jūtas līdzvērtīgs, brīvs veidot savu profesionālo un privāto dzīvi pēc saviem ieskatiem un drošs par to, ka valsts viņa tiesības aizstāvēs.
Kontakti	+371 28440340 office@mozaika.lv https://www.mozaika.lv
Organizācija	Vietējās rīcības grupas-lauku partnerības
Darbības joma, mērķi, specifika	Vietējās rīcības grupas (VRG) ir lauku iedzīvotāju, organizāciju, uzņēmēju un pašvaldību apvienības, kas darbojas noteiktā lauku teritorijā, pārstāvot iedzīvotāju intereses un rūpējoties par lauku attīstības jautājumiem vietējā līmenī, kā arī ieviešot LEADER pieeju, kas dod iespēju iedzīvotājiem pašiem noteikt savas teritorijas attīstības vajadzības, izvirzot uz vietējām vajadzībām balstītus mērķus un tiem atbilstošus rīcības plānus.
Kontakti	https://www.lad.gov.lv/lv/vrg-darbibas-teritorijas-un-kontaktinformacija-2014-2022
Organizācija	Reģionālie NVO centri
Darbības joma, mērķi, specifika	Organizācijas, kuru mērķis ir stiprināt pilsoniskās sabiedrības attīstību, veicinot nevalstisko organizāciju darbības atbalstu, attīstību un iesaisti sabiedriski nozīmīgos sociālekonomiskos procesos.
Kontakti	Kurzemes: https://kurzemesnvo.lv Zemgales: https://zemgalei.lv Dienvidlatgales: https://www.nvoc.lv/ Valmieras novada fonds: https://www.vnf.lv/ Vidusdaugavas NVO centrs: https://www.vidusdaugavasnvo.lv/
Organizācija	Gribu palīdzēt bēgļiem
Darbības joma, mērķi, specifika	<i>Gribu palīdzēt bēgļiem</i> ir kustība, kas ar brīvprātīgo palīdzību sniedz tūlītēju palīdzību grūtībās nokļuvušajiem patvēruma meklētājiem.
Kontakti	Konsultatīvais tālrunis Ukrainas bēgļiem: +371 20381039 info@gribupalidzetbegliem.lv https://gribupalidzetbegliem.lv

2. PIELIKUMS

Pilsoniskās līdzdalības instrumenti

Pilsoniskās līdzdalības iespējas, instrumenti Latvijā – valsts, reģionālā un pašvaldību līmenī.

Līmenis/ nozare	Novadu pašvaldības
Instruments	Iedzīvotāju konsultatīvās padomes
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Pašvaldību likuma 53. pants nosaka: „Lai iesaistītu sabiedrību atsevišķu pašvaldības funkciju vai uzdevumu pildīšanā, pašvaldība var izveidot konsultatīvās padomes un komisijas.”</p> <p>Konsultatīvo padomju veidošana pašvaldībās nav obligāta, bet tiek atļauta un rekomendēta.</p> <p>Konsultatīvo padomju darbu reglamentē katra pašvaldība ar saviem iekšējiem normatīvajiem aktiem.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums
Instruments	Pašvaldību līdzdalības budžets
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Pašvaldību likuma 59. pants nosaka obligātu līdzdalības budžetu pašvaldībās. Pašvaldība līdzdalības budžetu izmanto, lai veicinātu pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotāju iesaisti teritorijas attīstības jautājumu izlemšanā, ievērojot šā likuma prasības. Par līdzdalības budžeta izlietojumu lemj pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotāji.</p> <p>Līdzdalības budžets visām pašvaldībām obligāti ieviešams no 2025. gada.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums
Instruments	Pašvaldību projektu konkursi NVO
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Lai atbalstītu savā teritorijā darbojošās NVO, tai skaitā nodrošinātu pilsonisko līdzdalību pašvaldības teritorijā, pašvaldības katru gadu izsludina nelielus grantu konkursus nevalstiskajām organizācijām un neformālām iedzīvotāju interešu grupām. Projektu konkursu norisi regulē pašvaldību iekšējie normatīvie akti (konkursu nolikumi), kas tiek publicēti pašvaldību tīmekļvietnēs.</p>

Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://ej.uz/finansuavotukartejums
Instruments	Pašvaldību atbalsts NVO darbībai
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Katras pašvaldības iekšējie normatīvie akti nosaka kārtību, kādā novada pašvaldība atbalsta biedrības, nodibinājumus un reliģiskās organizācijas un kādā tiek kontrolēts finansējuma izlietojums.</p> <p>Lai noskaidrotu, kādus atbalsta resursus nevalstiskajām organizācijām nodrošina Latvijas pašvaldības, Latvijas Pilsoniskā alianse 2022. gada nogalē un atkārtoti arī 2023. gada sākumā visas pašvaldības lūdza sniegt informāciju, kāds atbalsts to teritorijā pieejams tādos aspektos kā: nodokļu atlaides, telpu izmantošanas iespējas, projektu konkursi, deleģējumi pašvaldības funkciju veikšanai, finansējums un līdzfinansējums, citi resursi. Apkopojums pieejams https://ej.uz/pasvaldiburessursi</p>
Instruments	Dalība domes sēdēs
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	Novada pašvaldību nolikumi nosaka kārtību, kādā iedzīvotāji var piedalīties domes un tās komiteju sēdēs.
Instruments	Kolektīvie iesniegumi
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	Pašvaldību nolikumi nosaka iedzīvotāju kolektīvo iesniegumu gadījumus un kārtību, kādā tie iesniedzami izskatīšanai pašvaldībā.
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	<p><u>Piemēram:</u> https://likumi.lv/ta/id/349676-kraslavas-novada-pasvaldibas-nolikums</p>
Instruments	Trauksmes celšana
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Trauksmes celšanas likuma mērķis ir veicināt, lai sabiedrības interesēs tiek celta trauksme par pārkāpumiem, un nodrošināt trauksmes celšanas mehānismu izveidi un darbību, kā arī trauksmes cēlēju pienācīgu aizsardzību.</p> <p>Trauksmes cēlētājs ir tiesīgs celt trauksmi par jebkuru pārkāpumu, kas kaitē sabiedrības interesēm, īpaši par pārkāpumiem šādās jomās. Pašvaldību pienākums ir reaģēt uz trauksmes celšanas ziņojumiem pašvaldībā, un informācija par trauksmes celšanu ir pieejama visu pašvaldību tīmekļvietnēs.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://likumi.lv/ta/id/329680-trauksmes-celsanas-likums

Instruments	Attīstības dokumentu, investīciju un citas publiskās un sabiedriskās apspriešanas pašvaldībās
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	Pašvaldību likuma 54. un 55. pants nosaka publisko un sabiedrisko apspriešanu procedūru pašvaldībās. Apspriešanas tiek rīkotas, lai veicinātu iedzīvotāju līdzdalību vietējas nozīmes jautājumu lemlēmšanā un ievērotu iedzīvotāju intereses, pašvaldība rīko publisko apspriešanu tās autonomās kompetences jautājumos.
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums
Līmenis/ nozare	Plānošanas reģioni
Instruments	Iesaistīšanās, dalība reģionu NVO centros
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	NVO centri ir reģionāla mēroga organizācijas, kuru mērķis ir stiprināt pilsoniskās sabiedrības attīstību, veicinot nevalstisko organizāciju darbības atbalstu, attīstību un iesaisti sabiedriski nozīmīgos sociālekonomiskos procesos. NVO centri darbojas kā informācijas pārneses punkti pilsoniskā aktīvisma un sabiedrības līdzdalības jomā. Izglītošana, informēšana, jauniešu piesaiste NVO sektoram, brīvprātīgā darba attīstības veicināšana. Īsteno sadarbības, interešu pārstāvības, nelielus regrantēšanas, jauniešu, minoritāšu interešu aizstāvības, pret diskrimināciju vēršus un cita veida projektus. Organizē reģiona NVO forumus, seminārus, veic darbības mērķiem atbilstošus pētījumus.
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	Kurzemes: https://kurzemesnvo.lv Zemgales: https://zemgalei.lv Dienvidlatgales: https://www.nvoc.lv/ Valmieras novada fonds: https://www.vnf.lv/ Vidusdaugavas NVO centrs: https://www.vidusdaugavasnvo.lv/
Instruments	Iesaistīšanās, dalība Vietējās rīcības grupās (VRG) – lauku partnerībās
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	Vietējās rīcības grupas (VRG) jeb lauku partnerības ir organizācijas, kas savas darbības teritorijās darbojas pēc privātā un publiskā partnerības principa, teritorijas attīstības mērķiem apvienojot pašvaldības, uzņēmējus, privātpersonas un teritorijas NVO. VRG plānošanas periodu laika posmiem izstrādā SVVA (Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģijas), kuru izstrādes laikā aktīvi iesaista savas darbības teritorijas sabiedrību. VRG administrē LEADER projektu ieviešanu savā darbības teritorijā, atbilstoši savām SVVA, vienlaikus veicot teritorijas aktivizēšanas pasākumus un īstenojot starpvalstu un starpteritoriālās sadarbības projektus, kuros gala labuma saņēmēji ir teritorijas NVO.

	<p>VRG īsteno arī citu ES un valsts programmu projektus, kas virza teritorijas attīstību uz SVVA noteiktajiem mērķiem.</p> <p>Piedāvā arī apmācības, tīklošanās pasākumus un pieredzes iegūšanas un apmaiņas iespējas.</p> <p>Lai kļūtu par VRG aktivitāšu gala labuma saņēmēju, nav jābūt VRG biedram, taču lemšanas procesos piedalās tikai biedri.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums
Līmenis/ nozare	Valsts
Instruments	Iesaistīšanās, dalība Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memorandā īstenošanas padomē
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Memoranda mērķis ir sekmēt efektīvas un sabiedrības interesēm atbilstošas valsts pārvaldes darbību, nodrošinot pilsoniskās sabiedrības attīstību un iesaisti lēmumu pieņemšanas procesos visos līmeņos un posmos valsts pārvaldē veicinot demokrātiskas valsts pamatelementa – pilsoniskās sabiedrības – līdzdalību un attīstību.</p> <p>Lai sasniegtu memoranda mērķus, Ministru kabinets un pilsoniskās sabiedrības organizācijas (memoranda locekļi) līdzdarbojas pilsoniskās sabiedrības stiprināšanā un attīstībā, normatīvo aktu izstrādē un īstenošanā, kā arī attīstības plānošanas dokumentos noteikto mērķu un uzdevumu izstrādē un īstenošanā.</p> <p>NVO – memoranda locekļiem – ir iespēja reizi pusgadā izvirzīt savu pārstāvi memoranda padomē. Memoranda padomes sēdes notiek reizi mēnesī.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://www.mk.gov.lv/lv/nevalstisko-organizaciju-un-ministru-kabineta-sadarbibas-memoranda-istenosanas-padome
Instruments	Iesaistīšanās, dalība Viedo ciemu kustībā
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Veidojot vienotu izpratni par to, kas ir Viedais ciems, Eiropas Komisija noteikusi kritērijus, kas ļauj vieglāk orientēties un saprast, kādi esam un uz ko mums, iespējams, ir jātiecas.</p> <p>Saskaņā ar Eiropas Komisijas definīciju Viedie ciemi ir kopienas lauku apvidos, kas izmanto inovatīvus (radošus) risinājumus, lai uzlabotu dzīves apstākļus konkrētājā teritorijā un nodrošinātu ilgtspēju, balstoties uz savām stiprajām īpašībām un iespējām. Viedie ciemi piedāvā līdzdalības iespēju katram interesentam, lai izstrādātu un īstenotu savu stratēģiju un kopīgi uzlabotu ciema ekonomiskos, sociālos un vides apstākļus, jo īpaši, izmantojot digitālo tehnoloģiju piedāvātos risinājumus.</p>

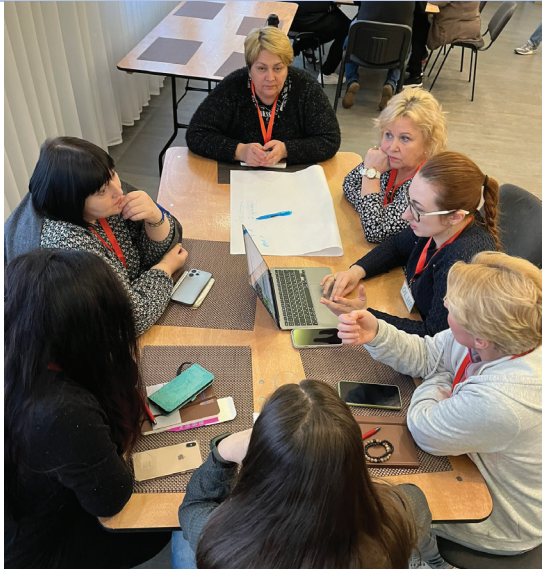
	<p>Latvijā vēl nav ieviests Viedā ciema statuss, taču reizi gadā biedrība <i>Latvijas Lauku forums</i> izsludina kopienu pieteikšanos uz Viedā ciema atpazīstamības zīmes iegūšanu, nosakot kritērijus un pieteikumus vērtējot neatkarīgai komisijai. Tiek nodrošināti Viedo ciemu tīklošanās un mācību pasākumi, kā arī pozitīvā publicitāte Latvijas un ārvalstu mērogā. Dažas no VRG (lauku partnerībām) 2023.–2027. gada perioda Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģijās noteiktās Viedo ciemu veidošanas savās teritorijās kā īpaši atbalstāmas iniciatīvas.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://laukuforums.lv/lv/archives/tag/viedie-ciemi
Instruments	Iesaistīšanās, dalība Latvijas lauku kopienu parlamentā
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Latvijas Lauku kopienu parlaments (LLKP) notiek reizi divos gados, un tā mērķis ir kopīgi rast veiksmīgus risinājumus, kā arī jaunas iespējas lauku attīstībai, veicinot dažādu iesaistīto pušu sadarbību vietējā, reģionālā un nacionālā mērogā. Kopienu parlamenta darbības princips balstās līdzvērtīgā dialogā starp kopienu pārstāvjiem un politikas veidotājiem.</p> <p>Pulcējas gan pašvaldību un valsts pārvaldes pārstāvji, gan uzņēmēji, gan politikas veidotāji, akademiķi, aktīvisti, lauku attīstības profesionāļi un entuziasti. Tie ir vairāki simti interesentu, kuriem ir viens mērķis: rast risinājumus Latvijas lauku ilgtspējai gan lokālā, gan politiskā līmenī, kā arī lauku iedzīvotāju labklājības veicināšanai.</p> <p>Lauku kopienu parlaments notiek kādā no Latvijas lauku kopienām.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://laukuforums.lv/lv/archives/category/latvijas-lauku-kopienu-parlaments
Instruments	Sabiedriskās līdzdalības iespējas Tiesību aktu portālā
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Lai tiesību aktu projekti glabātos vienuviet, izveidots Vienotais tiesību aktu projektu izstrādes un saskaņošanas portāls jeb TAP portāls. Tā ir digitāla informācijas sistēma, kur tiek izstrādāti, saskaņoti un apstiprināti tiesību aktu projekti, kas virzīti apstiprināšanai valdībā. Šajā portālā ikviens var aktīvi iesaistīties tiesību aktu izstrādē – sniegt viedokli un sekot līdzi dokumentu virzībai. Vēlāk Ministru kabineta sēžu atklātajā daļā var sekot līdzi lēmumu pieņemšanas procesam tiešraidē.</p> <p>TAP portālā ikviens sabiedrības loceklis var sekot līdzi dokumentu virzībai, sākot ar idejas stadiju (diskusiju dokuments) un beidzot jau ar konkrētu tiesību akta projektu. Portāls ir solis pretī sabiedrības līdzdalības iespēju paplašināšanai valdības lēmumu pieņemšanas procesā, nodrošinot sabiedrības pārstāvju (individī, nevalstiskās organizācijas) iesaisti nozīmīgāko politikas dokumentu un tiesību aktu izstrādē jau pašā sākumposmā.</p>

	<p>Tas veicina kvalitatīvāku un ar sabiedrību saskaņotu valdības lēmumu izstrādi. TAP portāls sekmē atklātību un informācijas pieejamību par valsts pārvaldes darbu.</p> <p>Valsts un pašvaldību iestādēm savās tīmekļvietnēs vairs nav obligāti jāievieto informācija par izstrādes un saskaņošanas procesā esošiem dokumentiem, viss glabājas TAP portālā.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	<p>https://tapportals.mk.gov.lv/public_participation</p> <p>https://www.mk.gov.lv/lv/tiesraide</p>
Instruments	Kopienas un NVO kapacitātes, pilsoniskās sabiedrības aktivizēšanas projektu īstenošana, kultūrtelpas veidošanas projektu īstenošana
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Piedaloties NVO sektoram pieejamajos projektu konkursos un tos īstenojot, pilsoniskajai sabiedrībai ir iespējas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - virzīt saviem mērķiem atbilstošas pilsoniskās iniciatīvas vietējā un reģionālā mērogā, iesaistīties aktuālajos politiskajos un pilsoniskajos procesos valsts līmenī; - celt NVO cilvēkresursu, zināšanu un prasmju, kā arī tehnisko kapacitāti; - īstēnot vietējai kopienai aktuālus procesus, veidot kopienas identitāti, iekļauties valsts mēroga sadarbības un informācijas tīklos; - veidot vienotu reģiona kultūrtelpu, īstēnot iekļaujošus, integrācijas pasākumus; - publiskajā vidē runāt par cilvēktiesībām kopumā, aizstāvēt minoritāšu, sociālās, ekonomiskās un teritoriālās atstumtības riskiem pakļauto cilvēku interesēm; - veikt dažādu nozaru pētījumus, veidot informācijas bāzes; - veikt sabiedrības, kopienas saliedētības, interešu pārstāvības aktivitātes; - rūpēties par kopienas pozitīvo tēlu, veidojot pozitīvās informācijas kampaņas; - īstēnot citas savai kopienai aktuālas darbības.
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	<p>https://www.sif.gov.lv/lv/projektu-konkursi</p> <p>https://www.lad.gov.lv/lv/katalogs</p> <p>https://vkkf.lv/index/konkursi/konkursu-grafiks-2024/</p>
Instruments	Līdzdalības platforma <i>ManaBalss.lv</i>
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Platforma <i>ManaBalss</i> kopš 2011. gada sniedz bezmaksas servisu Latvijas iedzīvotājiem – iniciatīvu parakstītājiem un iesniedzējiem, kas nav saistīti ar politiskajām vai komerciālajām interesēm.</p> <p>Bez maksas iniciatīvas platformā var iesniegt arī politiski neitrālas biedrības, nodibinājumi un asociācijas, kas darbojas sabiedrības labā.</p>

Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://manabalss.lv/
Instruments	Prese, radio, televīzija, tiešsaistes mediji, sociālie tīkli
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Prese, radio un televīzija, tiešsaistes mediji gan reģionālā, gan valsts mērogā var būt pilsoniskās līdzdalības rīks, lai:</p> <ul style="list-style-type: none"> - informētu sabiedrību par NVO vai kopienas aktivitātēm, mērķiem, aktuālajiem projektiem vai politiskajiem, kultūras, pilsoniskajiem procesiem; - veidotu vietas pozitīvo publicitāti, pievērstu plašākas sabiedrības uzmanību teritorijai kopumā; - mediji var kalpot arī kā galējās nepieciešamības (izmisuma) rīks gadījumos, kad demokrātiskā ceļā organizācija vai kopiena, vai personu grupa nevar panākt savu tiesību aizsardzību un/ vai pārstāvību. <p>Sociālie tīkli kalpo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - informatīvās aprites nodrošināšanai starp NVO vai kādu citu sabiedrības aktīvistu grupu un plašāku sabiedrību un/vai mērķa grupu; - teritorijas popularizēšanas, teritorijā pieejamo pakalpojumu un norišu popularizēšanas un citas pozitīvās publicitātes mērķiem; - kā sabiedrības diskusiju un viedokļu noskaidrošanas platformas; - kā tīklošanās un domubiedru platformas; - kā vietējo, mazo ziņu platformas.
Līmenis/ nozare	Tiesības, diskriminācija
Instruments	Tiesībsargs
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	Konsultāciju var saņemt par iespējamiem cilvēktiesību vai labas pārvaldības pārkāpumiem valsts vai pašvaldību iestādē, diskrimināciju vai vienlīdzīgas attieksmes pārkāpumu.
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	+371 67686768 +371 25576154 tiesibsargs@tiesibsargs.lv https://www.tiesibsargs.lv/

Biedrība Gribu palīdzēt bēgļiem sadarbībā ar biedrību Sēlijas salas 2023. un 2024. gadā rīkoja sešas Dzīvesstāstu nometnes aktīvajiem Ukrainas cilvēkiem Latvijā. Nometņu mērķis bija veicināt iekļaušanos Latvijā, palīdzēt attīstīt savas idejas un rakstīt projektus, un piesaistīt finansējumu savu ideju attīstīšanai. Nometņu veidošanu atbalstīja ANO Bēgļu aģentūra un Eiropas Savienības Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds.

Rokasgrāmata *Dzīvo Latvijā* ir izdota, lai sekmētu pilnvērtīgu Ukrainas cilvēku iekļaušanos Latvijā neatkarīgi no tā, cik ilgs šis laiks būs. Ukraiņi atraduši savas mājas visos Latvijas novados, ved tajos uz skolām bērnus, strādā, dibina savus uzņēmumus un biedrības. Citā klimatā, citā valodas vidē, atšķirīgā ekonomiskajā sistēmā un sociālās dzīves kārtībā. Rokasgrāmatā apkopotie pieredzes stāsti, atkāpes ieskatā vēsturē un piemēri palīdzēs labāk izprast, kādēļ šeit ir tieši tā, kā ir. Kādēļ latvieši ir atturīgi, kādēļ viegli apgūst svešvalodas, kādēļ svarīga saudzīga attieksme pret dabu un kā latvieši izrāda spēcīgas emocijas. Vienlaikus rokasgrāmata var būt nozīmīga Latvijas kopienu līderiem un pašvaldībām kā noderīgs resurss par vietējām un eiropeiskām vērtībām.

Rokasgrāmatas autore Daina Alužāne ir biedrības *Kopienu sadarbības tīkls Sēlijas salas* valdes priekšsēdētāja. Kopš 2017. gada viņa veido kopienu kustību Sēlijā, sākotnēji – caur mazo ciemu vienota tūrisma produkta montēšanu, bet pēdējos gadus nodarbojas ar kopienu identitātes un vietas potenciāla meklējumiem. Alužāne raksta tekstus, zīmē zīmes, klausās un veido vietu stāstus. Ieva Jātniece ir biedrības *Kopienu sadarbības tīkls Sēlijas salas* idejas autore, lektore, stratēģiskā plānotāja, projektu rakstītāja un vadītāja, tekstu autore, biedrības *Ūdenszīmes* vadītāja un māksliniece no Kaldabruņas.

Rokasgrāmata tapusi biedrības *Gribu palīdzēt bēgļiem* projektā *Informatīvie un kopienu integrācijas pasākumi Ukrainas civiliedzīvotājiem Latvijā*, kura mērķis ir nodrošināt un koordinēt darbu atbalsta sniegšanā Ukrainas cilvēkiem Latvijā, vienlaikus veicinot iekļaušanos un labklājību un veidojot savu nākotni Eiropā – gan Latvijā, gan atgriežoties Ukrainā, kura vēlas pēc iespējas ciešāku integrāciju Eiropas Savienībā.

Informācija par atbalstu Ukrainas cilvēkiem Latvijā: www.palidziukrainai.lv

Grāmata izdota ar Eiropas Savienības atbalstu Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda Tematiskā Mehānisma Ārkārtas palīdzības ("Emergency Assistance") projekta Nr. HOME-2022-AMIF-AG-EMAS-TF1-LV-0012 – UA-SUP ietvaros.

Par grāmatas saturu atbild biedrība Gribu palīdzēt bēgļiem, un tajā paustie viedokļi nekādā gadījumā nevar tikt interpretēti kā Eiropas Savienības oficiālā viedokļa paušana.

**Grāmatas digitālā versija pieejama šeit,
skenējot kvadrātkodu (QR kodu).**

**GIRBU
PALĪDZĒT
BĒGĻIEM**

Daina Alužāne
Ieva Jātniece

Rokasgrāmata
DZĪVO LATVIJĀ

Дайна Алужане
Ієва Ятнієце

Посібник
ЖИВИ В ЛАТВІЇ